

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİ POPÜLER AŞK
ROMANLARINDA KADIN TEMSİLLERİ: MUAZZEZ
TAHSİN BERKAND VE KERİME NADİR
ROMANLARININ İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gamze Polat

Tez Danışmanı
Doç.Dr. Bedriye Poyraz

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

**CUMHURİYET DÖNEMİ POPÜLER AŞK
ROMANLARINDA KADIN TEMSİLLERİ: MUAZZEZ
TAHSİN BERKAND VE KERİME NADİR
ROMANLARININ İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Gamze POLAT

Tez Danışmanı
Doç.Dr.Bedriye POYRAZ

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİMDALI

**CUMHURİYET DÖNEMİ POPÜLER AŞK
ROMANLARINDA KADIN TEMSİLLERİ: MUAZZEZ
TAHSİN BERKAND VE KERİME NADİR
ROMANLARININ İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :Doç.Dr. Bedriye POYRAZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç.Dr.Ayşe İNAL

Doç.Dr.Bedriye POYRAZ

Yrd.Doç.Dr.Funda BAŞARAN ÖZDEMİR

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi: 11/ 02/ 2009

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	I
Giriş	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEMDEN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE

KADIN.....	8
1.1. İslamiyet Öncesi Dönem	8
1.2. İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönem	10
1.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	13
1.4. Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Dönemleri	15

İKİNCİ BÖLÜM

1.KEMALİZME VE KEMALİST MODERNLEŞMEYE GENEL BİR BAKIŞ.....	25
2.CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KADIN.....	30
2.1.Siyasal Haklar	31
2.2. Hukuksal Haklar.....	33
2.3. Eğitim ve İş Alanında Yaşanan Gelişmeler	36
2.4. Kadın ve Aile	41
3.KEMALİST DEVİMLERİN UYGULAMADAKİ GÖRÜNÜRLÜĞÜ	46
3.1.Toplumsal Cinsiyetçilik, Din ve Geleneklerin Etkisi ile Kemalist Modernleşmenin Eksik Yönleri	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. İDEOLOJİNİN DİL İLE YENİDEN ÜRETİMİ VE TEMSİL SİSTEMLERİ.....	59
1.1. Dil ve Anlamlandırma	60
2.1. Temsil ve Gerçeklik	67
1.2.1.Roman ve Gerçeklik İlişkisi.....	70
2.CUMHURİYET DÖNEMİNİN HEGEMONYA ARACI OLARAK POPÜLER AŞK ROMANLARI.....	75
3. POPÜLER AŞK ROMANLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ VE YAZARLAR HAKKINDA BİLGİ	78
3.1. Kerime Nadir Azrak	82
3.2. Muazzez Tahsin Berkand	87
4.CUMHURİYET DÖNEMİ POPÜLER AŞK ROMANLARINDA KADIN.....	92
4.1. Romanlarda Sunulan Kadın İmajı	92
4.2.Toplumsal Cinsiyetçi Söylem	98
4.3.Modernizmin Sembolleri.....	104
4.4.İstanbul- Taşra Karşılaştırması.....	112
Sonuç	120
Kaynakça.....	124
Özet.....	130
Abstract	131

GİRİŞ

Kadını ötekileştirerek temel insan haklarından mahrum bırakan geleneksel toplum yapısı, Cumhuriyet dönemi ile birlikte gerçekleştirilmeye başlanan batılılaşma ve çağdaşlaşma hareketleri çerçevesinde ne kadar değiştirilebilmiştir? Yapılan hukuksal, siyasal ve toplumsal düzenlemeler Türk aile yapısı ile geleneksel kadın-erkek rollerini nasıl etkilemiştir ve bu dönemde yazılan romanlar bu değişimi/etkileşimi ne şekilde yansıtmaktadır? Türkiye Cumhuriyeti tarihinin oluşumu ve gelişimi sürecinde kadına kimlik kazandırma, sahip olduğu temel insan haklarını kullanabilme gibi düzenlemelerin yapılmasının kadınları ne şekilde etkilediğini, o dönemin çok satan, popüler aşk romanları üzerinden incelemek roman-tarih-toplumsal değişim ilişkisini ortaya koymak bakımından anlamlıdır.

Bu tezin konusunu, Cumhuriyet döneminde ‘medeniyetçilik’ ve ‘milliyetçilik’ temellerine dayandırılarak yapılan Kemalist devrimlerin kadınlara yönelik girişimleri ile bu girişimlerin aşk romanlarında kadın bakış açısıyla nasıl sunulduğu oluşturmaktadır. Roman türünün seçilmesinin nedeni, romanın gerçekle kurmaca arasında bir yerde, zamansal ve mekansal ayrıntılara yer vermesi ve gerçekliği malzeme olarak kullanmasıdır. Romanlardaki hayatlar her ne kadar inşa edilmiş de olsa anlatılanlar, kişiler, zaman, mekan, vb. çoğu zaman günlük yaşamda karşılık bulabilen, insan zihninde canlandırılabilen olgulardır.

Kadın ile erkek arasındaki ilişkileri ve toplumsal rolleri geniş biçimde sunduğu için ise, roman türleri arasından aşk romanları üzerinde çalışılacaktır.

Cumhuriyet döneminde kadın ile erkeğin toplumsal rollerinin ve kadının birey olarak hangi noktada bulunduğu tespit edilmesi bakımından, aşk romanlarının incelenmesi tez konusuna uygun düşmektedir. Cumhuriyet'in önemli girişimlerinden olan eğitim seferberliğinin beklenen ölçüde gerçekleşmediği göz önünde bulundurulduğunda, çok sayıda basılan ve kitlelerce rağbet gören aşk romanlarının, Cumhuriyet'in kurmayı amaçladığı 'yeni yurttaş' idealini taşımak gibi bir rol üstlendikleri ileri sürülebilir.

Çalışmanın amacı, kadın roman yazarlarının bakış açısıyla, Cumhuriyet döneminde 'Türk Kadını' imajının nasıl tasvir edildiğini ve geleneksel kadın - erkek rollerinin bu dönemde yazılan romanlarda ne şekilde sunulduğunu ortaya koymaktır. 'Cumhuriyet Dönemi - Roman - Kadın' çerçevesinin işlenmesi, kadının bu dönemde toplumsal, hukuksal ve siyasal olarak 'görünür kılınmasının' gerçekleşmeye başlamasındandır.

Türkiye Cumhuriyeti öncesinde, İslamiyet merkezli yönetim anlayışının hakim olduğu Osmanlı toplumunda kadın sosyal yaşamda yer alamamaktaydı. Bu dönemde kadının yeri, mahrem görülen aile hayatı yani özel alan olarak konumlandırılmıştı. Kadının toplumsal yaşamda yer alması modern Türk toplumuna geçişle birlikte olmuştur. Cumhuriyet dönemi, kadının kimlik kazanması, 'kişi' olarak görünür kılınması bakımından oldukça önemli bir dönemdir. Fakat bu dönemde yapılan devrimler, kadınların özne olarak değil de Modernizmin ve ulus-inşasının nesnesi olarak görülmesi nedeniyle pratikte işlerlik kazanamamıştır. Kemalizmin kadınlar üzerine oluşturduğu resmi söylemi, 'kadına hakkı olan statüyü

kazandırdık' şeklindeki tepeden inme lütuftur. Kadınlar, yapılan devrimlerin dışında bırakılmış, kolektif mücadeleleri yok sayılmıştır. Bu nedenle kadınlar bu dönemin öznesi olamamıştır. İslamiyet'ten sonra Cumhuriyet'in kadınlara özgürlük getirdiğini öne süren resmi ideolojinin aksine, bu çalışma Kemalist devrimlerin ataerkil ideoloji- din- gelenek ekseninde sınırlı tutulduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün cumhuriyete geçiş ve cumhuriyetin ilanı süreçlerinde gerçekleştirdiği devrimler/düzenlemeler ile, özellikle 1926 Türk Medeni Kanunu, 1934 Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının verilmesi Türkiye'de kadını hem hukuk, hem eğitim hem de siyaset alanlarına dahil etmiştir.

1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun, kadının hukuksal haklara sahip olmasını sağlamıştır. Bu hızlı değişim ile erkeğin birden çok kadınla evliliği önlenmiştir. Bu kanun ile erkek, tek kadınla ve resmi nikahla evlenmek durumunda kalmıştır. Yine bu yasa ile kadına, kocasından ayrılma hakkı da verilmiştir. Evlilikte yaş sınırı getirilmiştir. Karşılıklı rıza ile evlilik müessesesinin kurulması öngörülmüştür. Miras konusunda kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır. Tanıklıkta cinsiyet farkı önlenmiştir.(Doğramacı, 1989; 91)

Çalışmanın temel çerçevesini oluşturan Cumhuriyet kavramı, modernleşme sürecinde devrimlerle kurulan siyasal ve toplumsal düzen, rejimi bir bütün olarak ifade etmektedir. Kemalist ideolojiye bağlı olarak ilan edilen ve şekillenen Cumhuriyet, hem devlet şeklini hem de Mustafa Kemal döneminde kurulan siyasal

ve toplumsal düzenin evrelerini ifade etmektedir. Türk modernleşmesi, toplumu değiştirme yönünde en büyük atılımı Cumhuriyet modernleşmesi sürecinde göstermiştir. Yeni bir ulus yaratmanın tüm unsurları bu amaçla kullanılmıştır. Tarih, dil, mitoloji, ideoloji, din, kültür, hukuk, ekonomi, eğitim, vb. unsurlar modernleştirici devletin elinde modernleşme araçları olarak kullanılmıştır.(Çetin, 2003; 201,249) Ulus devletin inşası sürecinde dil, ideolojik mücadelenin sürdürüldüğü alanlar olarak görülmüştür. Kemalist hegemonyanın kurulması ve Kemalist söylemlerin sürekli olarak inşa edilmesi, dilin ürünü olan romanlar üzerinden de sağlanmıştır. Yaşamın her alanında olduğu gibi dil de erkek tarafından belirlenmiştir. Dili belirleyen erkek, toplum yaşamının diğer bütün kurallarını da belirler; (erkeklerce üretilen) dilin egemen olduğu bir dünyada kadının kültürel cinsiyeti bu söylemin keyfiliği içinde üretilir. (Winders'ten akt. Parla, 2005; 31)¹

Çalışmanın ampirik kısmını ise, popüler aşk edebiyatı ve Cumhuriyet döneminin bu edebiyat türüne yansımaları oluşturmaktadır. Türkiye’de kadın ve edebiyat denildiğinde Türkiye’yi oluşturan, derinden etkileyen süreçler göz önünde bulundurulmalıdır. Şüphesiz bunlardan en çok dikkat çekenler cumhuriyet, devrimler ve modernleşme hikayesidir. Edebiyattaki kadın imgelerinde bunların yansımalarını görmek şaşırtıcı değildir.(Çercioğlu, 2006; 18) Özellikle kadınları toplumsal yaşama

---

¹ Jale Parla, kadınların toplumsal biçimde belirlenmiş kimlik imajlarını yıkmakla uğraşmak yerine daha ‘yapıcı’ bir yazın biçimi benimseyip, özgürce kendi ‘dilleri’ni kullanmaları gerektiğini öne sürmektedir. Çünkü ne kadar bastırılmış ve saptırılmış olursa olsun, bir yerlerde kadına özgü bir dil vardır ve erkek baskısına karşı çıkmak için de zaten dilden başka silah düşünülemez. Erkek egemen dili işlemez hale getirmek, kadın hareketinin birinci adımını oluşturmaktadır. (Parla, 2005;32) Radikal feministlerden Mary Daly’de gerçeklik dil yoluyla kurulduğu için, dilin radikal biçimde yıkılmasının ya da ‘yapısının çözülmesi’nin, ataerkil toplumun sahte, somutlaşmış imgelerini tahrip ederek, hazırlanan yeni kelimelerle, yeni bir ‘farkına varma’ oluşturulacağını ileri sürer. (Daly’dan akt. Donovan,2001; 290)

katmaya yönelik hazırlanan hukuksal ve siyasal düzenlemeler, Cumhuriyet döneminin edebiyata bu denli yansımalarının temel sebepleri olarak düşünülebilir.

Tezin bir diğer çizgisini oluşturan ‘roman’lar ise, yazıldıkları dönemin sosyolojik, tarihsel ve kültürel değerlerini yansıttıkları için önem taşımaktadır. Çağdaş Türk Romanı, Cumhuriyet ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu dönemde toplumsal ve sosyal gelişmeleri konu alan romanlar yazılmıştır. Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir, Cumhuriyet dönemi ilk kuşak kadın yazarlar arasında yer almaktadır. Her iki yazar da kırka yakın roman yazmıştır. Bu romanların çoğu birden fazla basılmış, 2006 yılı itibariyle bir yayınevi tarafından hazırlanan ‘Aşka Davet’ serisi içinde bazı romanları yeniden düzenlenmiştir. 1938 yılında başlayıp 2006 yılına kadar popülerliğini koruyabilmiş bu romanlar, uzun bir tarihsel süreci kapsamaktadır. Bu tarihsel süreç, tezin kuramsal kısmını oluşturacak olan Cumhuriyet tarihini aydınlatmaya yardımcı olacaktır.

Türk edebiyatında Kemalist devrimleri benimsemiş, Cumhuriyet kültürüyle beslenmiş kadınlar, romanlarında kendi dönemlerinin kadınlarını anlatmıştır. (Atasü’den akt. Çercioğlu, 2006;18) Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir’in Cumhuriyet dönemi ilk kuşak kadın yazarlar arasında yer almaları, dönemin kadını ne şekilde konumlandığını ortaya koymak bakımından anlamlı olacaktır.

Bu tez, “Cumhuriyet dönemi popüler aşk romanlarında aydın, eğitilmiş, kendini geliştiren çağdaş Türk kadını imajı çizilmekle birlikte, geleneksel kadın-erkek rollerine de bağlı kalınmıştır”, “Bu dönemlerde yazılan romanlarda, ataerkil

sisteme bağlı olarak ortaya çıkan ve insan ürünü olan toplumsal cinsiyetçilik anlayışı sürdürülmüştür”, “Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir romanlarında sunulan aile yaşamı ve kadın-erkek ilişkileri, dönemin Türk aile yapısını yansıtmaktadır”, “Modernleşme hareketinin eksik yönü olarak belirtilen ‘modernleşmenin köy ve kırsal kesime yayılamaması; bu gelişmelerin sadece büyük kentlerde uygulanıyor olması’ görüşü, şehir-köy, şehirli-köylü atışması şeklinde romanlarda da sunulmuştur” temel varsayımları üzerinde durmuştur.

Çalışma kapsamında, Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir romanlarından yalnızca aşk ile ilgili olanlar incelenmiş olup adapte ve eviri kitapları ile, aşk romanı dışında kalan türden romanları çalışmaya dahil edilmemiştir. Yazarların aşk romanları arasından rastgele seçilen dörder kitap tez konusuyla ilgili olarak incelenmiştir. Bu romanlar, Muazzez Tahsin’den Aşk Fırtınası, Bahar ieği, Dağların Esrarı ve amlar Altında; Kerime Nadir’den Hıçkırık, Aşka Tövbe, Dert Bende ve Funda şeklinde seçilmiştir.

Yöntem olarak, Niteliksel Veri özümlemesi içinde yer alan ‘Eleştirel Söylem özümlemesi’ tekniği kullanılacaktır. Bu zmleme tekniği çerçevesinde, metin, merkezde yer alacaktır. Eleştirel Söylem özümlemesi, kuramsal çerçevesinde birinci olarak metinlerin üretildikleri ve tüketildikleri somut toplumsal çerçeveye ve ikinci olarak en geniş anlamda toplumsal süreçlere yer vermektedir.(Geray, 2004; 164)

“Cumhuriyet Dönemi Popüler Aşk Romanlarında Kadın Temsilleri: Muazzez Tahsin Berkand ve Kerime Nadir Romanlarının İncelenmesi” konulu tez çalışması üç bölümde tamamlanacaktır. Tezin birinci bölümü tarihsel arka plan oluşturması ve karşılaştırma yapılabilmesi için, İslamiyet’in kabulünden önceki dönemden Cumhuriyet’e kadar olan süreçte kadının durumu ele alınacaktır. İslamiyet öncesi ve sonrası dönemin tezde yer almasının nedeni, Türkiye’de kadının, yaşanan her türlü siyasal- toplumsal değişim ve dönüşümden ilk olarak etkilendiğini ortaya koymak ve Türkiye’de kadın tarihine bir arka plan oluşturmaktır.

Tezin ikinci bölümünde, Kemalizm ve Kemalist modernleşmenin genel özellikleri ile temel konu olan Cumhuriyet döneminde yaşanan değişimler kadınlar açısından hukuk, ekonomi, toplumsal yaşam, aile, iş yaşamı, siyaset ve eğitim başlıkları altında incelenecektir.

Üçüncü ve son bölümde ise, öncelikli olarak Kemalist hegemonyanın kullandığı araçlar olarak dil ve romanlar işlenecek, romanların gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı üzerinde durulacaktır. Daha sonra aşk romanlarının özellikleri anlatılarak, romanları incelenecek olan yazarlar hakkında genel bilgiler verilecek, hazırlanan varsayımlar ve seçilen veri çözümleme tekniği kapsamında romanların tahlilleri yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEMDEN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE KADIN

Bir toplumda oluşan her türlü değişim, o toplumda meydana gelen tarihsel, sosyal ve kültürel olaylardan bağımsız düşünülemez. Türk kadınının Cumhuriyet dönemindeki konumunu anlamak için de bu dönemden önceki tarihsel süreci incelemek gerekmektedir.

Türkiye'de kadının toplumsal statüsü ve rolleri, yerleşik yaşama geçiş ve İslamiyet'in kabulü ile değişim geçirerek, gerilemiştir.

1.1 İslamiyet Öncesi Dönem

İslamiyet'i kabul etmeden önce göçebe olarak yaşayan Türk toplumunda, kadına erkekle aynı şekilde yaklaşılmıştır. Kadın sosyal yaşamın her alanında, hukuksal düzenlemelerde, savaşta ve devletin yönetiminde erkekle birlikte mücadele etmekte, alınan kararlarda söz hakkına sahip olabilmektedir. Bu dönemde kadın, devrinin erkek tipine yaklaşmıştır; onun gibi ata biner, ok atar, kılıç kullanır ve hatta düşmanla savaşır.(Doğramacı, 1989; 1) Türkler İslamiyet'in kabulünden önce göçebe hayatı sürdürdükleri için, yerleşik yaşamda olduğu gibi, kadınlar ev içine kapatılmamış, dışarıda her türlü işte erkeğin yanında yer almıştır.

Eski Türklerde ana ve baba soyu değerce birbirine eşit tutulmuştur. Evlenen kadın ve erkek, aile kalıtından kendilerine düşen payı alabilmek için büyüklerinin ölmesini beklemeden, aile malından hakkını önceden alıp mallarını birleştirerek ortak bir ev sahibi olabilmıştır. Dolayısıyla eski Türklerde ev yalnız kocanın malı değil, karı ile kocanın ortak malıdır. Evin erkeğine ‘ev ağası’, kadına ‘ev kadını’ denmiştir. Şamanizm’in etkisiyle kadının, Totemizm’in etkisiyle erkeğin kutsal bir güce sahip olduğuna inanmışlardır. Bu inanç onları hukuk alanında erkek ve kadına eşit haklar tanımaya doğru itmiştir. Şamanizm’de eşitlik temel kuraldır. Kadın güçlü, kişilikli ve etkilidir. (Ziya Gökalp’ten akt. Abadan-Unat, 1985; 7, Doğramacı; 1989, 133)

Türk kadını, Orta Asya bozkırlarında, birçok toplumun kadınlarına göre daha rahat ve özgür yaşamıştır. Bu, yaşam şartlarının ona sağladığı rahattır. Erkekle tam bir eşitliğe sahip olmasa da, toplumda bir mevkisi vardır. (Hoş, 2001; 6) Hun hakimiyetinin süregeldiği devirlerde, Hun devletini, başkan (hakan) ile karısı (hatun) birlikte temsil etmiştir. Orhun kitabelerinde şu iki cümle daima beraber görülmektedir: ‘Devleti idare eden Han’ ve ‘Devleti bile Hatun’. Geleneklere göre sadece ‘Han emreder’ sözleri ile başlayan bir emirname çıkarırlarsa geçerli sayılmamış, ancak ‘Han ve Hatun emreder’ şeklinde başlarsa geçerli olmuştur. Yabancı diplomatik kuryeler, Han veya Hatun tek başına olursa huzura kabul edilememiş, ancak her ikisinin de mevcudiyetinde huzura gelebilmiş ve Han ve yanındaki Hatunla tanıştırmışlardır. Savaşta, siyasi toplantılarda, sosyal ilişkilerde kadınlar her zaman kocalarının yanında yer almıştır. Ailede çocukların sorumluluğu anne ve baba tarafından paylaşılmıştır. Dul bir kadın çocuklarının tek koruyucusu,

evinin tek idarecisi olmuştur. Aile, eski Germen kabilelerinde olduğu gibi, kadınlara erkeğin aynı sorumluluğu paylaştığı aile tipine benzeyen bir sistem temeline dayanmaktadır. Evlilik çağına gelmiş kadın ya da erkek eşini seçmekte özgürdür. Bu özgürlük, çağın gereği olarak genç kız ile genç erkeğin karşılıklı kılıçla dövüşmesi sonucu belirlenmektedir. Kızlar yendikleriyle evlenmeme hakkına sahiptir. Bu gelenek kadınların da erkekler gibi iyi kılıç, kalkan kullanmak üzere yetiştirildiklerini ve erkekler gibi dövüştüklerini, yani her alanda erkeklerle denk olduklarını ispat etmektedir. (Hoş, 2001; 7, Doğramacı,1989; 2)

Türk toplumunda VII. yüzyıla kadar kadın ile erkek yaşamın birçok alanında; mirasta, yönetimde, savaşta birbirine hemen hemen eşit konumdayken bu tarihten sonra İslamiyet'in kabulü ve XIV. Yüzyıldan sonra Şeriat yasalarının geçerli olmaya başlamasıyla birlikte statüler değişmeye, kadının konumu da yavaş yavaş gerilemeye başlamıştır.

1.2 İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönem

Türklerin Anadolu'ya göç ederek, yerleşik hayata geçmesiyle birlikte, toplumsal hayatta da birtakım değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren Türkler Arap ülkeleriyle ilişki içine girmeye başlamıştır. Arap ülkelerinin yaşam biçimi Orta Asya Türklerinininkinden oldukça farklıdır. Bu farklılık, kadına verilen değer ve yüklenen statüde de görülmektedir. Araplarda kadın, esir sınıfında sayılmaktadır. Kùltürler arasında bu kadar fark olmasının temel nedenlerinden biri de İslamiyet olarak kabul edilebilir.

İslam dini ilk olarak VII. Yüzyıl'da Arap ülkelerinde ortaya çıkmış, çevre ülkelerin de gelenek ve göreneklerine göre şekillenmiştir. İslamiyet, ataerkil ideoloji çerçevesinde oluşmuş, ilk kabul edildiği ülkelerin toplumsal normlarıyla ve alışkanlıklarıyla yorumlanarak yayılmıştır.

İslam dininin kutsal kitabı Kuran bir bütün olarak erkeği kadından üstün kabul eder.(Altındal, 2004;35) Örneğin, iki kadının şahitliği bir erkeğin şahitliğine eşittir, kadın erkeğin sahip olabileceği miras hakkının yarısına sahiptir, kadın örtünmek zorundadır, kadının kamusal alanda yeri yoktur, evinde oturmalıdır. Erkeğe ise, çok eşlilik için izin verilmiştir; bir erkek dört kadınla evlenebilir. Bu dünyada dini kuralları yerine getiren erkek, cennette de dört huri ile ödüllendirilecektir. Kadın aşağılıktır ve her türlü kötülüğün kaynağıdır. “Allah’ın kimini kimine üstün kılmasından ötürü(...)erkekler kadınlar üzerinde hakimdirler (...)” (Kur’an Nisa Suresi, ayet 34 akt. Arsel, 2006; 31) “Erkeklerin (kadınlardan) bir üstün dereceleri vardır.” (Kur’an Bakara Suresi, ayet 228 akt. Arsel, 2006; 31) İslam dininin peygamberi Muhammed de kadının aşağılık konumunu dile getirmiştir; “Namazı kat’eden şeyler, eşek, domuz ve kadındır”, “Bana cehennem halkı gösterildi; çoğunluğu kadınlardı(...)Siz kadınların çoğu cehennem kütüğüdür”, “Kadınlar aklen ve dinen dun (eksik) yaratıklardır”, “Uğursuzluk üç şeyde vardır; karıda, evde ve atta.” (akt. Arsel, 2006; 32-33)

İranlıların da Müslüman kadınlar üzerinde etkisi vardır. İran uygarlığında aile, Araplarda olduğu gibi ataerkindir. İran milli dini Zerdüştiliğe göre kadın her türlü pisliğin, kötülüğün ve fenalığın sembolüdür. (Doğramacı, 1989; 4)

Türklerin İslamiyet'i kabulü IX. yüzyılda başlamış, XI. yüzyıla kadar devam etmiştir. Halk uzun zaman eski gelenek ve göreneklerine bağlı kalmışsa da, yerleşik hayata geçişle birlikte İslami kuralları yavaş yavaş kabul etmeye başlamıştır.(Doğramacı, 1989; 3) XIV. Yüzyıla kadar eski gelenek ve göreneklerinin etkisinde yaşayan Türkler, bu dönemden sonra Şeriat yasalarını benimsemeye başlayarak eski yaşam biçiminden uzaklaşmıştır. Henüz İslami kuralların uygulanmadığı dönemlerde Müslüman Türk toplumunda kadınlar, kendi gelenek ve göreneklerinin etkisi ile diğer Müslüman toplumlardaki kadınlara kıyasla daha özgür bir yaşam içindedir. Ancak Arap ve İran geleneklerinin etkisi Türklere İslam ile ters bir yansıma göstermiş, kadın haklarının kaybedilmesine sebep olmuştur. Kadınlar haklarını kaybetmek istememiş ve mücadele etmişlerse de, yenilgiye uğramaktan, haklarını kaybetmekten kurtulamamışlardır. (Hoş, 2001; 33-34)

İslam dini ve hukuku kadına çok sınırlı haklar tanıdığı için Türk kadını da zamanla kamu alanındaki yerini yitirdiği gibi aile yapısının içinde de bağımsızlığını yitirmiştir. (Abadan-Unat, 1985; 8)

İslamın kadını küçültücü ve kötülük kaynağı görücü esaslarının devlet organları tarafından benimsenmesi ve resmen uygulanması, Selçuklu veziri devlet adamı Nizam-ül Mülk ile başlamıştır. Siyasetname adlı yapıtında Nizam-ül Mülk, devlet işlerinin görülmesi konusundaki düşüncelerini açıklarken, hükümdara kadın sınıfının “aklen ve dinen eksik” ve “her kötülüğün kaynağı” bulunduğu temasını işlemiştir. Nizam-ül Mülk, kadınları çarşaf ve peçe giyen ve aklen gelişmemiş kimseler olarak nitelendirmiştir. Ona göre, kadınların tek görevi neslin devamını

sağlamaktır.(Arsel, 2006; 73-74) Bu görüş devletin resmi bir görüşü olarak yerleştirilmeye çalışılmıştır.

1.3 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

1299-1920 yılları arasında hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu'nda erkek toplumsal yaşamın her alanında gelişimini sürdürürken, kadının durumu İslam'ın kabulünden önceki döneme kıyasla gittikçe gerilemiştir. Özellikle imparatorluğun ilk dönemlerinde medreselerin, tarikatların etkisiyle kısmen kadına da dini inanışlarına göre sosyal hayatta bir yer tanınmış ise de, bu durum gitgide kaybolmuştur.(Sağ, 2001; 14) Bu gerilemenin en önemli nedeni Şeriat yasalarının ve İslam'ın Osmanlılar üzerinde oldukça fazla etkiye sahip olmasıdır.

Osmanlılarca kabul edilen İslam medeni kanunu, erkeğin reis olduğu ataerkil aile tipini kabul eder. Herkes aile reisinin kesin otoritesini kabule mecburdur. Veraset işlerinde kadın her zaman erkekten az hisse alır. Kadına evlenirken bir başlık ya da Mihr/Mehr ödenmesi erkeğin kadın üzerindeki ilk egemenliğidir. Mihr esasen evlenen kadına bir güvence olarak düşünülmüşse de, erkeğin bunu kötüye kullanması kadını ezilen bir duruma getirmiştir. Kadının evlilikte kocasını seçme hakkı yoktur, çünkü bu işi baba veya başka aile büyüğü yapar. İslami esaslara göre evlilik iki erkek veya tek erkek iki kadın şahit önünde her iki tarafın rızasıyla gerçekleşir. Evlenme töreni sırasında kadın hiçbir erkek hatta kocası tarafından bile görülmemesi gerektiğinden, kapalı bir yerde bekletilir. Koca karısını sözle veya yazı ile boşama hakkına sahiptir. (Doğramacı, 1989; 5) Osmanlı toplumunda kadın devlet, din ve

ailenin tutsağı, devletin kulu olan erkeklerin (baba, koca, kardeş, oğul) kulu, yani eşitsiz ilişkilerin mutlak anlamda ‘tabi’ konumda kişisidir. (Tekeli;1985; 51)

Şeriat yasalarının çerçevesinde kadın kamusal alandaki yerini de kaybetmeye başlamıştır. Bu yasaların yanı sıra Halife Sultanların çıkarttıkları fermanlar da kadınların eve hapsedilmesine neden olmuştur. Bu fermanlardan bazıları; “Kadınların muhallebici dükkanlarına girmeleri yasaklanmıştır. (23 Muharrem 981)”, “Kadınlar ancak haftanın dört günü sokağa çıkabilirler (II.Osman’ın fermanı, 12.yy)”, “Kadınların mesire yerlerine gitmeleri yasaklanmıştır (1165)”, “Kadınların sokakta babaları ve oğulları ile birlikte yürümeden, aynı arabalara binmeleri, belli meydanları geçmeleri yasaktır (1278)”, “Yüze yapışan yaşmak takmak yasaktır (15 eylül 1881)” şeklinde sıralanabilir. (Topçuoğlu’ndan akt. Abadan-Unat, 1985; 8) İslamiyet’ten önce, Türk kadını birçok hakka sahipken, İslamiyet’ten sonra Anadolu’da, Osmanlı Devleti’nde bu hakları kullanmak bir yana, kendi sosyal yaşantısını, insan olarak sahip olduğu hakları bile kullanamamıştır.²

Kadının statüsünü gerileten diğer bir sebep, Osmanlı üzerinde Bizans ve İran etkisinin artarak, eski Türk geleneklerini unutturmaya başladığı görülmektedir. ‘Harem’ yaşamının Osmanlı hayatına girmesi bu duruma örnektir. Bir kurum olarak ‘harem’, Engels’in kadının ‘evcil köleliği’ olarak tanımladığı durumun tipik bir örneğidir. (Tekeli’den akt. Sağ, 2001; 15) Harem -ve buna bağlı olarak da selamlık-

---

² Bu nedenledir ki, Türkiye’de kadın hareketi siyasi, mesleki hukuksal hakların elde edilmesi için değil, toplumsal varlık ‘olabilmek’ için, kadının insan haklarını, temel yaşama haklarını elde edebilmek için, kapatıldığı kafesinden kurtulmak için başlamıştır ve hala büyük oranda aynı nedenler için sürmektedir.

İran ve Bizans'tan örnek alınmıştır. Türk-Osmanlı toplumunda harem sistemi, XV. yüzyılda uygulanmaya başlamıştır. XV. yüzyılda padişahın emriyle saray, haremlik ve selamlık olarak ikiye ayrılmıştır. Haremlik-Selamlık İran ve Bizans dışında, Emevilerde ve Abbasilerde görülmüştür. (Doğramacı, 1989;4-5, Altındal, 2004; 75) Harem yaşamının Osmanlı hayatına girmesiyle birlikte, kadının değeri daha da azalmış, kadın sadece haz nesnesi haline dönüşmüştür.

Bu dönemde kadının konumunun gerilemesinin bir diğer nedeni de Osmanlı'nın toplum düzenidir. Düzen, kadınları madden ve manen sömürebilmek için onları hep belli toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel düzeyde tutmuş, aydınlanmaya yönelik ya da bağınazlığa karşı çıkıcı her türlü girişimi ve hareketi engellemiştir. (Altındal, 2006; 73) Kent yaşamında kadın hareme kapatılarak sadece annelik görevinin yerine getirilmesi sağlanmıştır. Kırsal kesimde ise kadın iş gücüne ihtiyaç duyulduğundan, üretime ve dolayısıyla toplumsal yaşama nispeten daha fazla katılmak durumundadır.

1.4 Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Milli Mücadele Dönemleri

1789 Fransız Devrimi'nin dünya geneline dalga halinde yaymaya başladığı 'eşitlik ve özgürlük' akımları, Osmanlı İmparatorluğu'nu 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren etkilemeye başlamıştır. Osmanlı'nın çöküş sürecine girmesiyle birlikte, çağı yakalamak için birtakım yenilikler yapılması gerektiği kavranmıştır. Bu çöküşü önlemek için de toplumsal, iktisadi, kültürel ve siyasal girişimlerde bulunulmuştur. Genel olarak Osmanlı'da yapılan bu girişimlere 'batılılaşma' hareketleri

denilmektedir. Batıcılık akımının gelişmesiyle birlikte Avrupa’da kadın haklarıyla ilgili yaşanan gelişmeler, Türk aydın ve yazarlarını da etkilemiştir. Bu dönemde kadının toplumsal yeri tartışılmaya başlanmış, evlilik kurumunun sorgulandığı eserler yazılmıştır.

Tanzimat dönemi ve II. Meşrutiyet’in ilanı, kadınlık bilincinin toplum genelinde uyanmasını sağlamıştır ve dönemin aydınları tarafından gazete, dergi, edebiyat ve dernekler aracılığıyla her kesime yayılması için mücadeleler verilmiştir. Kadın hareketinin düşünsel temelleri Osmanlı-Türk tarihinde oldukça önemli bir değişimi simgeleyen ‘batılılaşma’ çabalarının, birikimine ulaşarak anlamlı bir dönüşümü gerçekleştirdiği Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde atılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemindeki gelişmeler, kadınlık durumunu da etkilemiştir. 1862’de rüştiyelere giren, 1884’ten itibaren kendi gazetelerini çıkarmaya başlayan, 1892’de ilk romancılarını yetiştiren kadınlar, bu düşünsel yapının gelişmesine ve yaşama geçirilmesine paralel olarak 1896’dan itibaren derneklerini kurmuş, yine aynı tarihlerde çalışma yaşamına girmiş, ülkesinin kaderiyle ilgili gelişmeleri geriden izlerken, 1919 yılından itibaren mitinglerde, savaş alanlarında bu sürece aktif yön veren siyasal bir kimliğe ulaşmıştır. (Yaraman, 2001; 14,17)

Tanzimat öncesi Osmanlı toplum yapısında, kadının statüsü esas olarak devlet düzeninin dayandığı şer’i yasalar çerçevesinde belirlenmektedir. Buna göre kadın -bazı hakları güvence altına alınsa da- erkekle eşit değildir; şahitlik kurumuna bakılırsa onun yarısı, dört kariya kadar evlenme izni veren aile hukukuna bakılırsa, daha da az değerinde bir kişidir. Bu sistemde kadın, dinsel-kültürel etkenlerin,

otoriteryan ve ataerkil gelenekselliğin içinde ikincil sınıf insan addedilerek toplumun bir üreme aracı olarak kalmaya mahkum edilmiştir. (Yaraman, 2001; 21)

Tanzimat'a kadar, toprak mülkiyeti babadan oğula geçmiştir. Kız evlat ancak erkek evlat olmadığı zaman, o da tarlayı bedelini vererek kullanabilmiştir. Kadınların bu bedeli ödeyebilmeleri, ekonomik bağımsızlıkları olmadığı için, mümkün değildir. Bu nedenle, kadınlar taşınmaz mallarını kocalarına devretmekteydiler. Ancak, 1858 Arazi Kanunu'yla kız evlatlara miras yoluyla mülkiyet hakkı sağlanmıştır. Eğitimin önemi üzerinde durularak, kızlar için ilk rüştiyeler, ebe ve öğretmen okulları açılmıştır. Kadının ailedeki aşağı konumu dönem aydınlarınca eleştirilmiş, hiç değilse İstanbul, Selanik gibi büyük kentlerde kadınların burunlarını evin duvarı dışına çıkarabilmesine olanak tanımıştır. (Altındal, 2006; 95, Tekeli, 1985; 51)

Tanzimat Dönemi'nde kız çocuklarının eğitimiyle ilgili de gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde ve öncesinde, tutucu görüşün 9-10 yaşına gelen kız çocuğunun artık erkeklerden saklanması düşüncesi toplumda ağır basmaktadır. Okullarda öğretmenlerin erkek olması, bu fikrin sürmesine, bu durum da, kızların eğitimden mahrum bırakılmasına neden olmaktadır. Buna çözüm olarak, 'Kız Öğretmen Okulu' açılmıştır. Bu öğrencilerin eğitimi tamamlanıp, kadınlardan öğretmen yetiştirilinceye kadar da, 'yaşlı ve edepli olmak' şartıyla erkeklerden öğretmen tayin edilmiştir. (İnan'dan akt. Hoş, 2001; 47)

Karma eğitimden önce, kız öğrencilere ayrı olarak eğitim vermek için okullar açılmıştır. Kızlar için ilkokul ve ortaokul eğitimine 1858'de başlanmıştır. Meslek

Okulu olarak ilk önce 1842’de Askeri Tıbbiye’ye bağılı olarak ‘Ebe Okulu’, 1869’da Kız Sanat Okulu, 1870’de Kız Öğretmen Okulu açılmıştır. Bu okullardan da anlaşılacağı gibi, kadınların eğitimini alarak yaptıkları ilk meslekler ebelik ve öğretmenliktir. Cumhuriyet döneminde de bu durumun devam ettiği, Cumhuriyet Türkiye’sinde sosyal hayata kadının öncelikle öğretmen olarak katıldığı söylenebilir.(Doğramacı, 1989;118) Kırsal kesimle karşılaştırma yapıldığında ise, kadınların ve kız çocuklarının yine bu haklardan mahrum kaldığı, kentlerde bile, sadece seçkinlerin bu yeniliklerden faydalanabildiği görülmektedir.

Tanzimat’la birlikte, eğitim olanaklarının sağlanması ve sınırlı da olsa yasal değişikliklerin yapılmasıyla başlayan toplumsal dönüşüm, basın ve edebiyat yoluyla yayılmaya çalışılmıştır. 1800’lü yılların son çeyreğinden itibaren, erkek roman yazarları tarafından kadın sorunlarına değinilmeye başlanmıştır. Kadınların ailedeki aşağı konumları, görücü usulü evlenme, kadının kapatılması, aşkın özgür olarak yaşanamaması gibi konular bu dönemin edebiyatında önemli yer tutmuştur. 1892 yılından itibaren de kadın yazarlar edebiyat alanında yer almaya başlamıştır. Tanzimat dönemi, getirdiği sosyo-kültürel değişim bakımından üst ve orta tabaka kadını ile sınırlı kalmış da olsa, kadının toplumsal hayata girişini hazırlayan altın bir dönem olarak nitelendirilebilir.

1908 yılında II. Meşrutiyet’in ilanıyla, Türkiye’de kadın hareketi ivme kazanmıştır. Toplumsal yeniliklerin bir diğer destekçisi olan gazete ve dergiler de, kadınların özgürleşmesi sürecinde büyük katkılar sağlamıştır. Gerek erkekler tarafından çıkarılan gazetelerde, gerek kadınlar tarafından çıkarılan dergilerde

kadınlık durumu tartışılmaya başlanmış, kadının geleneksel rollerinden sıyrılabilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde basın , ‘iyi eş, iyi anne’ rolünü daha iyi ifa edebilmesi için kadının donanımlarını zenginleştirmeyi amaçlayan bir söylemden, kadının ev dışı dünyaya aılaraklkesinin kaderini tayinde hak ve görevlerinin bilincinde olan yurttaşa dönüşmesini savunan bir söyleme uzanan sureci yansıtılmaktadır. (Yaraman, 2001; 54-55) Basın aracılığıyla dünya genelindeki kadın hareketleriğrenilerek, sorunlarla baş etme konusunda burneklerden faydalanılmıştır. Ayrıca, bu dönemde uyanmaya başlayan kadınlık bilinci, gazete ve dergiler aracılığıyla yayılarak, kamuoyu oluşturulmaya başlanmıştır. Kadın için ağdaş yaşamın gereklerinin gazete, dergi, edebiyat ve fikir yapıtlarında savunulması kadınlık durumunun anlamlı dönüşümler geçirmesine neden olmuştur. Kadınrgtleri de böyle bir ortamda doğup gelişmiştir. (Yaraman,2001;84)

İlk kadın derneği 1896 yılında Fatma Aliye Hanım ve arkadaşları tarafından kurulan ‘Muhadenet-i Nisvan’dır. İlkrgt ise, 1908 yılında, Rumeli sınırındaki askerler kışlık giyecek sağlamayı amaçlayan ‘Cemiyet-i İmdadiye’dir. 1908 yılında kurulan diğerrgtler ise, ‘Osmanlı Kadınları şefkat Cemiyet-i Hayriyesi ve ‘İttihat ve Terakki Kadınlar şubesi’dir. 1909 yılında kurulan dernekler ise ‘Teali-i Nisvan Cemiyeti’, ‘Esirgeme Derneği’, ‘Mamulat-ı Dahiliye Istihlaki Kadınlar Cemiyeti Hayriyesi’dir. Kurulan diğer dernekler ise, ‘Teali-i Vatan-ı Osmani Hanımlar Cemiyeti’, ‘Osmanlı Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi’, ‘Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan’ (Yaraman,2001; 85-88), ‘Osmanlı Donanma Cemiyeti Hanımlar şubesi’, ‘ Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Heyeti’, ‘Biçki Yurdu’, ‘Bikes Ailelere Yardımcı Hanımlar Cemiyeti’, ‘Kadınları alıştırma Cemiyet-i İslamiyesi’, ‘Hanımlar Bilgi

Yurdu', 'Kadıköy Fakirperver Hanımlar Cemiyeti', 'Himaye-i Etfal Cemiyeti Hanımlar Merkezi', 'Asri Kadın Cemiyeti', 'Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti' şeklinde sıralanabilir.(Tunaya'dan ve Özbudun'dan akt. Yaraman, 2001;89)

Bu derneklerin bir bölümü, doğrudan doğruya kadın haklarının savunulması için kurulmuştur. Diğer dernekler ise, savaşların sebep olduğu maddi manevi yaraları sarmak amacıyla kurulmuştur. Kadın örgütleri bir yandan etkinlikleriyle kadın hareketinin düşünsel temellerini sağlamlaştırırken, bir yandan da toplumsal, ekonomik ve siyasal talepleriyle kadınların kamusal yaşamla bütünleşmeleri sürecinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Kadın dernekleri tümüyle Türk kadınının kadınlık bilincinin yerleşmesi, siyasal toplumsallaşması için önemli temellerden birini oluşturmuşlardır. Kadınların örgütlü birliği kadın hareketinin düşünsel temellerinin kurulmasında en önemli aşamalardan biridir.(Yaraman, 2001;89, 84, 91)

Kadınların siyasal ve hukuksal hak taleplerine yönelik eylemler de bu dernek ve örgütlerin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Osmanlı'nın son döneminde, 1917 yılında hazırlanan kanun hükmünde kararname, Hukuk-u Aile Kararnamesi hukukun kısmen laikleşerek, kadınlara sınırlı da olsa birtakım izinler verilmesini amaçlamıştır. Çok eşliliği önlemeyi, evliliği resmi hale getirmeyi, kadınlara da boşanma hakkını getirmeyi amaçlayan bu kararname, fanatik İslamcı ve azınlıkların tepkisini topladığı için 19 Haziran 1919'da yürürlükten kaldırılmıştır.(Yaraman, 2001;137) 1924 yılının

Ocak ayında İstanbul Türk Ocağı binasında birçok eğilimden kadınlar, Aile Hukuku Kararnamesi'nin yeniden yürürlüğe girmesini sağlamak amacıyla toplantı yapmıştır.

1920'de Bakü'de toplanan Birinci Doğu Hakları Kongresi'nde Türkiye adına söz alan Naciye Hanım, Türk kadınının isteklerini şu şekilde sıralamaktadır; "Haklarda tam eşitlik, erkeklerle aynı ünvanda, uygulandığı her kurumda genel veya mesleki eğitim görmek, evlilikte erkek ve kadın haklarında eşitlik, çokeşliliğin kaldırılması, kadının tüm idari işlere ve tüm yasama işlevlerine çekincesiz kabulü, tüm şehir ve köylerde kadın hakları koruma komitelerinin örgütlenmesi."(akt. Yaraman, 2001;149)

Bu dönemde ayrıca, kadının eğitimine yönelik girişimlerde de bulunulmuştur. 19 Mart 1919'da Maarif Nazırı Ali Kemal, İstanbul Darülfünun Felsefe Fakültesi'nde kadınlara özgü dersler başlatmıştır. 1921'de kızların ve erkeklerin birlikte katılabildikleri derslikler açılmıştır. Bu sınıflarda kızlara sadece ders süresince peçelerini kaldırma izni verilmiştir. Burjuvazinin üst kademelerinde yer alan kadınların giderek daha fazla eğitim görmelerinin yanı başında başka konular da dikkati çekmeye başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı da Türk kadını açısından oldukça önemli gelişmelere yol açmıştır. Türk kadını, 1919-1923 Kurtuluş Savaşı'nda bizzat cephede savaşa katılmıştır. Türk kadını siyaset alanına yerleştiren en büyük faktör bu mücadele dönemidir. Kadınların cephede de yer alması, erkeklerin toplumsal

yaşama kadınların katılımını benimsedikleri ve önemsedikleri anlamına gelmektedir.
(Yaraman, 2001;126)

Yunan askerlerinin 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e ayak basmaları ve İstanbul'un İngilizler tarafından işgali, Fransız ve İtalyan ordularının Anadolu'nun güneyinde benzer hareketlere girişmeleri, nüfusun tüm katlarında tepki ve direnişlere yol açmıştır. Bu olaylar Türk kadınlarını artan ölçüde siyasal eylemciliğe itmiştir.
(Abadan-Unat,1985; 12)

23 Mayıs 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda yapılan miting, Milli Mücadele Dönemi'nde yapılan en önemli mitinglerden biridir. Bu miting, Türk kadınının milletini savaşa yönlendirebilecek kadar toplumsal ve siyasal bilinç ve etkinliğinin geliştiğini göstermektedir. Protesto gösterileri yoğun olarak İstanbul'da yapılmaktadır fakat Sivas Kongresi'nin yapıldığı günlerde ve daha sonrasında, burada faaliyet gösteren ve daha sonra Türkiye'nin birçok ilinde kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, kadınların siyasal bilinçlenmede Anadolu'da da aktif olduğunu göstermektedir. Protesto gösterilerinde ve toplantılarda kadınlar hem konuşmacı, hem de dinleyici olarak katılmaktadır. Bu toplantılarda kadınlar her türlü durumda erkeklerle birlikte mücadele vermeye hazır olduklarını belirtmekteydiler. Türk kadınının ataerkil sistem içinde o zamana kadar erkeklerin tekelinde olan siyasette yer almaya başlamalarında bu eylemlerin de büyük katkısı olmuştur.

1923 yılında, Nezihe Muhittin başkanlığında Kadınlar Halk Fırkası kurulmuştur. Amaçları, Türk kadınının toplumsal ve siyasal yaşamda hak ettikleri yeri almalarını, kadın ve erkeğin toplumsal, siyasal ve ekonomik alanlarda eşitliği, eğitim ve mülkiyet hakkının verilmesini, kadınların kamu yaşamına katılımını, oy hakkının verilmesini, seçme ve seçilme haklarının verilmesini sağlamaktır. Bu istekleri, kadının ev içi rollerini göz ardı etmeden istemektedirler. Nezihe Muhittin, kendi imkanlarıyla çıkardığı 'Türk Kadın Yolu' dergisinde bu amaçlarını yinelemeyi sürdürmüştür. 1923 yılında, Kemal Atatürk ve arkadaşlarının Halk Fırkası'nı kurmaya yönelik çalışmaları başlayınca, isim benzerliği öne sürülerek kapatılmış, yerine 1924 yılında, Kadınlar Halk Fırkasına bağlı olarak Türk Kadın Birliği kurulmuştur. Birliğin tüzüğünde siyasal hak istemine ilişkin hiçbir madde bulunmamaktadır. 1927 yılında Kadın Birliği Kongresinde Nezihe Muhittin, Birliğin bir yardım derneği olmadığını, amaçlarının kadın ile erkek arasındaki eşitliğin sağlanması olduğunu belirtmiştir. Tüzüğe siyasal hakların da eklenmesini isteyen kadınların bu talebi önce valilik tarafından reddedilmiş, daha sonra hükümetin baskısıyla kabul edilmiştir. (Yaraman,2001; 150-155, Yaraman,2006; 15)

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemi, kadının kamusal alanda ve iş yaşamında yer almasında da etkili olmuştur. Erkeklerin savaşa gitmesiyle, kadınlara kamu alanında yer açılmış, silah ve gıda fabrikalarında çok sayıda kadın işçi çalıştırılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeyle birlikte bankalar, PTT, merkezi ve yerel kamu yönetimi hastaneler kadınlara kapılarını açmıştır. (Abadan-Unat,1985; 11) Fakat, Füsun ve Tunç Tayanç'ın belirttiği gibi, kadın ile erkek arasındaki eşitsiz durum bu dönemde de kendini göstermiştir; erkek işçilerle kadın işçilerin ücretleri

birbirinden farklıdır. Öyle ki, bazı iş kollarında ücret farkı erkek işçilerin ücretine göre dört- beş kat daha az olabilmektedir. Yani kadın aynı emeğe karşılık ikincil durumdan kurtulamamıştır. Savaş anındaki tüm çabası bile eşit ücret almasını sağlayamamıştır. (akt. Hoş, 2001;73)

Bu dönemden sonra erkeklerin savaştan dönmesiyle, kadınların büyük bir kısmı yeniden ev hayatına geçiş yapmıştır. Savaş nedeniyle azalan nüfusu peş peşe doğum yaparak eski seviyesine getirmek; tarlada çalışmanın yanı sıra, ev içi yeniden üretimi sağlayarak aile bütçesini toparlamak da kadının önemli görevleri arasında yer almıştır.

Fransız İhtilali'nden sonra, dünya çapında meydana gelen bütün bu ilerlemeler, İmparatorluktaki dönüşümler, Osmanlı kadınının durumunu etkilemiştir. Cumhuriyet sonrasında medeni ve siyasi haklar yasalaşmadan önce toplumun- erkeklerin ve en az erkekler kadar kadınların- tutumlarının değişmesi gerekmiştir. Bu tutumların değişmesi, kadın hareketinin düşünsel temellerinin yerleşmesinin birincil zorunluluklarındandır. Tanzimatla kadınlara açılan yol budur ve Cumhuriyet'ten sonra kazanılan haklar bu yoldaki savaşımın bir sonucudur. (Yaraman, 2001; 20)

İKİNCİ BÖLÜM

1-KEMALİZME VE KEMALİST HEGEMONYA'YA GENEL BİR BAKIŞ

İslam'ın kabulünden sonra, özellikle Osmanlı döneminde toplumdaki ve ailedeki konumu gerileyen kadına, hakkı olan statünün 'bir ölçüde' geri kazandırıldığı dönem, Cumhuriyet Dönemi'dir. Bu dönem incelenirken, yapılan devrim ve düzenlemelerin düşünsel temelini oluşturan 'Kemalist İdeolojiye'³ değinmek gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ve kurucu ideolojisi olarak tanımlanan Kemalizm, en geniş anlamıyla Türkiye'deki modernleşme idealini, batılılaşma projesini ifade etmektedir. Türkiye tarihinde, İmparatorluktan sonra ulus-devletin inşa sürecinde egemen olan Kemalizm, Murat Belge'ye göre, Türkiye'de yaşayan Türk milletinin milli modernizasyon ideali ve ideolojisidir. (Belge, 2006; 38) Ana unsurları milliyetçilik, medeniyetçilik ve laikliktir.

Kemalizmin ortaya çıktığı tarihle ilgili olarak Mesut Yeğen, Nutuk'un, Cumhuriyet Halk Fırkası Kongresi'nde okunması (1927) ile başlatılıp, Fırka'nın devletle bütünleşerek (...) partinin 'Altı Ok'unun anayasal prensipler olarak kabul edilmesiyle (1935-1937) bitirilebilir bir dönem olduğunu öne sürer. Ona göre Kemalizm, Türkiye'nin modernleşme- batılılaşma serüveni içerisinde mümkün olmuş bir ideolojidir. (Yeğen, 2006; 56) Levent Köker, Türkiye toplumunun nasıl bir

---

³ İdeoloji terimi bu tez çalışmasında, 'toplumu etkileyen bir düşünce akımı' anlamında kullanılmıştır.

toplum olması gerektiğine ilişkin bir ekonomik, kültürel ve siyasi değişim projesini ifade eder biçimde Kemalizmden söz edilmesinin ilk kez Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 programı ile gerçekleştiğini belirtir. (Köker, 2006; 111)

Nur Betül Çelik, Kemalizmi 1930-1945 yılları arasında ortaya çıkan mitsel bir uzam olarak değerlendirirken (Çelik, 2006;75), Taha Parla 1920'ler ve 1930'larda formüle edilmiş bir ideoloji olarak nitelendirir. (Parla, 2006; 313)

Kemalizmin temel amacı; batılı, ulusal ve seküler bir devlet kurmaktır. Batılılaşma yoluyla modernleşme düşüncesi, bu ideolojinin çekirdeğini oluşturur. Kemalizm tam bu noktada bir ulus ve modernleşmenin gerektirdiği yeni bir insan yaratmayı hedeflemiştir. (Çelik, 2006; 84-85)

Kemalizm, ulusu homojen bir bütünlük içinde, 'yekpare toplum ideali' çerçevesinde şekillendirmeyi amaçlamıştır. Esas proje; ortak dil, ortak tarih, tek bayrak çatısı altında yeni bir vatan, yeni bir kimlik ve yeni bir ulus yaratmaktır. Bu projenin gerçekleşmesi de Kemalist hegemonyayı kurmakla mümkündür.

Kemalist hegemonyanın neyi ifade ettiğini anlamak için bu noktada, hegemonya kavramına Antonio Gramsci'nin ele aldığı şekliyle değinmek gerekmektedir. Hegemonya kavramı ilk kez Gramsci tarafından egemen sınıfın bir egemen olma pratiği olarak tanımlanmıştır. (Sancar Üşür, 1997; 29) Gramsci bu terimi, egemen sınıfın karşıt gruplar üzerinde zorunlu olarak uygulayacağı zorlama olarak kullanır. (Gramsci, 2007; 31)

Hegemonya, güç yoluyla elde edilen dominantlık değil, ideoloji aracılığıyla elde edilen rıza ve bu rızanın düzenlenmesidir. Hegemonya temel egemen sınıfın kültürel ve moral liderliğinin onaya dayalı olarak kurulmuş bir ifadesidir. (Sancar-Üşür, 1997; 37) Devlet ve yönetici sınıf, kültürü, inançları ve düşünceleri bu sahada düzenler.

Düzeni her tanımlama girişimi, bir hegemonya kurma girişimidir, bu girişimde başarılı olan güçler hegemoniktir. (Laclau'dan akt. Çelik, 2006; 91) Yönetimi eline geçiren her sınıf, kendi hegemonyasını yaratır. Çünkü hegemonya olmadan iktidar gücünü sadece fiziksel zora dayanarak sürdürmez; erkini ve uygulamalarını meşru göstermek için toplumun onayını almak zorundadır. Toplumsal rıza ve yönetilenlerin sisteme eklemlenmesi, hegemonik aygıtlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Okul, aile, basın, dernekler, mimari yapılar ve hatta cadde-sokak isimleri aracılığıyla hegemonya kurulmaktadır. Gramsci, hegemonik inançların yayılması açısından merkezi bir rol oynadığını savunduğu 'organik aydınlar'dan bahseder. Organik aydınlar, karmaşık felsefi ve siyasal meseleleri günlük dile çeviren ve kitlelere nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda rehberlik eden insanlardır. (Smith, 2001; 62) Organik aydınlar, ideolojilerin taşıyıcıları olarak da nitelendirilebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü izleyen süreçte Kemalist düzen, düzen ihtiyacını karşılayan, alternatif olmayan evrensel bir sisteme dönüşmüştür. Daha doğrusu, Kemalizm kendisini batılılaşma-modernleşme yoluyla ilerleme idealinin gerçekleştirilmesinin, modernleşmiş rasyonel laik siyasal topluluğun

oluşturulmasının tek yolu, alternatifi olmayan bir aracı olarak sunmuştur. (Çelik, 2006; 76,78,85)

İmparatorluktan sonra yeni bir devlet kurulacaktır. Gramsci'nin ifade ettiği gibi, her toplumsal sistem kendi hegemonyasını kurmaktadır. Kemalizm, meşruiyetini “toplumu geri kalmışlıktan arındırarak, batılılaşma- modern topluma geçiş ile muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak”tan almıştır. Egemenliğini fiziksel zora dayanmadan, toplumsal rızayı sağlamak için devletin siyaset, eğitim, hukuk, aile gibi ideoloji aygıtlarını kullanmıştır. Afet İnan, Atatürk'ün devrimlerinde, doğrudan doğruya kanun ve yasak yoluna gitmediğini belirterek, bunu meclisin yapısında medeni ve siyasal hakların tanınmasında oybirliğini sağlayarak, millete telkin ederek yaptığını belirtmektedir. (akt. Hoş, 2001; 121) İnan'ın telkin olarak nitelendirdiği olgu, hegemonyaya bağlı olarak rızanın sağlanmasına işaret etmektedir.

Kemalizm, hegemonyasını kurmaya çalışmışsa da, hakimiyeti tesis ederken, sivil toplumdan beslenmemek, toplumsal rızanın örgütlenmesini önemsememek gibi birtakım eksiklikler sebebiyle sadece bir ‘girişim’ olarak kalmıştır. Bu eksikler aynı zamanda Kemalist modernleşmenin kriz alanlarını da oluşturmaktadır.

Hegemonyasını kurmaya çalışan her iktidar gibi, Kemalizm de ‘halk için’ bir ideoloji olarak sunulmuştur. Devlet-bürokrasi yoluyla, dikey müdahalelerle toplumun yeniden inşası/ tepeden ıslahı/ baştan yaratılması söz konusudur. Modern devlette, insan bütün insanlığını devlete borçludur; özü yalnızca oradadır. İnsan sahip olduğu bütün değere, tüm tinsel gerçekliğe devlet sayesinde sahiptir. Devlet insanları

birbirine bağlayan kutsallıktır. (Hegel'den akt. Çetin, 2003; 55-56) Yeni insanın-yeni toplumun yaratılmasının devlete bağlı olması, seçkin ve tepedenci bir modernizm anlayışını ve uygulamasını meydana getirmiştir. Halk için neyin iyi neyin faydalı olduğu devletin seçkinleri tarafından belirlenmiştir. Elitist kuram, bir kesimin çeşitli özellikleriyle diğer toplumsal unsurlardan ayrılarak oluşturulan bir azınlık iktidarını anlatmaktadır. (Çetin, 2003; 84) Söz sahibi olanın sadece meclisle ve toplumun seçkin sınıfı ile sınırlandırılması, halkın siyasete, yönetime ve dolayısıyla gelişmelere katılımını engellemiştir. Böyle bir engel de, halk ile iktidar arasındaki uçurumu daha da genişletmiştir. Seçkin/yönetici sınıf ile halk arasındaki uçurumu kapatmak için halkçılık ilkesi güçlendirilmeye çalışılmışsa da, büyük şehir- kasaba, kentli- köylü ayrımı ortadan kaldırılamamıştır.

Kemalist seçkinlerin cumhuriyeti bir ilerleme ve gelişme ölçütü olarak görmeleri, siyaseti seçkinlerin söz sahibi olabilecekleri bir alan olarak tanımları, kamusal alanın toplumsal taleplere açık bir dönüşüm yaşamasını engellemiştir. Ve siyasette seçkinlerin Osmanlı'dan beri süregelen sorgulanamaz egemenliğini perçinlemiştir. (Sarıbay'dan akt. Çelik, 2006; 78)

Toplumsal ve ülkesel koşullar göz ardı edilerek, batıdan ithal edilen fikirlerin uygulanmaya çalışılması, toplumda beklenen ölçüde karşılık bulamamış, bu nedenle modernleşme hareketi toplumun bütününe yayılamamıştır. Dolayısı ile hegemonyanın tamamen kurulmasını sağlayacak olan toplumun her kesiminin sisteme eklemlenmesi sağlanamamıştır. Medeniyette uluslararasılaşıp, kültürde

ulusal kalmak, aşılmaz çelişkilerle dolu bir ideolojik tavidir ve onun sonuçları da halen yaşanmaktadır. (Belge, 2006; 34)

2-CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KADIN

Tarihsel süreç içinde Türk kadınının toplumsal yaşamda geçirdiği değişim ve dönüşümler incelendikten sonra, bu değişimlerin son aşaması olan Cumhuriyet Dönemi'nde kadını anlamak için, bu dönemde yapılan düzenlemelere bakılmalıdır. Bu düzenlemeler, Türk toplumunu en çağdaş medeniyetlerin seviyesine ulaştırmayı amaçlayan Kemalizmin kadın konusu üzerinden kurduğu hegemonyayı da ortaya koymaktadır. Bu hegemonya, siyaset, hukuk, eğitim ve aile gibi devletin ideolojik aygıtları üzerinden kurulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından önce ve sonra yapılan devrimler, kuşkusuz Türkiye'de kadının bugünkü statüsünü belirlemede büyük etkiye sahiptir. Öyle ki, T.B.M.M'nin IV. Devresi 5.12.1934 tarihli oturumda Başbakan İsmet İnönü seçme ve seçilme hakkının tanınmasıyla ilgili yasa tasarısı için yaptığı konuşmada; "Türk inkılabı denildiği vakit, bunun kadının kurtuluş inkılabı olduğu beraber söylenecektir" diyerek devrimlerin kadınlar üzerinde ne kadar büyük öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.

Türkiye'de kadını, hakkı olan konuma getirmekteki önemli engellerden biri, geleneksel-dinsel sınırlamalardır. Dinin ülke yönetiminde etkisinin azaltılması, kadının toplumsal konumunu da etkilemiştir. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük

Millet Meclisi'nin kurulması, 1 Kasım 1922'de Saltanat'ın kaldırılması, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesi, 3 Mart 1924 yılında Hilafetin kaldırılması ve 1924 Anayasası'nın kabulü, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ve 2 Eylül 1925'de Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasıyla birlikte, dinin yönetimde etkisini ortadan kaldırarak çağdaşlaşmanın önündeki engelleri yok etmeyi amaçlayan düzenlemeler yapılmıştır. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının sağlanması, kılık kıyafette yapılan inkılap ile kadının kapanmasının yasaklanması ve Yeni Medeni Kanun'un kabulü ise, kadınların hak ve statüsünü düzenlemeye yönelik girişimlerdir.

2.1. Siyasal Haklar

Türkiye'de kadının siyasete dahil olması daha önce de belirtildiği gibi, Milli Mücadele yıllarında başlamıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinde, Kurtuluş Savaşı ile oluşan Milli Mücadele, stratejistlerin deyimi ile bir 'topyekün savaş'tır. Topyekün savaş, kadını erkekle bir düzeyde görmüş ve aynı şekilde kullanmıştır. (Doğramacı,1989; 90)

Kadının seçme ve seçilme hakkını, Tanzimat'la başlayan batılılaşma hareketlerinin, kadınların 'kadınlık bilincinin' uyanmasının ve birinci dalga feminist hareketlerin gelişerek hız kazanmasıyla, kadının elde etmiş olduğu haklardır. Kadınların bu hakları elde etmesinde Milli Mücadele'de aktif olarak yer almaları, çeşitli dernek ve örgütlerle kadın hareketini başlatmaları, protesto ve gösterilerle siyasi bilinci yaymaları etkili olmuştur. Kadınlara siyasi hakların verilmesi yönünde yapılan çalışmalarda Türk Ocakları'nın da katkısı olmuştur. Türkçülük akımının

savunusu durumunda olan Türk Ocakları, düzenledikleri çeşitli toplantılarda kadın haklarını işlemişlerdir.

Kadının seçme ve seçilme hakkına ilişkin olarak ilk girişim, 1923 yılında Tunalı Hilmi Bey tarafından yapılmıştır. Kadına seçme hakkının verilmesini isteyen Tunalı Hilmi Bey'e meclisin gerici tarafından oldukça büyük tepkiler gelmiş, öneri reddedilmiştir. 1924 yılında Tunalı Hilmi Bey aynı girişimi tekrarlamıştır, fakat gerici kanadın karşıt tutumu devam etmiştir.

Türkiye'de kadının ilk siyasi hakkı 3 Nisan 1930 tarihinde Belediye Kanunu'yla, belediye seçimlerine seçmen olarak katılma hakkı şeklinde tanınmıştır. (Altındal, 2004; 118) 1933 yılında ilk kez belediye seçimlerinde oy verme ve alma hakkını kullanan kadınlar, belediye ve ihtiyar meclisine seçilerek dünyaya kendilerini göstermiş ve kendileri de dünyayı başka bir açıdan görmeye başlamışlardır. 1934 yılında, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 10. Maddesi "22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına haizdir" şeklinde, 11. Maddesi de, "30 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk milletvekili seçilebilir" şeklinde değiştirilmiştir.(Doğramacı,1989; 137) TBMM'ye seçilme hakkını elde ettikten sonra yapılan ilk seçimlerde meclise 18 kadın milletvekili olarak girebilmiştir. Türkiye'de 1935 seçimiyle bir defada 18 kadın milletvekili birden girebilmiştir. Bu sayı, o dönemin % 4,5'ini oluşturmaktadır. Bu yüzde, Cumhuriyet tarihinin en büyük yüzdesidir. Kadının milletvekili olarak meclise seçilebildiği 1935 yılından bu yana

mecliste kadın milletvekili sayısı gitgide azalmıştır.⁴

Bu dönemde meclise girebilen kadın milletvekillerinden 17'si üst sınıf mensubudur. Aralarında köy çıkışlı bir kadın vardır (Hatice Çırpan Karamehmed). O da Atatürk'ün emriyle milletvekili seçtirilmiştir. (Altındal,2004; 123-124)

1863 yılında İsveç'te kadınların oy hakkını kazanmasıyla (İsveç'te kadınların erkeklerle birebir eşit haklara sahip olması 1919'da yasalaşmıştır) başlayan süreç, 1893'te Yeni Zelanda'da kadınların seçme ve seçilme hakkının yasalaşmasının ardından dünya geneline yayılmıştır. Bu dönüşüm Macaristan'da 1920, Moğolistan'da 1924 yılında gerçekleşmiştir.

2.2.Hukuksal Haklar

Cumhuriyet dönemi ve Kemalist devrimlerin önemli aşamalarından bir diğeri de, tekke ve zaviyelerin kapatılması ile tarikatların, hilafetin ve saltanatın ortadan kaldırılarak hukuk devleti olma yolunda büyük adımların atılmasıdır. Değiştirilemez kuralları olan dinin devlet üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak için bir takım hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler toplumsal ilerlemenin en gerekli noktasıdır fakat tek başına yeterli değildir. Hukuksal kuralların oluşturulduğu toplumun yapısı, örf, adet, gelenek, görenekleri ve kendi kurallarına sahip olan

---

⁴Kadınlar Seçme ve Seçilme hakkını elde ettikten sonra yıllara göre meclise giren kadın milletvekili sayıları ve mecliste kadınların sahip olduğu yüzdeler; 1935-18 (%4.5), 1939- 15 (%3.23), 1943-16(%3.31), 1946-1949-9(%1.81), 1950-1951-3(%0.61), 1954- 4(%0.75), 1957- 8(%1.35), 1961-3(%0.67), 1965-1966-1968- 8(%1.76), 1969- 5(%1.11), 1973-1975- 6(%1.31), 1977-1979- 4(%0.88), 1983-1986- 12(%2.93), 1987-1991- 6(%1.34), 1991-1995- 8(%1.77), 1995-13(%2.16), 1999- 24(%4), 2002- 24(%4.36).

törelere, yasalardan daha üstün gelebilmektedir. Bu nedenle, hukuki düzenlemelerin yapılması kadar, bu yasaların uygulanıp uygulanmadığı da önemlidir.

Hukuk devleti olmak için yapılan ilk girişim, 8 Nisan 1924'te çıkarılan 469 No'lu yasadır. Bu yasa ile şeriatın yetkileri kısıtlanarak kişisel statüye ilişkin uyuşmazlıkları çözmekle görevli olan şeriat mahkemeleri ortadan kaldırılmıştır.(Caporal, 1999; 50-51) Gelenek, görenek, örf ve adetlere sıkı sıkıya bağlanmak, toplumların ilerlemesinde, cinsiyetler arasında adaleti sağlamakta engel oluşturmaktadır. Katı ve değişmez kuralları olan şeriat yasaları ise kadının toplumdaki yerinin ve hatta erkek karşısındaki konumunun devamlı olarak aşağı düzeyde kalmasına ve ikinci sınıf insan olarak yaşamasına yol açmıştır. Dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esat; “Yasaları dine dayalı devletler kısa bir zaman sonra yurdun ve ulusun isteklerini karşılayamazlar. Çünkü dinler değişmez kuralları kapsarlar. Oysa yaşam yürür; ihtiyaçlar hızla değişir. Din yasaları her ne olursa olsun ilerleyen yaşamın karşısında ölü kelimelerden ileri bir değer, bir anlam taşıyamazlar. Değişmemek dinler için bir zorunluluktur. (...) Köklerini dinlerden alan yasalar, uygulandıkları toplumları, gökten indirdikleri ilkel çağlara bağlarlar ve ilerlemeyi engelleyici belli başlı neden ve etkenler arasında bulunurlar” diyerek şeriat yasalarının ortadan kaldırılması gerekliliğini vurgulamıştır. (akt. Tanilli, 2006; 124)

Şeriat mahkemelerinin kaldırılmasının ardından İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun kabul edilmiştir. 4 Nisan 1926'da ‘Türk Kanunu Medenisi’ adıyla resmi gazetede yayımlanarak, 4 Ekim 1926'da

yürürlüğe girmiştir. Medeni Kanun'un kadınlarla ilgili düzenlemeleri şu şekilde sıralanabilir;

- Kişi ve mallar üzerindeki vesayet arasında artık hiçbir ayırım kalmamıştır, erkek ve kız çocuklar arasında hiçbir eşitsizlik söz konusu değildir. 18 yaşını bitiren kız-erkek herkes ergindir.
- Evlenme kağıtlarının askıya çıkarılması zorunluluğuyla, evliliğin kanıtlanabilmesi için, kentlerde belediye başkanı ya da bu amaçla özel olarak yetkilendireceği bir memurun, köylerde ise muhtarın törende hazır bulunması öngörülmüştür. Aksi takdirde evlilik geçersiz sayılacaktır.
- İslamiyet'teki 'İki kadının şahitliği bir erkeğinkine eşittir' hükmü ortadan kaldırılarak kadınla erkeğin şahitliği eşit kabul edilmiştir.
- Karı-kocadan birinin evlenme töreni sırasında evli bulunması, evliliğin yok sayılması için bir nedendir.
- Medeni Kanun, eşler arası eşitliği sağlamaya çalışmakla birlikte, erkeği ailenin başkanı olarak tanıtmaktadır.
- Bir meslek ve sanatla uğraşma hakkına karşın, kadın bu hakkını ancak kocasının açık ya da kapalı onayı ile kullanabilir. Kocanın izin vermesi halinde, bir iş ve sanatla uğraşmanın, birliğin ve tüm ailenin yararına olduğunu kanıtlayarak yargıçtan bu izni isteyebilir.
- Velayet hakkı evlilik sırasında anne ile babaya verilmiştir. Boşandıktan sonra da çocukla ilgili tüm kararlar babaya verilmiştir.
- Medeni Kanunla birlikte, boşanma hakkı kadın ile erkeğe eşit olarak sağlanmıştır. Bu konuda karar verme yetkisi yargıca verilmiştir.

Eşlerden herhangi birinin zina yapması, diğerinin boşanma istemini sağlar. Bununla birlikte, koca karısının bakire 'çıkması' halinde evliliği bozma isteminde bulunabilmektedir. (Caporal, 1999; 74-108)

Bazı konularda Medeni Kanun'un kadın ile erkeğe eşitlik getirdiği görülse de, eşler arasında kesin bir eşitlikten söz etmek mümkün değildir. Çocukların velayetinin boşanmadan sonra babaya verilmesi, erkeğin evin 'reisi' olarak son kararları vermesi, çalışmak için kadınların eşlerinden izin alması ve aile çıkarları göz önünde bulundurularak çalışma izninin verilmesi, kadının bakire olmaması durumunda evliliğin sonlandırılması gibi maddeler kadının erkek karşısındaki ikincil konumunun devam ettirildiğini göstermektedir. Ayrıca, yapılan düzenlemeler kadının toplumsal statüsünün ileri bir düzeye getirilmesini amaçlasa da kadın, ailenin birliği bütünlüğü çerçevesinde düşünülmüştür, aile odaklıdır.

Bunların yanı sıra, Medeni Kanun'da yer alan mirasta eşitlik, resmi nikahın şart koşulması ve sadece resmi kurumlarca yapılacak olan evliliğin geçerli sayılması, şahitlikte eşitlik, boşanmada eşitlik ve tek eşliliğin desteklenmesi gibi maddeler, özellikle şeriat yasalarından sonra, kadına güvence ve bireysel güç kazandırmıştır.

2.3.Eğitim ve İş Alanında Yaşanan Gelişmeler

Çağdaş bir devlet olmak ile toplumun eğitim düzeyi arasında paralellik bulunmaktadır. Bu nedenle eğitim konusu, yenileşme hareketinin önemli bir kolu olarak düşünülmelidir. Bilimselliği ve akılcılığı önde tutarak kalkınmanın ve

uygarlaşmanın yolunu açmakla birlikte eğitim, yeni bireyler yaratma ve onları şekillendirmede büyük rol oynamaktadır.

Bunun yanı sıra, ideolojinin yayılma aracı olarak eğitim, birey yaratma, kimlik yaratma sürecinde temel noktada yer almaktadır. Eğitimin temel prensibi olan 'öğrenme', o anda mevcut bilgilere özgürce ulaşip doğru muhakeme yürüterek seçenekler arasında karşılaştırmalı değerlendirme yaptıktan sonra yargıya varmak; ancak bu yargıyı, karşı kanıtlar çıktığı takdirde veya daha güçlü karşı savlar karşısında, rasyonel tartışma kurallarına uygun olarak gözden geçirmeye, kısmen veya tamamen değiştirmeye açık olmaktır. (Parla, 2006; 315)

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde benimsenen eğitim anlayışı, bilgi aktarımının yanı sıra eleştirel ve yaratıcı düşünmeyi amaçlamamış, yapılan devrimlerin içselleştirilmesi ve yayılması için bir rejim propagandası aracı olarak kullanılmak istenmiştir. (Tunçay, 2006; 95) İlder Turan da, rejim konsolidasyonunun sadece yönetim formülünü değil, ona uygun sosyolojik yapının oluşturulmasını da içerdiğini belirterek, eğitim alanında yapılan yeniliklerin de kurulan rejimi güçlendirme amacı güttüğünü öne sürmektedir. Turan'a göre, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, sadece merkezin otoriteciliğinin bir ürünü gibi basit bir mantıkla değerlendirilemez. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, insanları bir ulus olarak sosyalleştirmenin ve rakip sosyalleştirmelere karşı (Tekke ve Zaviyeler gibi siyasal örgütlenmenin ve siyasal sosyalleşmenin sağlandığı alanlar bu rakip sosyalleştirmelere örnek gösterilebilir) korumanın bir aracı olarak algılamak gerekmektedir. (Turan, 2002;32)

Bu dönemde eğitime yönelik yapılan ilk girişim, 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat'ın kabulüdür. O zamana kadar ülkede hem medreseler hem de okullar eğitim vermektedir. Bu okullarda verilen eğitim ve bilgiler arasında önemli çelişkiler vardır. Bu çelişkileri ortadan kaldırmak için Tevhid-i Tedrisat kabul edilerek 'eğitimde birlik' sağlanmıştır. Eğitim sisteminin laikleşmesiyle de, kadınlara erkeklerle eşit eğitim olanakları verilmeye başlanmıştır. (Alpargu ve diğerleri, 2001;225; Tanilli, 2006;123) Eğitim- öğretimin birleştirilmesinin ardından 1927 yılı sonlarına doğru harf meselesinde yapılan ciddi çalışmalar sonucunda, 1 Kasım 1928'de 1353 Sayılı Kanun'la Arap harflerinden alınma eski Türkçe alfabe yerine, Latin alfabesinden geliştirilen ve fonetik bir dil olan Türkçedeki bütün seslerin yazılmasına imkan veren yeni Türk alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Yeni harflerin kabulü ile birlikte bütün yurttaki eğitim-öğretim seferberliği başlatılmıştır.(Göyünç'ten akt. Alpargu ve diğerleri, 2001; 226; Yalçın ve diğerleri, 2004; 297)

1926 Medeni Kanunu ile kız öğrencilerin Harp Okulları dışında bütün okullara girmesinin önü açılmıştır. 1927 yılında ortaokullarda karma eğitim başlamıştır.

1928 yılında kurulan 'Millet Mektepleri' ile örgün eğitim almayan/ alamayan vatandaşlara yeni alfabeyi öğretme görevi bu okullara verilmiştir. 16-45 yaş arasındaki tüm vatandaşların yeni alfabeyi okuyup yazdığını gösteren belge edinmesi zorunlu kılınmıştır. 1923 yılına kadar etkin olarak faaliyet gösteren Millet Mektepleri, daha sonra önemini kaybetmeye başlamıştır.

1923- 1938 Mustafa Kemal Döneminde verilen diploma sayısında kadınların oranı %25.94'tür. 1938 yılından sonra da bu oran gitgide düşmüştür. (Caporal, 1999; 11) Eğitim alanında yapılan düzenleme ve yeniliklere rağmen kız öğrencilerin eğitim düzeyleri erkeklere oranla azınlıkta kalmıştır. Kadınların örgün eğitime katılımları düşük olduğu için, yaygın eğitime ağırlık verilmiştir. Yaygın eğitimde amaç, okuma yazma öğretme, milli kültür değerlerini koruma, benimsetme, tanıtmaya ve geliştirme, boş zamanlarını değerlendirme ve kullanma alışkanlığı kazandırma, toplu yaşam, dayanışma ve yardımlaşma ile birlikte bu tür alışkanlıkları kazandırmaktır.(Doğramacı, 1989; 115)

Halkevleri ve Halkodaları yaygın eğitimin önde gelen örneklerindedir. Bu kurumlarda okuma yazma öğretimi, folklor, müzik, tiyatro, spor, tarih, edebiyat eğitimi gibi faaliyetler yürütülmüştür. Bu faaliyetler özelliklere kadınlara bilgi, beceri ve meslek kazandırma amacına yöneliktir. İstatistikler de bu kurslardan büyük oranda kadınların yararlandığını göstermektedir. (Doğramacı, 1989; 116) Halkevleri ve Halkodaları dışında, Akşam Kız Sanat Okulları, Olgunlaşma Enstitüleri, Ev Sanatları ve Biçki Dikiş Kursları ve Akşam Ticaret Lisesi gibi kurular da açılmıştır. Bu okullar da eğitimini yarıda bırakmış ya da belli bir düzeye gelmiş genç kızlar ve evli kadınlar için aile yaşantısını aksatmayacak şekilde, özellikle akşamları eğitim verecek şekilde faaliyet göstermiştir.

Okur-yazarlık oranına bakıldığında, 1927- 1960 yılları arasında okuma yazma bilen kadın nüfusun 22. 4 kat arttığı görülmektedir. Erkeklerde bu oran 12.09 kattır. Okuma-yazma bilmeyen nüfusun kent ve köyler olarak dağılımı istatistiksel

olarak bilinmemektedir fakat köy ve kentlerde okullaşma oranlarındaki net farktan, okuma-yazma bilmeyen kentli ve köylü kadın nüfus arasındaki açığın önemli olduğu sonucuna varılabilir. Kemalizmin eğitime ilişkin temel ilkelerinden biri olan demokratikleşme, ilk elde büyük kentlerde yaşayan kadınlara özel olarak da belli bir seçkinler zümresinden olanlara yaramıştır. (Caporal, 1999; 25-31) Bugün bile kırsal kesimde, okullaşma sadece ilköğretime yöneliktir ve hatta birçok köyde ilköğretim okulu dahi bulunmamaktadır.

Üniversite düzeyinde eğitim ise, İstanbul Üniversitesi'nin 1921 yılında kapılarını kız öğrencilere açmasıyla başlamıştır. 1921- 1922'de İstanbul Hukuk Fakültesi'ne, 1922 yılında İstanbul Haydarpaşa Tıp Fakültesi'ne kız öğrenciler de kayıt yaptırmıştır.

İş yaşamında kadınların durumuna bakıldığında ise, daha önce de bahsedildiği gibi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra iş yaşamına –nispeten- yoğun olarak dahil olabildikleri görülmektedir. Bu tarihten sonra kadınlar, erkeklerin savaşa gitmesiyle beliren iş gücü ihtiyacını karşılamaya başlamışlardır. Öncelikle tarım sektöründe çalışan kadınlar, sanayi alanında işçi, kamu kurumlarında da memur olarak yer alabilmişlerdir.

Kadınlar bu dönemde de en çok tarım alanında istihdam etmişlerdir. 1927'de tarım alanında çalışan kadın oranı %96.2'dir. Sanayide ise %1.9'dur. Kadınların eğitime katılımlarına bu dönemde yeni yeni ağırlık verildiği için, eğitim gerektiren iş alanlarında kadın istihdamı düşüktür.

Eğitime bağlı olarak ise, İstanbul Üniversitesi'ne 1921 yılından itibaren alınan kız öğrencilerin mezuniyet sonrası iş hayatına atılmaları ile öğretmenlik (ve ebelik) dışı mesleklerde de kadınlar görülmeye başlanmıştır. (Doğramacı, 1989; 123) 1927 yılında İstanbul Barosu'na ilk kadın avukat olarak Bedriye Hanım'ın kaydı yapılmıştır. Dava alan ilk kadın avukat 1928 yılında Beyhan Hanım olmuştur. İstanbul Haydarpaşa Tıp Fakültesi'nden 1928'de mezun olan yedi genç kıza her ne kadar Sağlık Bakanlığı'nca Devlet Sağlık Örgütü'nde görev verilmesi engellenmişse de 1930 yılında bu engel kırılarak ilk kadın doktorlar özel işyerleri dışında, devlete bağlı kurullarda çalışmaya başlamışlardır. (Caporal, 2000b; 103, 101) 1928'de beş genç kız İstanbul Fen Fakültesi'nden kimyacı diplomalarını almıştır. (Costagné'den akt. Caporal, 2000b; 102)

1932-1933 yıllarından itibaren kadınlar yüksek öğretimde, öğretim kadrosuna girmeye başlamıştır. 1935 yılında, Mustafa Kemal'in manevi kızı Sabiha Gökçen, ilk kadın pilot olarak çalışmaya başlamıştır. Kadınlar ayrıca, heykeltıraş, dekoratör, seramikçi, ressam, tiyatrocu, sinema sanatçısı ve yazar olarak da güzel sanatlar alanında yer almışlardır.

2.4.Kadın ve Aile

İslamiyet'in kabulüyle birlikte toplum ve aile içindeki konumu sürekli gerileyen kadını korumak ve ona, sahip olması gereken statüyü geri kazandırmak amacıyla daha önce de anlatıldığı gibi, birtakım hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra, eğitim imkanlarının kız çocuklarına da sağlanmasıyla ve kadınların

çalışma yaşamına girmesiyle, kadının toplum içindeki ve ailedeki konumunda ilerlemeler olmuştur. “Cumhuriyet dönemiyle Türk ailesi, (...) Tanzimat’la gelişen batılılaşma norm ve ilkelerini daha da güçlendirmiştir. Deyim yerinde ise, günümüze kadar uzanan aile yapısında, bir yanda son derece batılılaşmış aile modeli, öte yanda İslami kural ve geleneklerin oluşturduğu köklere dayalı aile sistemi (bulunmaktadır). Bu, Türk aile yapısındaki ikili görüntüyü ortaya koymaktadır.”(Türkdoğan, 1992; 66)

Bu ikili durum yapılan hukuksal düzenlemelerde de görülmektedir. Medeni Kanunla birlikte yapılan düzenlemelerle kadın ile erkek arasında eşitlik sağlanmaya çalışılmışsa da bu tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Bunun nedeni Medeni Kanun’un, özünde dinsel geleneklere dayalı ataerkil düşünce sisteminin devamlılığını sağlayıcı nitelikleri taşıyor olmasıdır. Medeni Kanun’un zorunlu kılmasına karşın, imam nikahının artarak devam etmesi, bu ikiliğe örnek gösterilebilir.

Oluşturulan yasalarda kadın konusu aile çerçevesinde ele alınmış, kadın öncelikle anne ve eş olarak değerlendirilmiştir. Bu durum da, geleneksel Türk aile yapısını sürdürmüştür. Erkek evin revidir, son kararı erkek verir, kadının çalışması erkeğin iznine bağlıdır. Her ne kadar erkeğin kadın üzerindeki hakkı sınırlandırılmış da olsa, ataerkil aile olma özelliği ortadan kalkmamıştır. Devletin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk de, Türk kadınının artık ev işlerinin sınırları içine hapsedilmemesi gerektiğini söylerken, onun esas ödevinin çocuklarının annesi ve eğiticisi olduğunu kadının en büyük vazifesinin ‘analık’ olduğunu ifade etmektedir.(Söylev’den akt. Caporal, 2000a;12) Ulus-devlet için ailenin kurum

olarak değeri, nüfusun fizyolojik üretiminin sağlanması ve temel sosyalizasyonu vermesinde yatmaktadır. (Şerifsoy, 2004; 169) Yani kadın hem milletin devamlılığını sağlamakta, hem de yeni bireyleri devletin belirlediği ideoloji çerçevesinde bytmektedir. Bu nedenle, iktidar için aile hegemonyanın kurulabileceği önemli bir alandır.

Kadının ailedeki konumu büyük Őehirlerde ve kırsal alanda farklılık göstermektedir. Kırsal alanda kız çocuklar ve kadınlar, başta baba olmak üzere, ailenin tüm erkek bireylerinin yetki alanında yaşamaya devam etmektedir. Köy ve kasabalarda tre ve adetler daha yaygın Şekilde yaşanmaktadır. Kentte yaşayan kadınların -tamamı olmasa bile bir kısmı daha eğitimli, iş alanında ve sosyal hayatta erkeklerle birlikte yer alan daha ‘aędaŐ’ bir konuma ulaşmıştır. Kalkınma ile birlikte, kadın hem eğitim olanaklarına daha kolay ulaŐabilmekte hem de edindiği donanım sonucu ekonomik özgürlüğünü kazanma Őansını yakalamaktadır. (Tanilli; 2006,139)

Kemalist reformların büyük Őehirlerde etkin olmasıyla birlikte, aile yapısı da deęiŐmiŐtir. Örneğin, 1968 yılında S. Timur tarafından yapılan araŐtırmaya göre İstanbul, İzmir ve Ankara’da evlenecek kızın evleneceği kişiyi Őeme oranları, kızın kendi rızası olmadan, ailenin kararıyla; %7.7, ailenin kararı, kendi rızasıyla; %59.1, kendi kararı, ailenin rızasıyla; %29.6 Şeklindedir. Bu Őehirlerde yaşayan erkeklerde ise, son kararı % 52’lik bir oranla kendilerinin verdiği görülmektedir. Bu oran diğer kentlerde %33.1’dir. (akt. Caporal; 2000a, 66-67)

Bununla birlikte Caporal, batılılaşmanın etkisiyle oluşan yeni aile tipini, ‘çağdaş aile’yi tasvir etmiştir. Buna göre; “Çağdaş ailenin üyeleri, esas olarak endüstri ve iş yaşamının zengin ve varlıklı sınıflarına, serbest meslek, öğretmen, yüksek memur ve yüksek teknisyen çevrelerindedir. Gelişmiş çekirdek aile, mobilyası da mimarisi kadar modern olan bir apartman dairesinde ya da bir villada oturur. Kadın, ev işlerinde kendisine düşen sorumlulukları yerine getirmeye özen gösterir. Giyim beğenisi, Avrupa giyim biçimidir ve eğer yuvanın şartları el veriyorsa kadın büyük bir özenle en son modayı izlemeye çalışır. Kabul ve ziyaretler yaygın olarak, batı modasına göre yapılır. Çocuklar tam bir ortaöğrenim, sık sık da yükseköğrenim görürler. Bu olanaklardan kızlar da erkekler de faydalanır. Bunların yanı sıra, anne baba liberaldir ve kız çocuklarının erkek arkadaşlarıyla ilişkilerinde sık sık kapalı bir tavır takınırlar. Kızlar genellikle karma gruplar halinde arkadaş gezmelerine katılsa da, yalnız başlarına çıkmalarına izin verilmez. Aileler, çevreye karşı adlarını korumak için bu tür bir davranış içine girerler. Evlilikte seçme özgürlüğü çağdaş ana-babalarca çok genel olarak tanınır. Yeni ilişkiler(...) çiftler arasında kurulmaya başlamıştır. (Caporal, 2000a;75-79, 95)

“(...)Türkiye’nin bir bölümünde aile, kadın ile toplum arasında tek ve gerekli aracı kurum olmaktan çıkmıştır.(...) (Kentlerde kadın) Çağdaş çalışma dünyası ile bütünleşmiştir. Buna karşılık Türkiye’nin öteki bölümünde, çağdaş bir Medeni Kanun’un kabul edilmesine karşın, kadın, Osmanlı İmparatorluğu’nda nasıl idiye öyle kalmıştır; sınırlama ve kölelik olarak içerdiği tüm anlamları ile kadın esas olarak ailesel bir varlıktır.” (Caporal; 2000a, 96) Server Tanilli, bu konuda farklı düşünmektedir. Tanilli’ye göre kadınların üstündeki baskı, çok konuda olduğu gibi,

köylere oranla kentlerde daha ağırdır; çünkü kentlerde daha örgütlüdür. Öyle olduğu için cendere kırılmaya kentlerden ve İstanbul'dan başlayacaktır. (Tanilli; 2006, 116) Cenderenin büyük şehirlerden kırılmaya başladığı doğrudur fakat, bunun nedeni baskının yoğunluğuna değil, Türk modernleşmesinin genel özelliklerine bağlanmalıdır. Çünkü Türk modernleşmesinde kırsal alan her türlü ilerlemeden mahrum bırakılmıştır.

Köylerde zaten kısıtlı olan eğitim imkanlarından kız çocuklar yeteri kadar faydalanamamaktadır. Kadınlar tarlalarda aile işçisi olarak ücretsiz çalıştırılmaktadır. Kızların evlendirilme yaşı 10-14 yaşlarından başlamaktadır. (1968 verilerine göre, Timur'dan akt. Caporal; 2000a, 34) Nüfus az olduğu için, töreler, gelenek-görenekler ve bunlara bağlı olarak da köy halkının birbirleri üzerindeki etkileri daha yoğundur. Bu nedenle, 2008 yılında bile hala töre cinayetleri işlenmektedir.

Medeni Kanun'da yer alan aileye yönelik reformlarla, İslam ataerkilliği ortadan kaldırılırken, yerine 'Batı' ataerkilliği önerilerek, yaşamın yeniden düzenlenmesine girişilmiştir. (Arat'tan akt. Saktanber, 2006; 326) Ancak, Batı ataerkilliğinde de, İslam ataerkilliğinde olduğu gibi, erkek egemenliği ve cinsiyete dayalı işbölümü hakimdir. Yani, oluşturulan yasalarla bu eşitsizlik ortadan kaldırılmamış, sadece yumuşatılarak form değiştirmesi sağlanmıştır.

3- KEMALİST DEVRİMLERİN UYGULAMADAKİ GÖRÜNÜRLÜĞÜ

Türk modernleşmesi, Osmanlı'dan itibaren tarihsel, toplumsal, siyasal ve ekonomik kopmayı temsil etmektedir. Tanzimat döneminde başlayarak Cumhuriyet'in ilanına kadar devam eden 'Batılılaşma' hareketlerinin, kadınlar açısından en somut adımları ise Atatürk Devrimleri ile atılmıştır. Bu devrimlerin Türkiye tarihindeki yeri oldukça önemlidir fakat, aksayan ve somut olarak gerçekleşemeyen birtakım yönleri de mevcuttur. Özellikle Türkiye'de kadının statüsünü yükseltmeyi amaçlayan yasal değişiklikler, uygulamada farklı engellere takılmıştır ve günümüzde de bu engeller devam etmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen süre içinde kadınların, siyasal haklarını kullanabilme, en temel insan hakkı olan eğitimden erkeklerle eşit olarak yararlanabilme, meslek edinebilme ve yükselebilmeye, aile içinde alınan kararlarda söz sahibi olabilme gibi konularda ilerleme kaydedememeleri, yapılan devrimlerin sonuca ulaşamadığını göstermektedir. Kadının toplumdaki konumunun, yasal değişikliklerle çözülememiş olması, modernleşmenin genel özelliklerine, toplumun geleneksel yapısına, dinsel inançlarına ve toplumsal cinsiyetçi bakış açısına bağlanabilir.

Her toplumsal sistem ya da tarihi dönem, ataerkil sistemin işleyişine ve toplumsal ve kültürel uygulamalara kendine özgü değişiklikler getirir. Buna karşın, genel ilkeler aynı kalır; çoğu ekonomik kaynak ve toplumsal, iktisadi ve siyasi kurumların tümü erkeklerin denetimindedir. (Bhasin, 2003; 16-17)

Türkiye açısından bakıldığında, Kemalist sistem ve Cumhuriyet Dönemi, 'Kadın hakları' sorunu değerlendirmesi yaparken, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk beş-on yılında, devleti yöneten asker-sivil bürokratik elitin öngöruları doğrultusunda 'çözümlemiş', kadınlar 'kağıt üzerinde' eğitim, çalışma, meslek edinme, seçme-seçilme, medeni haklar ve benzeri haklara 'kavuşturulduğu' söylenebilir. (Özbudun, 2007; 181) Bu noktada, Türkiye de 'ataerkil devlet' olarak nitelendirilmelidir. Ataerkil devlet, ataerkil bir özün tezahürü olarak değil ama içinde ataerkil yapının hem kurulup hem de tartışıldığı, yankılanan bir iktidar ilişkileri ve politik süreçler kümesinin merkezi olarak tanımlanabilir. (Connell, 1998; 179) Bu tanımlama, Kemalist modernleşmenin kadın hakları üzerinden yürüttüğü politikayı da özetlemektedir; kadınların bir yandan özgürleştirilmesi gerektiği söylemi tekrarlanırken, onlara verilen haklar ataerkil ideoloji çerçevesinde, sürekli sınırlı tutulur.

3.1.Toplumsal Cinsiyetçilik, Din ve Geleneklerin Etkisi ile Kemalist Modernleşmenin Eksik Kalan Yönleri

Türk modernleşmesinin somut olarak ortaya koyduğu yasaların, pratikte işlerlik bulamamasının nedenleri; ataerkil sistemin temellendirdiği geleneksel yapı, erkeği üstün tutan din ve bunların sonucu olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile birlikte Kemalist ideolojinin kadını modernleşmenin nesnesi haline getirmesi ve devrimleri 'kadınsız' yapmasıdır. Kemalizmin kadınlara yönelik resmi söylemi, "biz kadınlara her türlü hakkı verdik fakat kadınlar bu haklarına sahip çıkmamakta, haklarını kullanmamaktadır" şeklindedir. Oysa söz konusu devrimler hazırlanırken

kadınlar dışarıda bırakılmış, kadın mücadelesine destek olunmamıştır ve bu devrimler, ataerkil- geleneksel yapı etrafında oluşturulmuştur.

Modernleşmenin karşısındaki en güçlü toplumsal değer dünyası gelenektir. Modernleşme, gelenek ile modernleştirici ideolojinin çatışma sürecidir. (Çetin,2003; 111) Gelenek, insanların iradelerinden ve eylemlerinden bağımsız olarak toplumsal ve siyasal hayatı ve onun işleyiş şekillerini tayin eden, onu idare eden, siyasal iktidarı ve toplumu kontrol eden tarihi, siyasal ve toplumsal kanunlardır.(Munro'dan akt. Çetin,2003; 109) Geleneksel kanunlar yazılı değildir. Her toplum geçirdiği tarihsel süreç içinde kendi geleneklerini kurar ve geliştirir.

Weber'e göre gelenekten anlaşılması gereken şey, alışılmış günlük hayattaki psikik bir tutumlar zinciri ve günlük çalışmanın 'ihlal edilemez bir davranış normu olduğu inancı' ve buna, yani öteden beri var olduğu sanılan bir şeye inanışa dayanan bir 'egemenliktir'. (akt. Çetin,2003; 109) Gelenek din, dil, tarih ve kültür aracılığıyla oluşturulur, yeniden üretilir ve süreklileştirilir. Ailede öğrenilmeye başlanan geleneksel kurallar, çevrede görülenlerle, öğrenilenlerle desteklenerek pekiştirilir. Sosyalleşme sürecinde toplumdan dışlanma korkusu nedeniyle insanlar geleneksel kurallara uyum sağlarlar.

Toplumun yaşam biçimini belirleyen bir diğer faktör ise 'din'dir. Din, kutsal kitaplar aracılığıyla kurallara bağlanan inanç sistemidir. Dinsel kurallar, ona inanan toplumun tarihsel süreci içinde farklılık göstermez. Kutsal kitabında yazanlar sabittir, değiştirilemez; yapılması gereken ibadetler, emredilenler, günahlar, sevaplar,

yasaklananlar ve farzlar her dönemde aynı kalır. Dinin ‘değiştirilemezlik’ özelliği modernleşme hareketi içindeki bir toplumun eylemlerini etkiler. Nira Yuval Davis bu konuda; “Kadınların kendi bedenlerini kontrol edebilmeleri, dini liderler için kendi otoritelerine doğrudan bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ve birçok kadın, kutsal dini kurallar ile örf ve adetlere ihanet olarak yorumlanacak herhangi bir şey yaparken duraksamaktadır” diyerek, dinin kadın eylemleri üzerindeki etkisini belirtmektedir. (Yuval-Davis, 2003; 78)

Modern olmanın bazı koşulları dinsel kurallarla ve geleneksel yaşantıyla çakışabilir. Bu durumda ya dinsel kurallardan vazgeçmek ya da modernleşmenin gereği olan o koşulları gerçekleştirmemek gerekecektir. Halkının %90’ından fazlasının Müslüman olduğu Türkiye’de gerçekleşen modernleşme hareketinde ikinci durum yaşanmıştır. Modernizmin gerekleri yasalarla sağlanmıştır fakat günlük yaşantıda bazı yasaların kullanılması sınırlı kalmıştır.

Gelenek, görenek, din ve kültür ataerkil sistemin uygulama alanlarıdır. Ataerkil düşünce, kadın üzerindeki erkek egemenliğini meşru gören ve bunu çeşitli araçlarla sürdüren bir sistemdir. Geleneksel yaşantı ve dinsel kurallar, kadının ‘ikinci cins’ olarak nitelendirerek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yaratmıştır. Andrée Michel, ataerkilliğin sadece bir egemenliği anlatmadığını ifade etmektedir. Bu ayrıca, erkeklerin, kadınlar üzerindeki egemenliklerini yeniden üretmek için, ellerindeki tüm kurumsal ve ideolojik olanakları (hukuk, siyaset, iktisat, ahlak, bilim, tıp, moda, kültür, eğitim, kitle iletişim araçları,vb.) açıktan açığa ya da üstü örtülü biçimde kullanan bir sistemdir.(Michel, 1984; 18) Bhasin de bu konuda, toplumun

temel kurumlarının -aile, din, hukuk, siyaset, eğitim ve iktisat kurumlarıyla, medya, bilgi sistemleri- bir incelemesinin, bunların tamamının ataerkil bir doğaya sahip olduğunu, ataerkil dayanaklarını temsil ettiklerini açıkça sergilediğini, bu, iyi örülmüş ve derinlere kök salmış sistemin, ataerkil sistemi yenilemediğini, doğalmış gibi gösterdiğini aktarmaktadır. (Bhasin, 2003; 17)

Toplumsal cinsiyet, biyolojik herhangi bir temele dayanmaksızın, toplum tarafından kadın ile erkeğe yüklenen kültürel anlamları ifade etmektedir. Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılığın bir toplumsal- kültürel farklılığa dönüştürülüp eşitsizliğin ve erkek egemenliğinin meşrulaştırıcı gerekçesi sayılması, binlerce yıl öncesinden gelen ve dolayısıyla zamana ve değişime karşı en dayanıklı olan ideolojik bir tavidir. (Arat'tan akt. Derse, 2006; 87-88)

Toplumsal cinsiyet farkı doğal değildir, insanlar tarafından yaratılmıştır. Bedensel herhangi bir durumdan kaynaklanmadan, kadın ve erkek olmaya atfedilen görev ve rollerin oluşturulduğu kültürel bir durumdur. Erkeklerin ve kadınların rolleri doğal olarak değil, herkesin ailenin geçimini ve soyun sürmesi için yerine getirmesi gereken işlere uygun olarak kurumsallaştırılmıştır.(Agacinski, 1998; 35) Yıldız Ecevit, toplumsal cinsiyeti kadın ve erkekler için toplumsal olarak oluşturulmuş roller ve öğrenilmiş davranış ve beklentilere işaret etmek için kullanılan bir kavram olarak nitelendirmiştir. Bütün toplumlarda doğuştan gelen biyolojik farklılıklar kültürel olarak yorumlanıp değerlendirilir. Böylece hangi davranış ve faaliyetlerin kadınlar ve erkekler için uygun olduğuna, bu iki cinsin

hangi haklara, kaynaklara ve güce ne derecede sahip olduğuna ya da olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir. (Ecevit, 2003; 83)

Yuval-Davis toplumsal cinsiyetin, erkek ve kadın arasındaki ‘gerçek’ toplumsal farklılık olarak değil, toplumsal rollerin, ekonomik konumları veya etnik ve ırksal topluluklara mensubiyetlerinin aksine, cinsel/ biyolojik farklılıklarıyla tanımlandığını özneler grubuna ilişkin söylem tarzı olarak anlaşılması gerektiğini belirtir. (Yuval-Davis, 2003; 32) Biyolojik cinsiyetin ‘doğa’ tarafından kuruluşu gibi, toplumsal cinsiyetin de ‘kültür’ tarafından kurulduğu düşünülürse, biyoloji değil, kültür ‘kader’ haline gelmektedir. (Butler’den akt. Yuval-Davis; 2003, 31) Ataerkil dünya düzeninde, kadın ve erkek rolleri toplumsal cinsiyetçi anlayışa göre şekillendirilmiştir; erkek ev halkının reisi, ekmeği kazanan, mülkiyetin sahibi ve yöneticisi, siyasette, dinde, iş ve meslek hayatında aktif yer alanlar olarak kabul edilir. Diğer yandan, kadınlardan çocuk doğurmaları ve yetiştirmeleri beklenir ve kadınlar bu doğrultuda eğitilir. (Bhasin, 2003; 6)

Modernleşme hareketinin parçaları olan seçme ve seçilme hakkı, iş yaşamında yer alma, eğitim hakkı, aile içinde eşit statüde olma gibi durumlar, toplumsal cinsiyetçi geleneksel yaklaşımlar nedeniyle kadınlar tarafından kullanılamamaktadır. Tarihe bakıldığında, kadınlar açısından ‘cinsiyet ayrımının’ en yoğun olarak yaşandığı alanın, siyasal etkinlikler alanı olduğu görülmektedir. (Bele,2001; 124)

Siyasi hakların tanınması ile kadının erkeklerle eşit konuma gelmesi, toplumsal pratikler açısından mümkün olamamıştır/olamamaktadır. 1934 yılında kadına seçme ve seçilme hakkı verildiğinden beri, kadınlar bireysel davranışa giren seçme hakkını kullanmada teşvik görmekte, desteklenmekte ve kanalize edilmekteyken, ikinci tür katılımı gerektiren seçilme hakkına ilişkin olarak bu yardımı bulamamaktadır. Siyasal katılım türleri genel olarak ikiye ayrılabilir; bireysel siyasal katılım ve toplumsal siyasal katılım. Bireysel siyasi katılım, vatandaşlık görevleri arasında sayılan ve hiçbir ikili insan ilişkisini özellikle gerektirmeyen, yalnız olarak yapılabilen katılım türüdür. En belirgin özelliği oy vermedir. Toplumsal siyasal katılım ise bunun tersine, açıkça insan ilişkisi, grup davranışı ve sosyal faaliyet gerektirir şekilde yapılmaktadır; bir siyasi partiye üye olmak, bir pozisyona aday olmak gibi. (Güneş-Ayata,1995;293-294) Toplumsal siyasal katılım, kadınların erkeklerle yüz yüze iletişim kurmasını gerektireceği için, ataerkil düzen açısından ‘sakıncalı’ görülmektedir. Bu nedenle siyasi partiler kadınlara, ‘kadın kolları’ adı altında bir alan açmıştır. Kadınların faaliyet alanları bu ‘kadın kolları’yla sınırlı kalmaktadır. Bu alandaki kadınların görevi seçim zamanı kadın seçmenlerden oy istemektir. Bu görevle, hem kadın seçmenlerle daha rahat ilişki kurmak, hem de partili kadınların görev alanını sınırlandırarak yapacakları işleri kontrol altında tutmak sağlanmaktadır.

Cumhuriyet’in resmi tarihinin önemli kurucu öğelerinden birisi, kadın hakları da dahil olmak üzere, her türlü hakkın Atatürk tarafından ‘yukarıdan’ verildiğidir. Kemalist ideolojide, kadınların başka ülkelerdekinin tersine hakları için mücadele vermek zorunda kalmadıkları ve her türlü hakkın onlara Atatürk tarafından ‘hediye

edildiği' düşüncesi egemendir. (Altınay, 2004; 23) Kadın haklarının yeterince kullanılmaması ve beklenen ilerlemenin gerçekleşmemesi, kadınların bu haklarına sahip çıkmaması şeklinde yorumlanmıştır. Oysa bu hakların uygulamada kadınlar tarafından destek bulmamasının en önemli nedenlerinden biri, modernleşme projesi süresince, kadınların dışarıda bırakılması, kadın hareketinin görmezden gelinmesidir.

Kadın haklarının 'tepeden inme lütuf' şeklinde verildiğini öne süren bu görüş, Türkiye'deki birinci dalga kadın hareketini yok sayarak, kadınları pasif göstermiştir. Fakat Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasına izin verilmemesi, siyasi parti yerine Türk Kadınlar Birliği'ne dönüştürülerek kadınların siyasete katılımlarını daha önce olduğu gibi, destek ve hayır kurumlarında faaliyetle sınırlandırılması, kadınların bu alanda hareket özgürlüğünü kısıtlamıştır. Ayrıca, meclisten geçen her türlü yasa, erkekler tarafından, onların uygun gördüğü biçimde hazırlanmıştır.⁵ Medeni Kanununun mutlak eşitlik sağlamaması, kadının ev içinde kalmasını sürdürmüştür.

Bunun yanı sıra, kadınlar 'rejimi kurtarma aracı olarak' kullanılmıştır. Bu durum, Sibel Özbudun tarafından, "kadınların kurucu iradenin 'vitriini' olarak tasarlandığı" şeklinde yorumlanmaktadır. Rejimin bunalıma girmesi söz konusu olduğunda kadınların vitrine çıkmasına birkaç örnek vermek bu noktada faydalı olacaktır. Meclisin kurulmasından itibaren ilk üç dönemde, seçim sisteminden dolayı istediği adayı seçebilme durumunda olan tek parti, kadınların milletvekilliğini rejimin demokratikliğini simgelemek amacıyla kullanmışken, II. Dünya Savaşı ertesinde Türkiye'nin 1946'dan itibaren çok partili parlamenter sisteme geçmesiyle,

---

⁵ Devlet seçkinleri birkaç istisna dışında erkeklerden oluşur. (Connell, 1998; 173)

kadın milletvekilleri özel anlamlarını yitirmişlerdir. Bu tezi kanıtlayan diğer örnekler de, 12 Mart 1971 döneminde ilk kadın bakanların atanması; 12 Eylül 1980'i izleyen ilk seçimlerde (6 Kasım 1983), uzun bir aradan sonra meclise %3 oranında kadın girmesidir. Her iki dönemde de kadınlar, demokratik rejimin ortadan kalkmadığını gösteren simge olarak kullanılmıştır. (Tekeli'den akt. Yaraman, 1999; 55-56)⁶ Uluslararası Parlamenter Birliği 2003 istatistiklerine göre, ulusal parlamentolardaki kadın temsil oranları sıralamasında Türkiye, 157 ülke arasında 149. sıradadır. Türkiye'de 3.468 belediye başkanından sadece 18'i kadındır. Türkiye'de üst düzey karar verme mekanizmalarında bulunan kadın oranı % 7'dir. (akt. Tanilli, 2006, 145)

Ataerkilliğin kadın-erkek arasında yaptığı meslek sınıflandırmasında politika, erkeğe özgü, erkek işi olarak belirlenmiştir. Siyasetin güç, sertlik, girişkenlik gerektiren yapısı, toplumsal cinsiyetçi bakış açısı içinde kadının hassas, nazik, duygusal yapısına ters düşmektedir. Toplumsal cinsiyetçi yaklaşımda her türlü sınıflandırma erkek egemenliğine tehdit oluşturacak bütün durumları ortadan kaldırmak üzere oluşturulmuştur. Modern kadın kimliğinin en sorunlu, çatışma potansiyeli taşıyan noktası kamusal alanda görünür olma gereğidir. Kadınların bu görünürlüğü, siyasal özne haline gelerek siyaseti değiştirme noktasına ulaşma riskini her zaman içinde taşımaktadır.(Sancar Üşür 2004; 207) Bu riskin önüne geçmek için, siyaset de kadınlık-erkeklik durumlarına göre alanlara ayrılmıştır. Kadınlara siyasette ayrılan alan, yaşamın her aşamasında olduğu gibi kadınlık rollerinin devamına yönelik görevlerin gerçekleştirildiği alanlardır.

---

⁶ Kadınların demokrasinin vitrini olma özelliğini gösteren en güncel örnek ise, 22 Temmuz 2007 seçimlerinde yani 23. Dönemde, meclise %8.9 oranında kadın girmesidir. İslami duruşuyla öne çıkan AKP'nin Cumhuriyet rejimi için tehdit oluşturduğu gerekçesiyle yapılan Cumhuriyet mitinglerinde alanları bayrak taşıma misyonunu sırtlayan kadınlar doldurmuştur.

Kadın bedensel düzlemde nasıl sınırlandırılmışsa, bilinç düzleminde de öyle sınırlandırılmıştır. Üretim araçlarına ulaşamadığı gibi, özgür iradesiyle seçim yapmasını sağlayacak nesnel bilgilere de ulaşamaz. (Akal, 1994; 38) Kadının, elde ettiği siyasi hakkı kullanabilmesi için her şeyden önce okuma yazma bilmesi gerekmektedir. 1935 yılında ise kadınların okuryazarlık oranı %9.8'dir. Ataerkil Türk aile yapısında egemen olan 'aile reisinin erkek olması' durumu, eğitim hakkında önceliğin erkek çocuğa verilmesine neden olmaktadır. Erkek çocuk, evlendiği zaman eve para getirecek olan kişidir. Geleneksel yapı içinde, parasal karşılığı olan piyasa üretimi erkeklerin, ev içi üretimi ve dönüşümü sağlama ise kadınların görevi olarak bölüştürülmüştür. Kadınların ev dışında çalışması gibi bir durum 'gerekli görülmediği' için eğitim almaları da gereksizdir. Toplumsal cinsiyetçi bakış açısında kadının yapmakla yükümlü olduğu düşünülen işlerdir. Bu durumda eğitim alması ve meslek sahibi olması gereken kişi erkektir. Kız çocuk evleneceği zaman babasının sorumluluğundan çıkacak, kocasının sorumluluğuna girecektir. Bu nedenle, onu düşünmesi gereken kişi kocası olacaktır.

Eğitim konusunda Türkiye hala beklenen ilerlemeyi göstermiş değildir. Kız çocukları hala eğitim hakkından mahrum kalmaktadır. 2000'li yıllara gelinmesine rağmen devlet destekli kurumların ve gönüllü kuruluşların kız çocuklarının okula gönderilmesi için kampanyalar düzenlemesi, eğitim konusunda kız çocuklarına sağlanan imkanların amacına ulaşmadığını göstermektedir. Bunun nedenleri yukarıda da ifade edilen ataerkil aile yapısı ve erkek evlada verilen eğitimde öncelik hakkının yanı sıra, bir sınıf olarak erkeklerin, kadınları kendilerini memnun etmeye koşullandırarak, onların uygun bir eğitim alma olanaklarına ve eleştirel analiz

güçlerini geliştirmelerine karşı çıkmalarıyla da açıklanabilir. (Grimké'den akt. Donovan, 2001; 39) Bununla birlikte, erkeklerin, kadınların eğitilmesini, egemenliklerine yönelik bir tehdit olarak görmeleri de kız çocuklarının eğitimden mahrum bırakılmasının diğer bir nedeni olarak düşünülmelidir.

Cumhuriyet döneminde düzenleme yapılan bir diğer alan olan ailede de kadının konumu fazla değişmemiştir. Medeni Kanun'la sağlanan haklar sınırlıdır ve her konuda son söz ailenin reisi olarak belirtilen erkeğe aittir. Eğitim almaksızın kadın ne siyasi alanda ne ekonomik alanda kendine yer edinemez.

Toplumsal cinsiyetçiliğe bağlı olarak, kadının ve erkeğin farklı özelliklere sahip oldukları inancı ile bazı rol ya da pozisyonların erkeklere ya da kadınlara uygun bulunmaması toplumsal cinsiyetçiliğe örnektir. Kadınların lider ya da yönetici olma yollarının çoğu zaman kapalı olması bu tür önyargılara ve gizli engellere dayanmaktadır. Kadınların çalıştıkları iş yerlerinde, şirketlerde üst konumlara gelmelerinin çeşitli yollarla engellendiği söylenebilir. Zehra Dökmen bu engellemeyi, "cam tavan etkisi" şeklinde nitelendirmiştir. Kadınların amir, yönetici gibi konumlara gelmelerini engelleyecek 'tavan' yönetmelikler ya da yasalar bulunmamakla birlikte, kadınların yükselmesini önleyen görünmeyen, gayri resmi 'cam' uygulamalar olmakta ve kadın ne kadar çabalasa da bir türlü 'cam tavan' aşılamamaktadır.(Dökmen, 2004; 128) Çoğunluğun kadın olduğu öğretmenlik mesleğinde bile kadın müdürler azınlıktadır.(Gök, 1995; 184) Yönetim kademesinde çalışan kadınlar dünya genelinde yıllardır %6'nın üzerine çıkamamaktadır. Finans, ekonomi ve siyaset dünyasının tepe noktaları ve karar verici konumlar erkeklerin

egemenliğindedir; kadınların %5'i bile söz konusu bu 'üst kat'a ulaşabilmiş değildir.(Wichterih, 2004;13, 77)

Kadınların her alanda olduğu gibi iş alanında da erkeklerle eşit konuma gelememesi söz konusudur. Türk kadınının evlenme ve doğurganlık oranının yüksek oluşu, onları iş piyasasından uzak tutan bir faktör olarak ele alınmaktadır.(Kazgan'dan akt. Doğramacı, 1982; 126) Kadın iş yaşamında ne konumda olursa olsun, aynı zamanda anne ve eştir. Bu durumda, cinsiyete dayalı rollerin gereği olarak, ev içinde kadının 'ev kadınlığı' rolü de sürmektedir. Aile içi işbölümü olmadığı için, evin bütün sorumluluğu kadındadır. İş piyasasında var olan sürekli rekabete kadınlar, bu görev fazlalığı yüzünden yeterli oranda katılamamaktadır. Bu durumda erkeklerin yükselmesi daha kolaydır. Aynı eğitimi almalarına rağmen kadınlarla erkeklerin farklı konumlarda çalışmaları da buna bağlanabilir. Çalışılan kurumlarda çocuk bakımına destek olan uygulamaların olmayışı da, kadını iş piyasasından eve çekmektedir.

Görüldüğü gibi, toplumsal cinsiyetçi ataerkil yaklaşımlar, din, gelenekler ve modernleşmenin tepeden inmece seçkinci yapısı nedeniyle Kemalist Modernleşme, kadınlar üzerinde düşündüğü gelişmeyi sağlayamamıştır. Bütün bu yasaların pratikte de görünür kılınması için, tam denkliğin sağlanması gerekmektedir. Tam denklik, siyasette yeni bir demokrasi tanımına çağrı yapan, iktidarın erkekler ve kadınlar arasında paylaşılması gerektiğini söyleyen bir anlam taşımaktadır. Bu anlayış devlet işleri ve bu işlerle ilgili sorumluluklarla ilgilenmenin erkeklere ve kadınlara eşit bölüştürülen bir denklik olmasını ister. İş dünyasında da siyaset dünyasında olduğu

gibi, eşitliğin her zaman sağlanmamış olduğu çok iyi bilinmektedir. Eşit işe eşit ücret garantisi bile verilmemektedir. (Agacinski, 1998; 130,135,140)

Tam denklik ilkesinin yanı sıra, kurumlarda ocuk bakımının kreşlerle desteklenmesi, siyasi partilerde kadınların politikaya teşviki için pozitif ayrımcılık ve kota uygulamasına gidilmesi, eğitimde cinsiyetçi öğretilerden kaçınılması gibi yöntemler, yasaların uygulamada da etkili olmasına katkı sağlayabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1.İDEOLOJİNİN DİL İLE YENİDEN ÜRETİMİ VE TEMSİL SİSTEMLERİ

Cumhuriyet Dönemi ideolojisinin romanlarda nasıl işlediğini, nasıl yeniden üretildiğini anlamak için dil, anlamlandırma ve temsil sistemlerini incelemek gerekmektedir. Çünkü yazınsal metinler ve romanlar egemen ideolojinin, söylemin dil aracılığıyla yeniden üretildiği, temsil edildiği, kurulduğu kültürel alanlardır. Gramsci'nin hegemonya anlayışı içinde, rıza kültürel pratikler dolayısıyla kurulur ve hegemonik mücadele dil içerisinde sürdürülür.

Yapısalcı ve Postyapısalcı yaklaşımlar ile, 1970 öncesi İngiliz geleneği dil, temsil ve anlamlandırma sistemleri çerçevesinde, edebi metinlere yönelik çalışmalar yapmıştır. Üzerinde durdukları temel sorun, dile ve edebi metinlerin okunmasına yöneliktir.(İnal, 1996;31) Bu yaklaşımlar –özellikle de yapısalcı yaklaşım- yapısalcı dilbilim çalışmalarından derinden etkilenmiştir.

Yapısalcı düşünce, toplumsal sürecin çözümlenmesini, yapısalcı dilbilimde algılandığı gibi, dil ve toplum arasındaki benzerlik üzerine temellendirir.(Coward ve Ellis, 2008;17) Yapısalcı yaklaşıma göre, toplumsal yaşam sadece yüzeysel olarak kaotik, öngörülemez ve farklıdır. Yüzeysel ne göründüğünü kavramak için, daha derindeki düzleme bakmak gerekmektedir. Yani derinlik dış görünüşü açıklar ve bu derinlik de yapısaldır. Yapısalcı yaklaşımın odak noktası kültürel sistemin rolü ve kültürel sistem çalışmalarıdır. Yapısal dilbilim, kelimelerden ve hatta seslere benzer

mikro-öğelerden meydana gelen bir sistem olarak nasıl anlaşılabilceğine işaret eder. Bunlar arasındaki ilişkiler, dilin bilgiyi anlama dönüştürme çalışmasını mümkün kılar. Kültüre yönelik yapısal yaklaşımlar, benzeşen öğeleri (işaretler, kavramlar) tanımlar ve bu öğelerin mesaj taşımak için nasıl düzenlendiğini inceler. (Smith, 2005; 135-136) Yapısalcılığın, kendinden sonra oluşan yaklaşımlara etkisi (kültürel çalışmalara ve metin çözümlemelerine etkisi), ilgili dillerde işleyen kodların belirlenmesine çalışmak, böylelikle daha genel anlamlandırma sorularına giden yolu açarak ve bir çözümleme tekniği sağlayarak, bizzat popüler kültür 'metni'nin anlaşılması üzerine olmuştur. (Tudor, 2005;406)

1.1.Dil ve Anlamlandırma

Dil, en genel anlamıyla, düşüncelerin aktarılmasındaki en önemli araçtır. Toplumsal bir olgudur ve temel özelliği toplumsal uzlaşmaya, sözleşmeye bağlı olarak, ortak anlam taşımasıdır.

Gramsci, dilin kültür ve felsefe (kamusal düşünüş düzeyinde bile) anlamına gelmekle birlikte, bundan ötürü 'dil' olgusunun gerçekte az çok organik olan, bütünleşmiş ve birbirine bağlı birçok olguların tümü olduğunu ifade etmektedir. Gramsci'ye göre her konuşan varlığın kendine özgü bir düşünce biçimi ve duyusu vardır. Kültür olarak ele alındığında dil birleştirici veya tarihsel- toplumsal olarak ayrıştırıcı olabilir. (Gramsci, 2007;52)

Yapısal dilbilimin kurucusu Ferdinand De Saussure, dili şu şekilde tanımlamıştır; “Dil, bireyin söylenenleri anlamasını ve konuşurken de anlaşılmasını sağlayan alışkanlıkların tümüdür. Dil, her an herkesi ilgilendirir. Toplumda yaygın olan, toplumca kullanılan dilden bütün bireyler gün boyu yararlanır (...) Bundan ötürü de dil, durmaksızın herkesin etkisi altındadır. Eski kuşakların aktardığı ve olduğu gibi benimsenmesi gereken bir üründür.” (Saussure, 2001; 121,116,115) Dil, hem dilyetisinin toplumsal ürünü hem de bu yetinin bireylerce kullanılabilmesi için toplumun benimsediği zorunlu bir uzlaşımın bütünüdür.(Saussure, 2001;38) Saussure, dilin niteliklerini şu şekilde sıralar;

- Dilyetisinin birey dışında kalan toplumsal bölümüdür dil. Ve birey onu tek başına ne yaratabilir ne de değiştirebilir. Dil, varlığını yalnızca topluluk üyeleri arasında yapılmış bir tür sözleşmeye borçludur.
- Dil göstergeler dizgesidir.
- Dil de söz gibi somut niteliklidir. (...) Dilsel göstergeler temelde anlıksalsa da, birer soyutlama değildir. Toplumun onayladığı ve tümü dili oluşturan birleştirmeler, özeği beyinde yer alan gerçeklerdir.
- Dilde yalnız işitme imgesi vardır ve bu da değişmez bir görsel imgeye dönüştürülebilir. (Saussure, 2001;44-45)

Toplumsal bir bütünlüğü oluşturan tüm uygulamalar dilde yer alır. (...) İnsanoğlunun kendisi ‘dil’ olarak görülebilir, toplumsal, tarihsel ve bireyin kesişme noktası olarak görülebilir. (Coward ve Ellis, 2008;8) Saussure dili, kavramları

belirten bir göstergeler dizgesi olarak tanımlar. Bu dizgede, gösteren ve gösterilen birleşerek göstergeyi oluşturur. İşitim imgesi gösteren, kavram ise gösterilendir. Bütünü ise gösterge ifade etmektedir. Gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki tamamen rastlantısaldır, nedensizdir. Dünya üzerinde birçok farklı dilin olması da bu durumun sonucudur. Coward ve Ellis, gösteren ile gösterilen arasındaki nedensiz ilişkinin, insan belleğindeki doğal ile gerçek arasındaki tasarı tarafından oluşturulduğunu ifade eder. (Coward ve Ellis, 2008;26)

Giddens'a göre dil, söyleyebileceklerimizi kendi terimleriyle sınırlar; bu durumda hem kısıtlayıcıdır hem de olanak sağlayıcıdır. Dil aynı zamanda konuşma kapasitemizin önkoşuludur. (akt. Tudor, 2005;420) İnal'a göre ise dil dizgesi, işaretlerin vurgularını sınırlayan, belirleyen ve sabitleyen bir dizge değildir. Dil, yapısı itibariyle çeşitlilik içerir. Aynı dilsel topluluk içinde farklı kullanımlar her zaman vardır. Bu farklı kullanımları belirleyen ise öznenin toplumsal konumları yanı sıra, iletişimin gerçekleştiği ortamın özellikleri yani bağlamsal faktörler, anlamlandırma sürecinin belirleyicileridir. (İnal, 1996; 172-173)

Saussure, dilin düşünceye karşı üstlendiği özel görevin, (...) düşünceyle sese aracılık yapmak olduğunu belirtir. (Saussure, 2008; 165) Bu aşamada, dilin ideoloji savaşımının bir aşaması ve mücadele alanı olduğu konusu ortaya çıkmaktadır. Toplumda süregelen iktidar savaşımı, dil aracılığı ile kurulur ve sürdürülür. Hatta toplumlar arasında dil aracılığıyla sömürge gerçekleştirilebilmektedir. Saussure, "Ülke ele geçirmenin bir türü olan sömürgeleme, bir dili değişik çevrelere götürür,

böylece söz konusu dilde değişmeler olur” (Saussure, 2008;51) diyerek, dilin hegemonik niteliğini ortaya koyar.

Mücadele söylem içinde verilmektedir. Sözcüklerin vurgularının oluştuğu yer söylem, söylemlerin eklemlendikleri yer ise hegemonik mücadele alanıdır. Her sözcük bir çıkarı temsil eder. Aynı sözcük farklı söylemler içinde farklı vurgular taşır. Dil içinde süren mücadele, sözcüklerin vurgusunu değiştirmeye yönelik bir çabanın sonucudur. (İnal, 1996;123)

Göstergebilimsel bakış açısına göre anlam, söylemin yapısı içinde saklıdır. (Jensen'den akt. İnal, 1996;169) Söylem dilin öznel kullanımınıdır; dil içinde örgütlü olarak kodlanır. Söylemler, dilin ideolojik boyutunu ifade eder.

Laclau, ideolojik savaşımları özne ile söylemsel alan arasındaki etkileşim düzeyine yerleştirmektedir. İdeolojik bir söylemin birleştirici ilkesini oluşturan şey, çağrılmış olan ve böylelikle bu söylem aracılığıyla kurulmuş olan ‘özne’dir. (...) İdeolojideki savaşım, tam da çağrılmaların eklemlenmesi/çözümlemesinde gerçekleşir. “İdeolojiler nasıl dönüşür?” sorusuna yanıt, Laclau tarafından, “öznelin üretilmesi ve söylemlerin eklemlenmesi/ çözümlemesi aracılığıyla yürütülen sınıf savaşımıyla” şeklinde verilmiştir. (akt. Morley, 2005;433)

Dilin kullanıldığı her an, öznenin de bitimsiz oluşum sürecidir. (İnal, 1996;184) Özne, dil ve söylem içinde oluşan, değişen, gelişen ve sürekli olarak yapılaşan bir kategoridir. Buna göre, ideoloji dil içinde üretilen öznenin kendisini

tasarladığı, dolayısıyla toplumsal bütünlük içinde devindiği, bu tasarımların değişmezliğinin ideolojinin işlevi olduğu bir yöntem olarak algılanır. (Coward ve Ellis, 2008;9)

Dil içinde oluşan ve ideolojiyi kuran/ ideoloji tarafından kurulan özne anlayışı, Althusser tarafından temellendirilmiştir. Her ideoloji ancak bir özne aracılığıyla ve özneler için var olabilir. İdeoloji ancak somut özneler için vardır ve ideolojinin bu hedefi de ancak özne sayesinde, başka bir deyişle, özne kategorisi ve işleyişi sayesinde imkan kazanabilir. (Althusser, 2003; 196) Yani ideoloji özne tarafından kurulur. Her türlü ideolojinin kuruluşu ve işleyişi özneye bağlıdır. Bu durumda ideoloji ve özne arasında çifte bir ilişki olduğu düşünülebilir. İdeolojiler somut özneler kurarlar ve maddi var oluş biçimleri öznelere bağlı olduğu için, özne tarafından da kurulurlar.

İdeoloji üzerindeki savaşım ve ideolojinin yeniden üretilmesi, metin ve öznenin karşılaşması anında da gerçekleşmektedir. Dil, bir anlamlandırma sürecidir. Anlam, çeşitli temsil sistemlerinin içinde veya bu sistemler dolayısıyla dil içinde üretilir. (Hall, 1997; 28) Her dilsel süreç, metin ve okuma, bu anlamlandırma sürecini meydana getirmektedir. Tudor, öznelerin metin tarafından tanımlandığını ve böylelikle ideolojinin içinde tutulduklarını belirtmektedir. (Tudor, 2005; 407)

Anlam, dilde dünyanın saydam bir yansıması olmayıp, terim ve kategoriler arasındaki referans sistemlerindeki farklardan kaynaklanmakta olup, bu dünyayı sınıflandırır ve toplumsal düşünce, ortak duyu içinde kavranmasına olanak sağlar.

(Hall, 2005a; 385) Anlamlar, metin ve özneler arasındaki etkileşimler içinde üretilmektedirler. Anlam üretimi, metin ve öznenin eşit biçimde katkıda bulunduğu dinamik bir edimdir. (Fiske, 1996; 211) Anlamlandırma süreci, öznelerin sosyo-kültürel, eğitimsel, siyasal durumları ile cinsiyetleri, dinleri, etnik kökenleri, toplumsal kimlikleri ile doğrudan ilişkilidir. Aynı metin aynı özne tarafından farklı zamanlarda okunduğunda, farklı anlamlandırmalar oluşturabilir. Okuma yapılan ortam, durum, metni okuma hızı, anlamın oluşmasına etki eden faktörlerdir. Bu durumda, metinlerin her okumada, okurlar tarafından yeniden üretildiği-yazıldığı söylenebilir.

Barthes, anlamlandırmanın iki düzeyinden söz etmektedir; düzanlam ve yananlam. Düzanlam, Saussure'ün üzerinde çalıştığı düzeydir. Bu düzey, göstergenin göstereni ve gösterileni arasındaki ilişkiyi ve gösterileni arasındaki ilişkiyi, bir de gösterenin dışsal gerçeklikteki göndergesiyle ilişkisini betimler. (Fiske, 1996; 116) Düzanlam terimi, göstergenin temel, ortak duyusal, alışıldığı anlamına, yani 'egemen' anlama gönderme yapar.

Yananlam, göstergenin kullanıcıların duygularıyla ya da heyecanlarıyla ve kültürel değerleriyle buluştuğunda meydana gelen etkileşimi betimlemektedir. Yananlam, anlamların öznelliğe kaydığı andır. (Fiske, 1996; 116)

Görüntüsel göstergenin yananlamsal düzeyi, bağlamsal göstergesi ve anlam ve çağrışımın değişik söylemsel alanlardaki konumlanımı, halihazırda kodlanmış göstergelerin kültürün derin ve anlamsal kodları ve buna ek olarak, daha etkin

ideolojik boyutlarıyla kesiştiği noktadır. (Hall, 2003; 318) Göstergelerin yananlamsal düzeyleri, Barthes'ın da belirttiği gibi, "Kültür, bilgi, tarih ile iyi bir iletişime sahiptir ve bunlar aracılığıyla, denilebilir ki, evresel dünya dilsel ve anlamsal sistemi işgal eder". Bunlar, bir başka deyişle, ideolojinin parçalarıdır. (akt. Hall, 2003; 318-319) Gerçek bir söylemde, göstergelerin büyük kısmının temel anlamları ile yananlamsal yanları iç içe geçmiştir. Heck'e göre, 'Düzanlam' ve 'Yananlam' terimleri yalnızca bazı özgün bağlamlarda, dilde ideolojinin varlığını/yokluğunu değil, ama ideolojilerin ve söylemlerin kesiştiği değişik düzeyleri ayırt etmek için [kullanılabilecek] yararlı çözümlenmeli araçlardır (akt. Hall, 2003; 318).

Anlam üretiminin bir diğer aşaması da 'okuma'dır. Okuma sözcüğü, yalnızca belirli bir sayıdaki göstergeleri tanımlamak ve kodaçılmak kapasitesini değil, kendileri ve diğer göstergelerle arasındaki yaratıcı ilişkiye geçiren öznel kapasiteyi anlatmaktadır. (Terni'den akt. Hall, 2003; 320) Morley, metnin özneye özgül anlaşılabilirlik konumlarını sunabileceğini, fakat onları asla garantiye alamayacağını ifade etmiştir. (Morley, 2005; 443) Bu konumlar, Hall tarafından üçe ayrılmıştır;

1. Baskın-Hegemonik Konumlanım: Özne iletiyi kodlandığı gönderge kodlarıyla kodaçılırsa, öznenin baskın kod içinde işleyimlendiği söylenebilir. Bu okuma türünde, profesyonel kodlar hegemonik kodların özellikle baskın doğrultudaki işleyimlerine açık olamayan bir şekilde dayanarak, yeniden üretilmesine hizmet eder. Burada ideolojik yeniden üretim, bilinçsizce 'insanların haberi olmadan' gerçekleşir.

2. Müzakere Edilmiş Konumlanım: Bu uyarlanım dahilindeki kodaçıklar, uyumsal ve karşıtsal öğelerin bir karışımını içerir. Bu biçim, daha kısıtlı durumsal bir düzeyde, kendi alan kurallarını yaparken, (soyut) büyük anlamlandırmalar gerçekleştirmek için hegemonik tanımlamaların meşruiyetini kabul eder.
3. Karşıt-Muhalif Konumlanım: Gönderimin alternatif yapısında, iletileri yeniden bütünleştirmek için yeğlenen koddaki iletilerin bütünlüğü bozulmalıdır. (Hall, 2003; 324-325)

Dil ve söylem içinde oluşan özne, sunulan metinleri farklı okuma biçimleri aracılığıyla anlamlandırır, yorumlar. Bu anlamlandırma, metinlerle birlikte toplumsal yaşama ve dünyaya da yöneliktir aynı zamanda. Metin ve öznenin buluşma anında ideoloji yeniden üretilir, özne bu ideoloji içinde konumlandırılır, tutulur ve dilde ideolojik mücadele böylelikle sürdürülmüş olur.

2.1 – Temsil ve Gerçeklik

Temsil kavramı en genel şekliyle, anlamın dil aracılığıyla üretilmesidir. Temsil aynı zamanda simgelemek, yerine geçmek, bir şeyi betimlemek veya anlatmak anlamlarına da gelmektedir.

Temsil etme, yansıtma anlamına gelmektedir; yapılandırma ve biçimlendirme, kurma, ‘şeylere’ anlam verme işini ima etmektedir. Söz konusu olan bir anlam pratiğidir, anlamın üretilmesidir. (Hall, 2005b; 88) Temsil, kavramların

anlamlarının dil yoluyla üretilmesidir. Kavramlar ve dil arasında bulunan ve bizim ya 'gerçek' nesnelere, insanlar ve olaylar dünyasını ya da kurmaca nesnelere, insanlar ve olayların hayali dünyalarını belirtmemize olanak tanıyan bağıdır. (Hall, 1997; 17)

Temsil, anlamı ve dili kültüre bağlar. Bir kültüre ait olmak, aynı kültürü paylaşmak dünyayı aynı kavramsal harita içerisinde görmek, dünyayı aynı dil sistemleri ve kodlar dolayısıyla anlamlandırmak demektir. Kodlar, kavramlar ve işaretler arasındaki ilişkileri sabitler.

Anlam ise ne nesnede, ne insanda, ne şeyde ne de kelimenin içindedir. Anlamı zaman içerisinde doğal ve kaçınılmaz görünecek kadar sıkı bir şekilde sabitleyen öznelerdir. Anlam bir temsil sistemi tarafından oluşturulur. Kavramsal haritalar ve dil sistemleri arasındaki bağdaşım, kod tarafından yapılandırılır ve sabitlenir. (Hall, 1997; 21) Anlamın kodlar aracılığıyla sabitlenmesi, aynı kültüre ait olan, aynı dili konuşup yazan ve aynı kavramsal haritaları paylaşan insanların zihninde ortak kavramların canlanmasını sağlar. Örneğin, 'AĞAÇ' kelimesini oluşturan harflerin, 'büyük bitki' kavramı yerine geçmesi, dilde ve anlamda oluşan sabitlenmeyle sağlanır. Temsil, anlamın bir kültürün üyeleri arasında dolaşımının ve üretilmesinin temel bir sürecidir. Temsil, dilin ve nesnelere yerine geçen işaret ve simgelerin kullanımıyla bağlantılıdır. Herhangi bir işaretin anlamlandırılması ve yorumlanması için gerekli iki temsil sistemi kavramsal harita ve dildir.

Dünyayı anlamlı bir şekilde yorumlayabilmek için nesnelere, insanların ve olayların öncelikli olarak insan zihninde taşınan kavramlarla bağdaşması gerekir. Bu

bağdaşım, kavramsal sistemdir. Kavramsal haritaların ortak bir dile tercüme edilmesi de dilsel sisteme bağlıdır. Bu iki sistem de temsili oluşturmaktadır.

Bizim dışımızdaki gerçeklik, dil dışında var olur, ancak daima dil üzerinden dolayımılarak temsil edilir. Her toplum sonsuz bir uğraş içindedir. Bu uğraş, ‘gerçeği belirtme’ ile doludur. ‘Şey’leri göstergelere dönüştürme, anlamlılığı belirtmeye dönüştürme (Barthes’ten akt. Coward ve Ellis, 2008; 35), gerçeği somutlaştırma çabalarıdır.

Hall, temsil bağlamında gerçekliğe ve anlama getirilen üç yaklaşımdan söz etmektedir. Bunlar, yansıtmacı yaklaşım, iradi amaçlı yaklaşım ve inşacı yaklaşımlardır.

1. Yansıtmacı Yaklaşım: Bu yaklaşımda, anlamın gerçek dünyadaki nesne, insan, fikir veya olayda yattığı düşünülür ve gerçek anlam zaten dünyada var olduğundan, dil bir ayna gibi onu yansıtır.(Hall, 1997; 24) Yansıtmacı yaklaşımda gerçeklik dille temsil edilir. Dilin görevi, tıpkı bir ayna gibi, dünyada ‘zaten var olan’ı, doğru anlamı yansıtmaktır.
2. İradi Amaçlı Yaklaşım: Bu yaklaşıma göre, dünyaya kendi eşsiz anlamını dil yoluyla kabul ettiren, konuşmacının, yaratıcının kendisidir. Yansıtmacı yaklaşımın tam tersini savunur. Kelimeler, yaratan kişinin amaçladığı anlamı taşır.(Hall, 1997; 25) İradi amaçlı yaklaşımda dil, bir şeyleri aktarmak için araçtır; kişi düşüncesini aktarmak için kullanır. Bu yaklaşım, dili kişisel

olarak ele alır, fakat dil bütün yönleriyle ve kurallarıyla toplumsal bir olgudur.

3. İnşacı Yaklaşım: Dilde anlamı ne ‘şeyler’in kendilerinin ne de dilin bireysel kullanıcılarının tek başına sabitleyeceğini kabul eder. Anlamı temsil sistemleri (kavramlar, işaretler) aracılığıyla biz yapılandırırız. (Hall, 1997; 25) ‘Şey’lerin tek başına anlamları yoktur. Dil, gerçekliği kurarak temsil eder. Temsil sistemini kullanarak anlamları inşa edenlerse, insanlardır.

İnşacı yaklaşımda anlamları sabitleyen kodlardır, anlamı oluşturan işaretler rastlantısaldır. Anlam, bir işaret ve bir kavram arasında, bir kod tarafından sabitlenen bağlantıya bağlıdır; anlam ‘bağıntısaldır’. (Hall, 1997; 27)

Diller işaretleri sözde ‘gerçek’ dünyadaki nesne, insan ve olguları tanımlamak, bunların yerini almak için kullanır. Dil ve gerçek dünya arasında basit bire bir yansıma/yansıtma, taklit ya da denklik ilişkisi yoktur. Dil, doğrudan bir ayna işlevi göremez.

1.2.1. Roman ve Gerçeklik İlişkisi

Sanatı, gerçekliğin yansıması olarak görmek, yüzyıllar boyu devam etmiş, bugüne kadar gelmiş bir kuramdır. Bu görüşü savunanlar, sanata ‘ayna’ benzetmesi yapmaktadır. Buna göre, sanat eserleri doğada görebildiğimiz her türlü nesneyi tam olarak yansıtmaktadır. Yansıtma kuramının sanat anlayışına göre, edebiyat dünyayı,

insanı, hayatı, yani gerçekliği yansıtan bir aynaya benzer. ‘Gerçeklik’ denildiğinde ise farklı anlamlandırmalar ortaya çıkmaktadır. Kimisi bu kavramdan görüngüsel dünyayı anlatan, yüzeyde görünen gerçekliği, kimisi insan tabiatının özü olan, genel değişmez gerçekliği, kimisi toplumsal gerçekliği, kimisi ise idealleştirilmiş aşkın gerçekliği anlamaktadır.

Stephan Heath, sanatın bir yansıma fikri olduğunu savunur ve temsil edilmenin kendisini ideolojik bir varlık olarak görür çünkü gerçekçi yazı, dilin belli bir biçimde kullanılmasıdır. Burjuva toplumundaki egemen yöntem, onu belli toplumsal biçimiyle kaynaşmış olarak görür kaçınılmaz olarak. Böylece roman, simgesel olarak Klasik Marksist estetikte olduğu gibi ‘tarihsel gerçeklik’ olarak durmaz karşımızda, ancak daha çok toplumun kendisi için oluşturduğu belli bir gerçeklik olarak durur. Burada, ‘gerçeklik’ kesin ve değişmez olarak verili gibi değil de, içinde temsil etmenin dayandığı eytişimsel ve katkı olarak bir üretim şeklinde anlaşılmaktadır. (Heath’ten akt. Coward ve Ellis, 2008; 39)

Yapısalcı görüşe göre, ideolojinin belli bir uygulaması, herhangi bir zaman diliminde, toplumsal oluşum içindeki uygulamalar arasındaki tüm ilişkilerce belirlenir. Sanat, ideoloji içinde dilin bir tür uygulamasıdır. Şöyle ki, onun görevi belli bir gerçekliğin oluşumuna katkıdır. (Coward ve Ellis, 2008; 39) Sanatın gerçekliği yansıtmasının değeri nedir? Sanat eseri gerçekliği yansıtırken, tümelleri yansıttığı için hayatı ve insan tabiatını açıklayıcı bir rol oynar; bilgi sağlar. Yani, sanatın bilgisel de bir yönü vardır. (Moran, 1981; 54) Althusser, edebiyatı bilim ile ideoloji arasında bir yerde konumlandırır; ne ideoloji gibi bir yanılısamadır, ne de

gerçek bilgidir. İdeolojiyi kavratmak bakımından okuru bilimsel bir anlayışa doğru yönelten bir ara aşamadır. Ona göre, gerçek edebiyat ideolojiyi hammadde olarak kullanan, onu kendine özgü yollardan işleyip dönüştürerek, yeni bir ürün veren bir pratiktir. Edebiyatı yansıtıcı bir ayna olarak görmek yanlıştır; edebiyat bir üretilimdir ve ürettiği şey de ‘dönüştürülmüş’, görünürlük kazanmış ve dolayısıyla kendini ele vermiş ideolojidir. (akt. Moran, 1981; 52)

Hakikat, olanın gizinin çözülmesi ve ortaya çıkmasıdır.(Heidegger’den akt. Donovan, 2001;290) Gerçek kelimesi ‘hakikat’ olarak ele alındığında, insan hayatının ırk, örf, çevre, din, eğitim seviyesi, toplumsal yaşam, ruh hali, ekonomik durum veya genel anlamda evrensel yaklaşımlar ve hayatın gerçeklerine uygunluk yönünden yansıtılıp yansıtılmadığı değerlendirilebilir. (Çıkla, 2002; 114)

Berna Moran, edebiyat ve hakikati “Edebiyatın hakikatle ilişkisi vardır” ve “Edebiyatın hakikatle ilişkisi yoktur” şeklinde iki önermesel başlık üzerinden değerlendirmiştir. Edebiyatın hakikatle ilişkisinin olmadığını savunan görüş, edebiyatın anlamının duygusal olduğunu; dilin kullanımının da duygusal bir kullanım olduğunu öne sürer. Dilin duygusal kullanımında doğruluk-yanlılık söz konusu değildir ve edebiyatta dilin kullanılışı işte bu duygusal alandadır. Edebiyatın hakikat bildirmek gibi bir görevi varsa, yazarın doğru önermeler yazması gerekecektir. Fakat dilin önermesel kullanımı bilim kitaplarına özgüdür ve bu durumda edebiyat ile bilim aynı işin peşine düşmüş olur. Edebiyatın hakikatle ilişkisi olduğunu savunan görüşler, bu ilişkiyi farklı şekillerde kurar ve anlamlandırır. ‘Sezgisel Hakikat’ yaklaşımına göre sanat, sezgi ile kavranan bir hakikati açıklar. Bu hakikat, bilimin

açıkladığı hakikat değildir; sanat sezgisel bilgi kazandırır. “Edebiyat hakikate sadık kalır,” görüşü ise edebiyat-hakikat ilintisini, yazarın okurlara insanlar, dünya, hayat hakkında hakikatler bildirmek iddiasında olmaksızın, eserindeki kişileri insan tabiatına sadık kalarak yansıtmayı şeklinde ele alır. ‘Önermesel Hakikat’ yaklaşımı ise ‘belirtik hakikat’ ve ‘örtük hakikat’ olarak ayrılır. Belirtik hakikati savunan tutumun eğilimi, edebiyatı sanat yapan nitelikleri, genel önermeleri canlandırma anlamında aramaktır. Açıklanan hakikat ne kadar belirtik olursa, eser bir sosyoloji, politika, ahlak veya bir felsefe eserine o oranda yaklaşmış olur. Örtük hakikat yaklaşımına göre, edebiyat dili örtük anlam oluşturmak için kullanır. Bu yaklaşım hem edebiyata özgü hem de önermesel sayılabilecek türden bir hakikati içerir. Bilimsel yazılarda örtük anlam hemen hiç yoktur. Örtük hakikat, ‘uydurulmuş’ cümlelerin yorumlanmasıyla açığa çıkar. (Moran, 1981;203-211)

Edebiyat türlerinden romana bakıldığında, romanın gerçekte kurmacalık arasında bir yerde, ama kurmacalık vasfı daha ağır basan, gerçekliği ancak malzeme olarak kullanıp onu bozan ve dönüştüren bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. (Schorer, 2004; 78) Kurmaca, gerçek olmayan, inşa edilmiş, kurulmuş metinleri ifade etmektedir. Romanlardaki hayatlar, hikayeler, anlatılar, olmuş ya da gerçekleşmesi mümkün olayları anlatma temeli üzerine kurulur. Her ne kadar inşa edilmiş de olsa, romanlarda anlatılanlar, kişiler, zaman, mekan, vb., çoğu zaman günlük yaşamda karşılık bulabilen, insan zihninde canlandırılabilen olgulardır.

Felsefi gerçekliğin hakikate ulaşma ve onu göz önünde bulundurma çabası içinde başvurduğu yöntemleri roman, insan yaşamını aktarmak üzere yararlandığı

edebi teknikler çerçevesinde kullanır. Romancı, tıpkı bir filozof gibi, bireylerin gerçek yaşantılarının sahici bir özetini ortaya koymayı amaçlarlar. (Watt, 2006; 39,33)

Her romanın gerçekliği kendi içinden, yazarının sanatından ve okuyucunun algı dünyasından hareket ederek şekillenen bir yapıdır. Romanda esas olan, yazarın okuyucuya sunduğu metindir.(Çıkla, 2002;117) Metnin üretimi, yazarın özneliğiyle doğrudan ilişkilidir. Yazarın bakış açısı, her türlü toplumsal olaya, kültürel değişime, psikolojik etkileşime, aileye, çevreye, vb. bağlı olarak şekillenir. Romanlar öznel ürünler olduğu için yazarın eğitim durumu, cinsiyeti, yaşı, ırkı, ideolojisi, kültürü, geçmiş deneyimleri, metinlerin üretimine farkında olarak ya da olmayarak etki eder. Yazarın içinde bulunduğu zaman dilimi ve toplumsal- tarihsel bağlam da metinlerin üretim sürecinde rol oynamaktadır.

Roman kurmacadır ve romandaki gerçeklik, kurmaca eserin kendi içinde tutarlı ve gerçekçi olmasıdır. Roman hayatın gerçeklerini kendi iç gerçekliği haline getirerek sunar. (Çıkla, 2002;116) Romanlarda gerçeğin birebir yansıtılması değil, yazarın gördüğü/deneyimlediği gerçeği, dünyayı yorumlaması söz konusudur. Bu bağlamda roman, gerçek dünya ile bağlantılandırılarak inşa edilmiş, kurulmuş, içinde gerçeğin ve kurgunun bir arada bulunabileceği metinler olarak değerlendirilmelidir.

2.CUMHURİYET DÖNEMİNİN HEGEMONYA ARACI OLARAK POPÜLER AŞK ROMANLARI

Bir toplumsal sistem yapılandırılırken ve buna bağlı olarak, o sistemin hegemonyası kurulurken, söz konusu yönetim erkini meşru göstermek ve toplumsal rızayı alarak her kesimin kendisine eklemlenmesini sağlamak amacıyla her türlü hegemonik araçtan faydalanır. Bu hegemonik araçlar arasında din, siyaset, eğitim, aile, hukuk, basın, sanat gibi alanlar sayılabilir.

İletişim araçları rızanın üretiminde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bu araçlar, rızanın üretimindeki ana etkenler olarak nitelendirilebilir. İletişim açısından önemli olan asıl nokta, hegemonya için toplumun her alanında savaşım veriliyor olmasıdır. Popüler iletişim araçları metinleri de (çok satan romanlar, televizyon programları) bu savaşımın sürdüğü önemli alanlardır. (Mutlu, 1995;155)

Roman, belli bir tarihsel, toplumsal ve coğrafi çevrede yer alan bir takım insanların günlük yaşam içinde yaşadıklarını, tanık olduklarını, ilişkilerini, iç ve dış dünyalarındaki yaşantılarını belli bir kurgulamayla bir araya getiren bir düzyazı türüdür. Bu durumda, neredeyse bütün romanların tarihle doğrudan ya da dolaylı ilişkileri vardır. Romanın tarihsel gerçekle ilişkisi, romancının yaşama bakışından, onu yorumlayışından doğrudan etkilenir. (Günel, 2006;24-25) Edebiyat sosyolojisi alanında çalışmış olan Leo Lowenthal, ‘edebiyat sosyolojisi’ ile ‘kitle iletişim araştırmaları’ nı birlikte nasıl düşünebileceğini tartışırken, tarih ve edebiyat analiziyle ilgilenenlerin, çok satan kitaplar, popüler dergiler, çizgi romanlar gibi kitle

edebiyatının tesiriyle karşılaştıklarında bunları aşağılamak yerine bu alanlarda da ilgilenmeleri gerektiğini düşünmektedir. (Kejanlıoğlu, 2005; 212-213) Lowenthal'ın genel tezi, edebiyat sosyolojisinin, toplumsal totaliteyi anlamaya ve açıklamaya yönelik genel nitelikteki eleştirel teorinin bir bölümü olması gerektiğidir. (Jay, 2005; 203) Ona göre, edebiyat metinleri, tarihsel çerçevede, yazarın içinde bulunduğu psikoloji ve toplumsal koşullar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Yazarın metni yazarken içinde bulunduğu psikolojik durumu, toplumsal sorunlar, teknolojik değişim ve gelişimler, toplumsal denetim mekanizmaları ve kamuoyunun beğenileri, edebiyat metinlerinde saklı bulunacağından bu metinlerin toplumsal yapıyı çözümlemede tarihsel materyal görevi göreceği düşünülmelidir. Popüler kültür metinleri de bilinç oluşturmaya, belli bir dünya görüşünü meşrulaştırmaya katkıda bulunduğu için diğer edebi metinler gibi, incelenmeye değerdir.

Sanatın toplumu yansıttığı ilkesinden hareketle ve kadınların yaşamı ile ilgili birinci el kaynakların çok yakın zamanlara dek bulunamadığı düşünüldüğünde, edebiyat yapıtlarının kadın tarihini yansıtmada ne denli vazgeçilmez olduğu açıklık kazanmaktadır. (Yaraman, 2001; 72) Bir toplumun kültürel yapısını oluşturan dini, ideolojik, siyasal, ekonomik, sosyal vb. unsurların kendi iç etkileşimleri ile birlikte sanat ve edebiyatla da etkileşim içinde oldukları, bu yüzden sanat ile toplum arasında cereyan eden ilişkinin dinamik süreci işaret ettiğini bilmek, nihai noktada son derece önemlidir. Bu dinamik süreç, sanat ve edebiyatın yaşamla bağı, dolayısıyla toplumsallığını işaret etmektedir. (Çağan, 2004;74)

Türkiye’de modernleşme hareketi gerçekleştirilirken, edebiyattan da faydalanılmıştır. Çağdaş Türk Edebiyatı, ülkenin daha uygar, daha batılı olma çabasına sıkı sıkıya bağlıdır. Yenilikleri kökleştirip yaymak için bir araç ödevini görür. (Karpaz’tan akt. Yaraman, 2001; 72) Cumhuriyet ideolojisi, toplumsal rıza ve eklemlenmeyi sağlamak için popüler romanları da kullanmıştır. Ahmet Oktay, bu tarz romanlarda inşa edilmeye çalışılan ‘yeni toplum’a; eskisinin yerine koyacağı yeni bir aşk anlayışı, kadın erkek ilişkileri ve adab-ı muâşeret kuralları ile, Cumhuriyet’in ilkelerinin sunulduğunu ve benimsetilmeye çalışıldığını öne sürmektedir. (Oktay, 1993; 125)

Kemalist ideoloji çerçevesinde gerçekleştirilen yeni ulusun inşasının ve Cumhuriyet modernleşmesinin belirleyici unsurları ‘medeniyetçilik’ ve ‘milliyetçilik’tir. Yaratılan yeni birey, yeni yurttaş hem milli hem de medeni kadın ve erkek kimliklerine dayandırılmıştır. Bir yandan toplum medenileştirilirken, diğer yandan da kültürel yapı korunarak gelenekler sürdürülmüştür. Popüler aşk romanları kadın- erkek ilişkileri, aile yapısı ve toplumsal yaşantı etrafında oluşturulan kurguları ile giyim kuşam, eğitim, terbiye ve medeni davranışlar bakımından Avrupalılardan bir farkı olmayan ama aynı zamanda Türklüğünden asla ödün vermeyen yeni insan tipinin açık biçimde dile getirildiği metinlerdir. Aslı Güneş, ulusal inşa döneminin nesnesi haline getirilen kadının, anlatıya dahil olmasının ancak ulusun büyük anlatısı ile ilişkilendirilebildiği ölçüde mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda popüler aşk romanları, Kemalist devrimlerin öznesi olamayan kadını yer alabildiği, anlatıya dahil olabildiği alanlar olarak nitelendirilebilir.

3.POPÜLER AŞK ROMANLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ VE YAZARLAR HAKKINDA BİLGİ

Popüler aşk romanları, diğer bütün ulusal edebiyatlarda olduğu gibi, Türk edebiyatında da ‘alçak kültür’e ait ürünler olarak görülmüş, ‘basit, hafif, önemsiz, niteliksiz’ gibi sıfatlarla tanımlanmıştır. Rauf Mutluay, popüler aşk romanı ve popüler edebiyat yazarlarının, romancılık için gerekli yetenek, üslup, muhayyile, sorumluluk, çaba, sanat gücüne sahip olmadıklarını, bu yazarların piyasaya çalıştıklarını ifade etmiştir. (Mutluay, 1973;576) Haldun Taner ise popüler aşk romanlarını; “daha çok plajda okunduğu için, ‘insanı bronzlaştıran romanlar’ diye adlandırılan, kolay okunur, yorulmadan okunur, incir çekirdeğini doldurmayan Bestseller tür (...)” olarak tanımlamıştır. (Taner, 1986;208) Peyami Safa’ya göre, okuyucudan biraz fazla düşünme çabası isteyen romanlardan ve tahlil romanlarından fazla müşteri bulan cinayet, sevda, çıtıpıtı kız, cici bayan, serdengeçti bay romanları, orta ve ortadan aşağı seviyeli okuyucunun boş zamanını doldurma ve oyalanma ihtiyacını karşılayan romanlardır. (Safa’dan akt. Yalçın, 2002; 222) Popüler edebiyatın ve aşk romanlarının, sanatın ve edebiyatın dışına itilmesinin nedenleri, bu romanların herkesin anlayacağı bir dille, basit ve derinliksiz bir üslupla yazılıyor olmalarıdır. Bu tür romanların kolay okunan, okuru düşünmeye sevk etmeyen, okura önemli mesajlar vermeyen romanlar olması, ‘yüksek sanat’ın standartlarına ters düşmektedir ve bu nedenle birçok edebiyatçı tarafından değersiz görülmektedir.

Alemdar Yalçın, ‘Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı’ adlı kitabında, aşk romanlarının özelliklerini ayrıntılı biçimde

açıklamıştır. Yalçın'a göre; "Roman sanatının ilk önemli ürünlerinden başlayarak, aşk vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Aşk romanları, insanların iç dünyalarının en müstesna köşesine yerleşen duyguların dışa vurumudur. Bu nedenle aşk romanları bütün dünyada bir sektör olarak milyonlarca basılır ve satılır. Aşk romanları, roman sanatının yaygınlaştığı, matbaa sektörünün geliştiği andan itibaren bütün dünya ülkelerinde en çok okunan roman türü olarak kabul edilir. Okunuşundaki kolaylık, kadın-erkek ilişkisi gibi her yerde, her zaman varlığını hissettiren bir doğal çatışma unsuruna sahip oluşu, insanların duygularını olumlu veya olumsuz yönde okşamaları ve duygu yoğunluğunu artırmaları bu ilginin en önemli sebeplerindendir. Hedef kitlesi genellikle gençlik ve orta kültür tabakasıdır. Aşk romanları genellikle olay ağırlıklıdır. Olaylar kaba hatlarıyla verilir. Sevgi ve nefret arasındaki gidiş gelişlerin mantıki, sosyal, psikolojik sebepleri irdelenmez." (Yalçın, 2002; 218- 219, 223)

Sıralanan bütün bu özelliklere dayanarak, aşk romanlarının geniş kitlelerce okunduğu ve dolayısıyla, etki altına alabileceği okur sayısının da azımsanmayacak derecede olduğu düşünülebilir. (Örneğin, Kerime Nadir'in, 1938 yılında yazdığı *Hıçkırık* adlı roman, 1972 yılında yirmibirinci baskısını yapmıştır.) Özellikle, okuma yazma oranının düşük olduğu dönemlerde bile bu romanların birçok baskı yapması, romanların çok sayıda okura ulaştığını göstermektedir.

Türkiye'de popüler aşk romanı yazarları Burhan Cahit Morkaya, Esat Mahmut Karakurt, Cahit Uçuk, Güzide Sabri, Oğuz Özdeş, Raif Necdet, Mebrure Koray, Şukufe Nihal olarak örneklendirilebilir. Bu tür romanların kadınlar için, kadınlar tarafından yazıldığı genel kanısı, sayılan isimlere bakıldığında geçerliliğini

yitirmektedir. Sinemaya ilk uyarlanan popüler aşk romanları Esat Mahmut Karakurt'undur. Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir romanları, Esat Mahmut Karakurt'tan sonra sinemaya uyarlanmıştır. Tez kapsamında incelenen Kerime Nadir ve Muazzez Tahsin 1930'lu ve 1950'li yıllarda dönemin popüler romancıları arasında en popüler aşk romancıları olarak öne çıkar. 'Yüksek' Edebiyatın kurtuluşçu cepheye, inkılaplara ve modernist ideolojiye ilgisiz kaldığı bu yıllarda, Cumhuriyet İdeolojisini toplumsal bilincin en derinlerine kadar işleme fikri aşk romanlarına düşmüştür. Birbiri ardına gelen ve Anadolu'nun her köşesine yayılan bu romanlara yazılan, cumhuriyet kuşağının adab-ı muaşeretinin manifestosudur.(Türkeş, 2006a; 436-437)

Krentz' e göre, aşk romanlarının (romansların) olay örgüsü, kadınların gündelik toplumsal problemleri, kadın dayanışmasının önemi, macera etrafında şekillenebilir. Romanlar bunlardan birini veya hepsini içinde barındırabilir ama hiçbiri aşk romanlarının birincil odak noktasını oluşturmaz. Romansın odağında erkek kahraman ile kadın kahraman arasındaki aşk ilişkisi vardır. (Krentz'den akt. Timuroğlu-Bozkurt,2006;27) Her iki yazarda da ana kurgu aşk üzerinden gitmektedir. Alpay Doğan Yıldız, "(...)Aşk hikayesinden hareketle, roman kişilerinin içinde yaşadıkları gündelik hayatla, onların eğitim, meslek gibi öne çıkan birtakım özellikleriyle ve yeri geldikçe, gerek roman kişileri gerekse anlatıcılar tarafından dillendirilen, telkin edilen birtakım görüşlerle, dönemin siyasi politikaları çizgisinde bir hayat tarzının ortaya konduğu"nu belirtmektedir. (Yıldız, 2004; 475)

Aşk romanlarının mesaj kaygısı taşımaları bile, kadın-erkek ilişkilerini öğretmede ve sosyal değişmeyi hızlandırmada asgari düzeyde de olsa etkisinin olduğu söylenebilir. Bu değişim severek ve anlaşarak evlenme, flört etme gibi temaların işlenmesiyle sağlanmaktadır. Muazzez Tahsin'in romanlarında aşk teması üzerinden oluşturulan hikayeler çerçevesinde, Kemalist modernleşmenin yaratmayı amaçladığı 'modern kadın' kimliğinin tasvir/inşa edildiği görülmektedir. Ömer Türkeş, bu söylemin, dönemin 'Cumhuriyet Kadını' gibi dergilerden yansıyan resmi ideoloji ile de örtüştüğünü ifade etmektedir. (Türkeş, 2006a; 438)

Kerime Nadir için ise roman, gündelik hayatın kopyası değildir; günlük yaşam dışında bize mesaj getiren bir vasıttır. Ona olan ihtiyacımızın nedeni, içinde yaşadığımız gerçeklerle sihirli bir ayna tutmasından, onları bize daha çekici, açıklamadan anlaşılacağı üzere, Nadir romanlarını bir ideolojiyi taşımak ya da yaymak için kullanmamaktadır. (Nadir, 1981; 69) Kerime Nadir'in benimsediği bu anlayış, biçem ve törel kaygılar dolayısıyla kadını ister istemez ailenin, evin içinde düşünmekten, orada somutlaştırmaktan vazgeçmemektedir. O, Cumhuriyet ideolojisinin karşısında değildir. Ama kadına bakışı, aşk anlayışı, onu ister istemez bir tutucu kılmaktadır. (Oktay, 2002; 165)

Popüler aşk romanları haz üreten metinlerdir ve yazarların amacı, okurları gündelik yaşamın sıkıntısından uzaklaştırmaktır. Yazarlar doğrudan bir ideoloji taşıma/yayma amacı gütmeseler bile, yazılan metinler bize politik bilgi verebilir. Bu durum, romanların biçimsel özellikleri ve yazım tekniğiyle açıklanabilir. Romanların ayrıntılı olarak mekan ve zaman tasviri yapması, konusunu toplumsal yaşamın her

alanından alması, farkında olarak ya da olmayarak, metinlerin bir ideoloji taşımaya yol açar. Ayrıca, popüler aşk romanlarının okurlar tarafından kabul görmesi ve 'bestseller' olması, metinlerin, içinde üretildikleri kültürün özelliklerini taşımaları ve bu kültür için anlam ifade eden mekan ve olaylarla kurulmuş olmasına bağlıdır.

3.1.KERİME NADİR AZRAK

Cumhuriyet dönemi roman yazarlarından olan Kerime Nadir Azrak, 1917 yılında İstanbul'da doğmuştur. Mısır Kadısı Şebinkarahisar'lı Hattat Zade Yahya Reşit Efendi'nin torunu Maliyeci Nadir Azrak'ın kızıdır. İlk ve orta öğrenimini çeşitli okullarda tamamlayan Azrak, o tarihte Bebek'te bulunan Saint Joseph Fransız Kız Lisesi'nden mezun olmuştur. Yazın hayatına Servet-i Fünun, Uyanış ve Yarımay dergilerinde yayımladığı şiir ve hikâyelerle başlayan Nadir'in bazı yazıları da Aydıbir, Yedigün ve Hayat gibi mecmualarda çıkmıştır. Kerime Nadir, sayıları kırka yaklaşan romanlar yazmıştır ve yazdığı bu romanların bir kısmı da film senaryosu haline getirilmiş ve sinemaya uyarlanmıştır. (Ana Britannica, 1988)

Eserleri: Yeşil Işıklar (1937), Hıçkırık (1938), Günah Bende Mi? (1939), Seven Ne Yapmaz? (1940), Samanyolu (1941), Funda, Gelinlik Kız (1943), Aşka Tövbe (1945), Uykusuz Geceler (1945), Balayı (1946), Kahkaha (1946), Solan Ümit, Ormandan Yapraklar (1948), Aşk Rüyası (1949), Posta Güvercini (1950), Ruh Gurbetinde (1953), Pervane (1955), Esir Kuş (1957), Kırık Hayat (1957), Sonbahar (1958), Aşk Bekliyor (1959), Gümüş Selvi (1960), Dert Bende (1972), Karar Gecesi (1973); Romancının Dünyası (Yazarlık Anıları) (1981).

Tez kapsamında incelenecek olan Kerime Nadir romanlarından kısaca bahsetmek, inceleme kısmının anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

HIÇKIRIK: Roman, 1900'lü yılların başı ile 1923 yılları arasındaki zaman diliminde geçmektedir. İncelenen romanlar arasında başkahramanı erkek olan tek roman Hiçkırık'tır.

Roman kahramanı Kenan Ziya Bey, Sivas'ta yaşarken öz annesi ölünce üvey babası tarafından kötü muameleye maruz kalır. Kenan'ın babası tarafından gördüğü şiddet, mektepteki hocalar tarafından fark edilir. Sivas'a bir toprak meselesi için gelen ve okul müfettişi olan eski bir arkadaşına birkaç gün misafir olan Muhip Azmi Bey, Kenan'ın bu durumuna üzülür ve onu evlat edinmeye karar verir. Muhip Azmi Bey, emekli bir şebenderin oğludur ve Babıali'de önemli bir mevkii vardır.

Kenan, Muhip Azmi Bey ile İstanbul'a gittiğinde on iki yaşındadır. İstanbul'da Çamlıca'da bir köşkte, Muhip Azmi Bey, kızı Nalan, Nalan'ın büyük annesi ve Kenan birlikte yaşamaya başlarlar.

Kenan, kendisinden dört yaş büyük olan Nalan'a aşık olur. Nalan her fırsatta kardeş olduklarını dile getirir ve bu durum Kenan'ın acılarının başlangıcı olur. Yakalandığı ince hastalıktan kendisini kurtaran doktor ile Nalan evlenir ve Kenan bunu kabullenemez. Kenan Ziya subaydır. Görevi için gittiği bir uzak memlekette Nalan'a yazdığı mektuplar, Nalan'ın kocası tarafından okunur, yanlış anlaşılır ve evlilikleri zedelenir. Nalan'ın daha önce geçirdiği 'ince hastalık' yeniden nükseder

ve Nalan hayatını kaybeder. Nalan'ın Kenan'dan istediđi son Őey Kenan'ın, kızı Handan ile evlenmesidir. Bu isteđini Handan'a da bir mektupla vasiyet eder ve mektubu, Handan bűyűdűđü zaman ona vermesi için Kenan'a teslim eder. Romanın sonunda Handan Kenan'la 'gerçekten istediđi, aŐık olduđu için' evlenir.

AŐKA TŖVBE: Roman kahramanı Őehbal, yirmi bir yaŐındadır. GŖbel'de ilkokul Ŗđretmenliđi yapmaktadır. Asıl memleketi İstanbul'dur ve Suadiye'de bir kŖŐkte sűt annesi, sűt annesinin kızları Nazan ve Rezzan ile birlikte yaŐamaktadır.

Műbin aynı zamanda Őehbal'in sűt annesinin yeđeni, Rezzan'la Nazan'ın da kuzenidir. Őehbal, ocukluk arkadaŐı olan Műbin'e aŐıktır. Műbin ise kuzeni Nazan'a aŐıktır. Műbin Nazan tarafından karŐılık alamayınca Őehbal ile birlikte olur, evlilik kararı alırlar fakat Műbin Nazan'ı unutamamıŐtır. Őehbal bu durumu anladıđında, Műbin'den hamile olduđunu fark eder. Dođurmak gibi bir seçeneđi olmadıđı için kűrtaj olur ve çocuđu aldırır.

Őehbal'in GŖbel'deki en bűyűk desteđi 'Doktor Hoca'dır. Doktor Hoca'nın kardeŐi Selman Siret, 35-40 yaŐlarında hariciyecidir. EŐi ađır bir hastalıktan Ŗlűr ve moral bulmak için Tűrkiye'ye geldiđinde Őehbal'e aŐık olur. Romanın sonunda, Őehbal ile Selman Siret evlenir ve Műbin Őehbal'i kaybettiđi için piŐman olur.

DERT BENDE: Romanın kahramanı Sűreyya on sekiz yaŐında, Konservatuar'da Ŗđrencidir. Anne ve babası Ŗldűđü için, ablası Fatma ile Amcaları Fahrettin Bey'in yanında İstanbul YenikŖy'de deniz kenarındaki bir yalıda yaŐamaktadırlar.

Süreyya on üç yaşındayken katıldığı bir yaz kampında Üsteğmen Tarık Engin ile tanışır. Süreyya Tarık'tan hoşlanır ve uzun uzun konuştukları, dertleştikleri bir gece öpüşürler. Ertesi sabah ise Tarık Engin'in tatili biter ve vedalaşmadan kamp alanından ayrılır. Bir dahaki karşılaşmaları ise beş yıl sonra, Süreyya'nın ablası Fatma'nın doğum gününde gerçekleşir. Tarık Süreyya'yı hatırlamaz o gece. Tarık için önemli olan Fatma'dır çünkü Fatma'ya aşiktir.

Fatma ise, yüksek inşaat mühendisi olan Bülent Yücesan ile Üsteğmen Tarık Engin arasında kararsız kalmıştır. Tarık ile evlenmeye karar verdiği sırada bu karardan vazgeçer ve Tarık'ın görevli olarak yurtdışına gittiği bir dönemde Bülent ile evlenir.

Fatma'nın değiştirdiği kararı bildirmek Süreyya'ya düşmüştür fakat Süreyya Tarık'ı üzmemek için bu durumu ona anlatmak yerine Fatma'nın ağzından aşk mektupları yazar. Tarık 'acı gerçeği' Fatma ile Bülent'in düğününde öğrenir. Düğünde Tarık'ın öğrendiği bir diğer gerçek de Süreyya'nın kendisine olan aşkıdır. Tarık yaşadığı acıdan sonra, bu aşka karşılık vermeye karar verir.

Süreyya ile Tarık birlikte olur ve 'doğal olarak' kendi aralarında nişanlanırlar. Nişanlarından kısa bir süre sonra Tarık görevi nedeniyle başka şehre gider. Ancak gittiği yerde şehit olur. Süreyya ise artık karnında Tarık'ın canlı bir hatırasını taşımaktadır ve ne pahasına olursa olsun, bu hatırayı sürdürecektir.

Evlilik dışı çocuk sahibi olmak topluma tarafından hoş karşılanmayacağı için, Süreyya'nın ablası Fatma doğumdan hemen sonra bebeği almayı önerir Süreyya'ya. Fatma'nın eşi Bülent işi nedeniyle uzun bir süre yurtdışında olacağı için ona bu durumun kurmaca olduğunu söylemek yerine, Fatma'nın hamile olduğunu söylerler. ocuğu yurtdışında doğurur Süreyya ve kendi çocuğunu yani Tarık'ı artık sadece Fatma izin verdikçe 'teyzesi' olarak tatillerde görebilecektir.

Amcası ölünce kalan miras ile Süreyya annelik özlemini bastırmak için yalıy bir kimsesiz ocuk yuvasına çevirir. Tarık ise gerçeği öğrendiği anneler gününde gerçek annesinin yanına gider ve romanın sonunda anne ile oğul kavuşur. Romanda aşk kadar annelik duygusu da ön plandadır.

FUNDA: Roman kahramanı Fehiman, romanın başlangıcında on üç yaşındadır. İstanbul'da bir çiftlikte ailesi ile birlikte yaşamaktadır. Fehiman on üç yaşındayken, kendisinden on beş yaş büyük olan Vedat'a aşık olur. Vedat Fehiman'ın annesinin kuzenidir, hariciyeci olarak görev yapmaktadır. Paris'te görevli olduğu bir sırada feci bir trafik kazası geçiren Veda iki bacağını kaybeder ve İstanbul'a, çiftliğe geri döner. Olaylar da bu aşamadan sonra gelişir.

Fehiman, 'ağabey' dediği Vedat' a gönüllü olarak hastabakıcılık yapmaktadır. Her türlü yardımını, ihtiyacını Fehiman görmektedir. Bütün zamanını Vedat'ın aynında geçiren Fehiman, on dört yaşına geldiğinde Vedat ile evlenmeye karar verir. 'çocukça bir şımarıklık'la Fehiman ailesini ikna eder ve evlenir. Birkaç yıl içinde Funda adında bir çocukları olur.

İki bacağı olmadığı için kendini sürekli eksik hisseden ve karısına yetmediğini düşünen Vedat, Fehiman'ı denemek için ablası ve eniştesiyle yurtdışına seyahate gitmesi konusunda destekler. Bu seyahati kabul eden Fehiman daha önce kendisine ilgi duyan, eniştesinin kardeşi Süha Bey tarafından kandırılır ve Süha Fehiman'dan faydalanır. Bu durum üzerine Fehiman suçluluk duygusuyla İstanbul'a, Vedat'ın yanına döner. Bir süre sonra Vedat bu durumu öğrenir fakat Fehiman'ın Süha Bey'e ilgi duyduğunu düşünerek olayları yanlış anlar.

Bu yanlış anlaşılmalardan sonra Fehiman ile Vedat aynı evde iki yabancı gibi yaşarlar. Bir gece Süha'nın Fehiman'ın odasına gizlice tırmanıp ona yeniden sahip olmak istemesi üzerine Vedat Fehiman'ın suçsuz olduğunu anlar ve romanın sonunda ikili barışır.

3.2.MUAZZEZ TAHSİN BERKAND

Asıl adı Meryem Muazzez olan Muazzez Tahsin Berkand, avukat bir baba ve ev hanımı bir annenin kızı olarak Selanik'te doğmuştur. (Selanik-1899). Balkan Savaşı'ndan (1912) sonra ailece İstanbul'a göç etmişlerdir. Fransızca ve İngilizce'yi özel öğretmenlerden öğrenen Berkand, İstanbul'da Feyziye Lisesi'ni bitirdikten sonra Kumkapı'da Fransız rahibelerin okulu Saeurs d'Assomption'da okumuştur. Daha sonra da Kız Öğretmen Okulu'nu bitirerek, Üsküdar Refet Kadın ve Kasımpaşa Numune okullarında Türkçe ve Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Derin bir hayranlık duyduğu Halide Edip'in (Adivar) açacağı okullarda çalışmak üzere 1917'de Suriye'ye gitmiştir ve Beyrut Kız Sultanî ve Darülmuallimatı'nda iki yıl Türkçe

öğretmenliği yapmıştır. İstanbul'a döndükten sonra birkaç yıl Şişli Terakki Lisesi'nde Fransızca ve ahlak dersleri vermiştir. Berkand hiç evlenmemiştir. Dönemin çeşitli gazete ve dergilerinde öyküler de yayımlamış olmakla birlikte ününü defalarca basılan romanlarıyla kazanmıştır.

Eserleri: Sen ve Ben (1933), Aşk Fırtınası (1935), Bahar Çiçeği (1935), Sonsuz Gece (1938), O ve Kızı (1940), Kezban (1941), Mualla (1941), Bir Genç Kızın Romanı (1943), Bülbül Yuvası (1943), Dağların Esrarı (1943), Perdeler (1943), Bir Garip İzdivaç (1944), Kalbin Sesi (1944), Küçük Hanımefendi (1945), Nişan Yüzüğü (1945), Lale (1945), Saadet Güneşi (1947), Çiçeksiz Bahçe (1947), Aşk Tılsımı (1949), Çamlar Altında (1949), Gönül Yolu (1950), Sarmaşık Gülleri (1950), Sevmek Korkusu (1953), Kırılan Ümitler (1957), Aşk ve İntikam (1958), Bir Rüya Gibi (1958), Büyük Yalan (1959), Bir Bahar Akşamı (1966), Bulutlar Dağılınca (1967), Uzayan Yollar (1968), Işık Yağmuru (1971), İki Kalp Arasında (1972), Bir Gün Sabah Olacak Mı? (1972)"

AŞK FIRTINASI: Romanın kahramanı Feriha, ilkokulu İzmir'de okuduktan sonra ailesiyle birlikte İstanbul'a gelir. Eğitimine burada devam eder ve roman Feriha'nın liseden mezun oluşuyla başlar.

Romanın 'kötü kadın'ı Nermin, Feriha'nın babasının en yakın arkadaşının kızıdır. Annesi ölünce Feriha'nın ailesi iyi bir eğitim alması ve güzel bir ortamda yetişmesi için Nermin'i yanlarına alırlar, eğitim masraflarını karşılarlar ve Tarabya'daki yalıda hep birlikte yaşarlar. Nermin'in babası Erzurum'da askerlik

yapmaktadır fakat maddi durumu iyi değildir. Bu nedenle Nermin'in İstanbul'da yaşamasını bir şans olarak görmektedir.

Liseden mezun olduktan sonra Nermin Konya'ya tayin olan babasının yanına döner ve orada öğretmenlik yapmaya başlar. Feriha ise ailesinin durumu iyi olduğu için çalışma gereği görmez.

Feriha'nın yengesinin kardeşi tıbbiyeli Refik Bey'dir. Feriha ile Refik İzmir'den tanışmaktadırlar. Feriha Refik'e 'ağabey' demektedir. İstanbul'da birlikte vakit geçirdikten sonra bu 'ağabey-kardeş' durumunu ortadan kaldırmaya karar verirler. Refik askere gittikten sonra Feriha'ya ilanı aşk eder ve askerden dönünce nişanlanır, evlilik hazırlıklarına başlarlar.

Nermin ise bu sırada Konya'da kendisinden kırk beş yaş büyük olan zengin bir Paşa'yla evlenir. Nermin ve Paşa uzun süre yurtdışında seyahat eder fakat Paşa'nın ölümü üzerine Nermin Türkiye'ye dönüş yapar. Zengin Paşa'nın dul eşi Nermin girdiği 'bunalım'dan doktor Refik'in yardımıyla kurtulur. Nermin bu doktor-hasta ilişkisini iyi değerlendirir ve Refik'i Feriha'dan ayırır. Bu durumu atlatmak için Feriha İstanbul dışındaki çiftliklerine gider ve inzivaya çekilir. Nermin'in gerçek yüzünü anlayan Refik Feriha'dan özür dilemek için çiftliğe gider ve romanın sonunda Refik ile Feriha barışırlar.

BAHAR ÇİÇEĞİ: Roman, 1929-1933 yılları arasındaki süreci içermektedir. Romanın kahramanı ilk kadın peyzajist ressam Feyhan Hakkı'dır. Feyhan Hakkı,

resim yarışmasında aldığı birincilik ile Güzel Sanatları Sevenler Derneği tarafından Paris'e gönderilir. Aşk hikayesi de Paris'te başlamaktadır.

Paris'te farklı ırklara mensup birçok arkadaş edinen Feyhan, aşık olacağı erkeğin kesinlikle Türk olması gerektiğini vurgulamaktadır. Romanın ana kurgusu da bu düşünce üzerinden ilerlemektedir. Feyhan babasına Türk olmayan bir erkekle evlenmeyeceği konusunda yemin etmiştir. Babasının bu yemini ettirmesinin nedeni ise, Feyhan'ın Fransız annesinin Feyhan ile babasını terk edip gitmesi olarak sunulmuştur. Babasında, Feyhan'ın annesinin Fransız olması ile terk edilme duygusu bir araya gelince, 'yabancı' milletten olanların mutluluk getirmeyeceği düşüncesi yer etmiştir. (Romanda hakim olan söylem, diğer milletteki insanların Türklere bakışı ve Feyhan Hakkı'nın sürekli Türkiye'yi koruma ihtiyacı duymasıdır.)

Feyhan Paris'te tanıştığı bir erkeğe karşı ilgi duymamak için kendine engel olmaktadır. Bu erkek de Türk'tür aslında fakat Feyhan bunu bilmemektedir. Heykeltıraş Suat Nedim Bey'in Türk olduğunu öğrenen Feyhan onunla birlikte olmayı kabul eder ve romanın sonunda evlenirler.

DAĞLARIN ESRARI: Roman kahramanı Semiha, on altı yaşında, Bursa'da dadısıyla birlikte bir çiftlikte yaşamaktadır. Babası Semiha'yla o yaşına kadar ilgilenememiştir. Bunun pişmanlığını içinde taşımış ve ölürken en yakın arkadaşı olan Cahit Oğuz'a Semiha'yla yakından ilgilenmesi, onu eğitmesi konusunda söz almıştır.

Semiha'nın yasal vasisi olan Cahit Oğuz, Semiha'yı alarak İstanbul'a gider ve orada 'hak ettiği' eğitimi alması için İstanbul'un en önemli okullarından birine yazdırır. Semiha'nın yaban hayatından sonra 'ehlileştirilme' süreci başlar ve medeniyetin en üst noktalarının öğretildiği bu okulda hanımefendiliği öğrenir.

Semiha ancak modernleşme yolundaki gelişimini tamamladıktan sonra, vasisi Cahit Oğuz ile sevgili olacaktır. Roman Cahit Oğuz ile Semiha'nın aşklarının başlamasıyla son bulur.

ÇAMLAR ALTINDA: Romanın başkarakteri Yıldız, kimsesiz bir çocuk olarak İzmir'de yuvada yaşamaktadır. İstanbul'un en zengin ailelerinden Kaptanpaşazade ailesi tarafından evlat edinilen Yıldız, İstanbul'a gelerek bu aileyle birlikte Bostancı yakınlarındaki 'Kızılsu Bağı'nda yaşamaya başlar.

Yıldız roman boyunca neden bu aile tarafından evlat edinildiğini öğrenmeye çalışır. Kaptanpaşazade Osman Erman, Yıldız'ı evlat edinen ailenin reisidir. Fakat Yıldız Osman Bey'i çok az görme şansına sahiptir. Osman Bey kapandığı odasından hiç çıkmamakta, Yıldız'ın yüzüne bakmamaktadır.

Yıldız, öksüz olması ve 'soyunun nereden geldiğinin belli olmaması' nedeniyle, çevredeki aileler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Yıldız'ın aşık olduğu doktor Adnan Bey'in annesi ve büyük annesi de Yıldız'ı bu nedenlerden ötürü istememektedirler. Fakat gerçek öğrenilince durum değişir.

Bu gerçek, Yıldız'ın babasının Osman Erman'ın amcasının oğlu ressam Mehmet Bey olduğudur. Paris'te yaşadıkları sırada aile mirasının üzerine konmaya alışan Osman Erman'la konuşmaya gelen Mehmet Bey, çıkan tartışma sonucunda Osman Erman tarafından öldürölür. Bu durum karşısında Yıldız'ın annesi çok geçirir ve delirir. Durumu dışarıya belli etmeyen Kaptanpaşazade ailesi, Yıldız'ın annesini evin dışındaki çamların altında bir barınakta saklarlar. Yıldız da İzmir'de bir yuvaya gönderilir.

Osman Erman ve ailesi uzun yıllar boyunca bu cinayetin vicdan azabıyla yaşamıştır ve Yıldız'a kendilerini affettirmek için çabalamaktadırlar. Romanın sonunda gerçeği öğrenen Yıldız annesine kavuşur ve onu nişanlısı doktor Adnan ile el ele verip 'iyileştirmek' için çabalamaya başlarlar. Yıldız'ın aslında soylu ve zengin bir aileden geldiğini öğrenen Adnan'ın annesi ve büyükannesi, ilişkilerine onay verir ve roman mutlu sonla biter.

4.CUMHURİYET DÖNEMİ POPÜLER AŞK ROMALARINDA KADIN

4.1.Romanlarda Sunulan 'Kadın' İmajı

Kemalist modernleşme hareketinin 'yeni bir yurttaş yaratma' projesinin kadınlar açısından gerçekleştirmeyi amaçladığı 'Modern Türk Kadını'nın inşası, incelenen romanlarda açıkça görölmektedir.

Her iki yazarın romanlarında da genel olarak, başkarakterler modern genç kadın şeklinde sunulmuştur. Bu genç kadınların genel profili; lise düzeyinde eğitimini tamamlamış ya da tamamlamak üzere olan, kişiliği sağlam ve fiziksel olarak güzel, kendi ayakları üzerinde durabilen kadınlar şeklindedir.

‘Hıçkırık’ dışındaki roman karakterlerinin genel özellikleri, Almanca, Fransızca gibi yabancı dilleri biliyor olmaları, piyano çalabilmeleri, tenis oynayabilmeleri (genel olarak sporla ilgilenmeleri), resme ve edebiyata yeteneklerinin olmasıdır.

1924 Medeni Kanunu’nda belirtilen evlilik yaşı, romanlarda da aşkı yaşamak için meşru yaş olarak sunulmuştur. Romanların genelinde kadın karakterler on sekiz yaşında veya üzerindedirler, yani reşittirler. Kerime Nadir’in ‘Dert Bende’ adlı romanında, roman kahramanı olan Süreyya on üç yaşında aşık olmuştur fakat aşık olduğu insanla bir daha karşılaşması on sekiz yaşına denk gelmektedir.

‘Funda’ da, roman kahramanı olan Fehiman on dört yaşında evleniyor. Fakat, Vedat’ın; “On sekiz yaşından önce evlenebilmek için Fehiman’ın ailesine sevimlilik yaptığı”nı düşünmesi, Medeni Kanun’da yer aldığı gibi, on sekiz yaşından küçük yaşta evlenmek isteyenlerin, ailelerinin izni ile evlenebildiklerini işaret etmektedir.

Kerime Nadir’in ‘Hıçkırık’ romanında ise Medeni Kanun öncesinde yaşanan dönemi anlattığı için durum farklıdır. Romanın başkarakteri erkektir. Bunun yanı sıra, roman Cumhuriyet döneminde değil, 1900’lü yılların başında başlamış ve ana

olaylar 1910'da yaşanmıştır. Bu romanda ana karakter olan Kenan Ziya Bey'in aşık olduğu Nalan, on dört yaşında, İslamiyet'in uygun gördüğü yaşta tesettüre girmiştir. Nalan okula gönderilmemektedir, haftada 3 gün eve özel öğretmen gelerek ona ders vermektedir. Haftada bir gün de bir kadın öğretmenden piyano dersi almaktadır.

Romanların tamamında aileler belli bir gelir düzeyine sahip, seçkin ailelerdir. Bu vasıflara sahip olmak için, maddi düzeyi yüksek ve 'soylu' genlere sahip bir aileden gelmek gerekmektedir. Eşit koşullar sunulsa bile, belirleyici özellik ailedir. Örneğin, Muazzez Tahsin'in Aşk Fırtınası adlı romanında, eşit koşullarda okuyan ve yaşayan Feriha ile Nermin, ailelerinin maddi durumlarından kaynaklanan fark yüzünden farklı kaderleri paylaşmaktadır. Nermin sürekli yoksulluğuna, kötü kaderine isyan ederken, seçkin aile kızı olan ve bütün iyi vasıfları üstünde toplayan Feriha bu isyanı bir türlü anlayamamaktadır.

Modern, okumuş genç kadın temsili dışında, Muazzez Tahsin'in 'Dağların Esrarı' romanında eğitimsiz ve görgüsüz Semiha'nın 'evcilleştirilmesi' işlenmektedir. 'Dağların Esrarı' adlı roman, Muazzez Tahsin'in Kemalist modernleşme projesine yaptığı katkıyı en iyi ifade edebilecek romanlardan biridir. Tahsin bu romanında, bir kadının eğitimsiz, yabani kır hayatından çıkarılarak, İstanbul'da eğitim almaya başlamasıyla nasıl 'modernleştirildiği' anlatılmaktadır. Türk kadını da nasıl modernleşeceğini Semiha'yla birlikte öğrenmektedir. Tahsin bu romanıyla, modern olmayan Türk kadınına, 'adab-ı muaşeret' kurallarını öğretmeyi amaçlamıştır. Kemalist hegemonyanın 'yeni bir kadın yaratma' fikri bu romanda

rahatlıkla gözlemlenebilir. Dağların Esrarı'nda *Semiha*: “Ben cahil bir kızım. Dünyayı ve insanları tanımam. Kendi çiftliğimizin dışındaki hayatı bilmem” (s.7) ve “Henüz insan içine çıkacak şekle girmedim”(s.93) diyerek bir kadının modernleştirilmesi ve yeniden yaratılması sürecini anlatmaktadır. Buna göre, Semiha kendi çiftliklerinde yaşarken cahil ve eğitimsiz biriyken, aldığı eğitim sonucunda ‘insan içine çıkabilecek’ vasıfları edinmeye başlamıştır ve bu eğitim süreci devam etmektedir.

Cumhuriyet ideolojisinin yaratmayı amaçladığı ‘yeni yurttaş’ tipleştirilmesinin ilk aşaması ‘modern-medeni’ birey yaratmaktır ve ikinci aşamayı ise ‘milli kimlik’ oluşturmaktadır. Muazzez Tahsin romanlarında, ülkesinde ve dünyada olan olayları takip eden, yorum yapabilen kadın tipine de yer verilmiştir. Aşk Fırtınası ve Bahar Çiçeği’nde Tahsin, milliyetçi öğeleri de kullanarak kadının siyasal duruşunu da belirtmiştir. Bahar Çiçeği’nde Paris’te eğitim gören ressam *Feyhan*: “Bir Türk kızının kocası elbette bir Türk genci olur”(Berkand, Bahar Çiçeği, s.112) ve “Baba, sen öldükten sonra ben genç bir Türk kızı olarak kalacağım. (...) Bir Türk’ten başkasıyla evlenmeyeceğim” (Berkand, Bahar Çiçeği, s.52) diyerek, Türk milletinin batı medeniyetleriyle aynı uygarlık düzeyinde olduğunu öne sürmüştür. Feyhan’ın annesi Fransız’dır. Romana hakim olan asıl tema, Feyhan’ın babasına “Türk olmayan biriyle evlenmeyeceğine dair verdiği söz” üzerinden sürdürülmektedir. Babasının bu sözü almasının nedeni, eşinin çektiği acıları onun Fransız olmasına bağlamasındandır. Bu romanda da Türklük ideolojisi ön plana çıkarılmıştır.

Savaş ortamından etkilenen Feriha ise, Kızılay'a başvurarak, "ateş diyarından gelen zavallılar"a bakmak için hastabakıcılık mektebine yazılmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu zor durum kendisini o kadar derinden etkilemiştir ki, Türk askerini 'Kahraman Türk Askeri' adıyla bir roman yazmıştır.

Feriha: "Her tarafta açlık, sefalet ve ölüm. Dünya ve memleket bir yangın gibi tüterken, benim karşıdan eli kolu bağlı durmam insanlık ve vatan duygusu namına ne ayıp bir şey! Hayır, her gün yüzlerce can son nefesini verirken ben sırf kendi zevkimi tatmin için yazılarımla ve kitaplarımla baş başa kalamam, kalmamalıyım" (Berkand, Aşk Fırtınası, s. 59)

Feriha: "'Türk Askeri' ismini taşıyacak ve onun bütün yüksek feragatini cihana tanıtacak bir kitap yazmak isterim." (Berkand, Aşk Fırtınası, s.60)

Feriha: "Bir taraftan harp, açlık ve kıtlık diğerlerimizi kemirip kavururken, beride yeni bir sefalet havası memleketin üzerinde baykuş gibi kanat gerdi. Açlıktan can çekişen ailelerin yanında, bu ailelerin kanını içerek, ekmeğini kaparak karınlarını doyuranlar, bunlarla bir dev gibi şişip evlere, apartmanlara, şehirlere sığmayan muhtekirler, halk zenginleri türedi. Biz hastalarımıza yiyecek bulmak için bir elimizde vesika sokak sokak koşarken, bir de bir şeker kralı, bir yağ kralı meydana çıktı... Bunların saltanatı, bunların debdebe ve daratı bütün şehri tuttu." (Berkand, Aşk Fırtınası, s.62)

Feriha: "(...) Bu da büyürse aynı temiz ruhlu, candan ve fedakar Türk askeri olacak!"(Berkand, Aşk Fırtınası, s.141)

Kerime Nadir ve Muazzez Tahsin romanlarında asker figürüne çok fazla rastlanmaktadır. Romanlarda geçen ‘esas oğlan’ların mesleği ya askerliktir, ya da vatani görevlerini yapmak üzere askere gitmişlerdir. Savaştan yeni çıkmış ve ulus devlet olma yolunda farklı aşamalardan geçmeye başlamış bir ülkede en önemli karakterlerden biri askerlerdir. Ayşe Saraçgil, asker figürünü, dönemin toplumu için önemli bir simge olarak nitelendirmektedir; “Askerlere ve askeri kuvvetlere milli özgürlüğün en önemli garantisi olma görevi yüklenmektedir. Savaşçı asker görünümünde ifadesini bulan bir erkeklik, uzun süren bir çöküş ve eziklikten sonra yeniden doğan gurur duygusunun nedeni olmakla kalmayıp, aynı zamanda yeni kurulacak toplumun amblemine dönüşmektedir. Asker figürü dönemin kolektif bilincinde ya da milli muhayyilesinde ‘fiziki, ruhsal, duygusal bütün enerjisiyle milletin değerlerinin ‘bütünlüğünü ve saygınlığını’ ispatlamak için mücadele etmekte olan lekesiz ve iffetli bir kahramanı simgelemektedir.” (Saraçgil, 2005;212) Kadınlar askere gidemedikleri için, tıpkı savaş döneminde olduğu gibi, romanlarda da dışarıdan bu sürece dahil olmuşlardır. Kahraman Türk askerini düşünmek, onları yüceltmek için üzerlerine romanlar yazmak, savaştan yaralı dönen gazilere hastabakıcılık yapmak için Kızılay’a yazılmak, kadınların romanlar çerçevesinde yapabilecekleri katkılardır.

Başlık altında incelenen örneklerde de görüldüğü gibi, Türklük ideolojisi romanlarda açık bir şekilde verilmektedir. Ulus-inşa sürecinde egemen olan ‘tek millet’ söylemi, bu örneklerde de okunmaktadır. Romanlarda Türkiye’yi oluşturan diğer kimliklerden söz edilmemektedir. Aslolan sadece Türk kimliğidir ve Kürt, Ermeni, Rum, Çerkez toplulukları romanlarda dışlanmaktadır.

Muazzez Tahsin, yeni kadın profiline romanlarında temel nokta olarak yer vermiştir. Buna göre yeni Türk kadını eğitilmiş, modernleşmeye ve kendini geliştirmeye sürekli açık, Avrupalı hemcinsleri ile aynı statüde fakat Türk kimliğini asla unutmayan bir yurttaştır. Kerime Nadir ise, Modernizmin yayılma projesine katılmak gibi bir amaç gütmeyen yazdığı romanlarında, temel noktaya kadın-erkek ilişkilerini koymuştur.

4.2. Toplumsal Cinsiyetçi Söylem

Kemalist modernleşmenin yapısından kaynaklanan çelişkili durum, romanlarda da kendini göstermektedir. Özellikle Kemalist modernleşmenin aktarıcısı durumunda olan Muazzez Tahsin romanlarında bu çelişki açıkça görülmektedir. Tahsin'in romanlarında kadın ne kadar eğitilmiş, modern, kendini geliştirmiş olursa olsun, bir yanı daima geleneksel kalmaktadır. Örneğin, *Aşk Fırtınası*'nda *Feriha*: “(...) Okuduğum kitaplarda görüyorum: Avrupa’da zengin ailelerin kızları bile gayet tabii bir surette, *erkekler gibi* çalışıyorlarmış. Bizde bu henüz alışılmamış bir yoldur. Fakat eminim ki bir gün gelecek, kadınların da çalışması, kendi ekmeğini alın teriyle kazanması gayet tabii görülecek(...) Bana kalırsa, muayyen bir yaşa gelince *bir erkek* nasıl babasının parasından el çeker, kendi sayı ile yaşarsa, bir kadın da evleneceği güne kadar aynı şekilde çalışmalıdır. Hatta, hayattaki gayeleri evlenmek olmayan genç kızlar Avrupa’da olduğu gibi kendilerine bir meslek seçmeli ve o dalda ilerlemelidirler ”(Berkand, *Aşk Fırtınası*, s.22) diyerek, çalışmayı erkeğe özgü bir durum olarak vermekte, evliliğin çalışmaya engel olabileceği, dolayısıyla ikisinin bir arada yürütülemez, tercih gerektiren alanlar olduğunu öne sürmektedir.

Romanlarda dikkat çeken bir nokta da, söz konusu genç kadınların eğitim görmüş olmalarına rağmen, iş yaşamında yer almamalarıdır. *Feriha*: “İnsan zengin olmayabilir. Yaşamak için çalışmak mecburiyetinde olabilir.(...) Yaşamak için çalışmak... Bence çok hürmete layık ve insani bir şeydir.” (Berkand, *Aşk Fırtınası*, s.22) Feriha'nın bu düşüncesi, kadının çalışmak maksadıyla kamusal alanda yer almasının sadece zorunlu hallerde mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Feriha bu sözü yoksul olduğu için çalışmak zorunda kalan, taşrada öğretmenlik yapan Nermin'e moral vermek için söylemektedir. Bu durum, ana karakterlerin zengin ailelere sahip olmalarıyla, çalışmayı sadece para kazanmak zorunda olunca gerekli gördükleri söylenebilir.

Tahsin'in 'Çamlar Altında' adlı romanında da, Yıldız kendisini evlat edinen amcasının çocuklarıyla konuşurken aynı söylem tekrarlanmaktadır;

Yıldız: “Ben ilkbaharda çalışmaya, hayatımı kazanmak için bir iş bulmaya karar verdim”

Yıldız'ın kuzeni: “Kararını şimdiden değiştir. Böyle bir şey olmayacaktır çünkü buna lüzum yoktur. Senin paran vardır.” (Berkand, *Çamlar Altında*, s.121)

Tahsin'in diğer bir romanı olan *Bahar Çiçeği*'nde de toplumda cinsiyete bağlı olarak yerleşmiş rol ve sıfatlara yer verilmiştir. Feyhan yakın arkadaşı Mina ile evlilik üzerine konuşurken: “Sen belki benim bu modern hislere uymayan duygularına güleceksin ama ben seveceğim erkeğin benden daha çok okumuş, benden daha çok bilmiş, maddeten ve manen benden kuvvetli olmasını isterim. Ben ona değil o bana hakim olmalıdır” (Berkand, *Bahar Çiçeği*, s.18) demektedir.

Feyhan eğitilmiş, oldukça iyi bir mesleğe sahip bir kadın olarak, evlilik ve eş konusunda geleneksel düşüncelere sahiptir. Düşüncelerinin ‘modern hislere’ uymadığını söylemesi, dönemin kadın erkek ilişkilerinin nasıl modernleştiğini göstermektedir. Yine aynı romanda, Feyhan hakkında yorum yapan Suriyeli bir genç; “(...) Konuşurken bir erkek gibi herhangi bir konuyu seninle karşı karşıya fenden ilimden herhangi bir ağır konudan serbestçe münakaşa ediyor”(Berkand, Bahar Çiçeği, s.125) diyerek, cinsiyetçi bir yaklaşımla ağır konularda konuşabilme yetisini erkeklere yüklemiştir ve Feyhan’ın ‘güçlü’ özelliklerini erkek üzerinden tanımlamıştır.

Kerime Nadir’in Funda adlı romanında, trafik kazası sonucunda sakat kalan Vedat’a bakan Fehiman: “Hiç rahatsız olmadım, bunlar benim görevim” diyerek kadınlara atfedilen hastabakıcılık, şefkat gerektiren işler bu romanda da işlenmiştir.

Evlilik dışı cinsel ilişkiyi romanlarında sıkça işleyen Kerime Nadir de, bekaret konusunda toplumsal yargıları yansıtmaktadır. Buna göre, evlilik dışı cinsel birliktelik yaşayan kadın ‘lekelenmiş’ken, o birlikteliği yaşayan değil de, ‘lekelenen’ kadınla evlenmeyi düşünen erkek eleştirilmeyi hak eden kişi olarak yansımaktadır. Aşka Tövbe adlı romanda Şehbal, aşık olduğu erkekle; Mübin’le cinsel birliktelik yaşamıştır. Mübin’in hala Nazan’ı sevdiğini anlayan Şehbal Mübin’den ayrılır ve Selman Siret ile evlenmeye karar verir. Mübin bu durumu kabullenemez, “Seni geçmişinle kabul eden o adam alçaktır.” Mübin’in geçmişten kastettiği, yaşadıkları evlilik dışı ilişkidir. Şehbal ise Mübin’in bu ifadesine; “Senin kirlettiğin adı temizleyeceği için mi?” diyerek karşılık verir. Şehbal de Mübin de yaşadıkları bu

ilişkiyi bir leke, kötü bir geçmiş olarak nitelendirmektedir. Şehbal'in 'lekeli geçmiş'i'ni bilen *Selman* da bu durumu: "Gerçekten seven bir erkek her hatayı bağışlar. Yeter ki o hata bir kaza kabilinden gelip geçmiş olsun. Hatırası ömür boyunca yaşamasın" (Nadir, *Aşka Tövbe*, s.113) şeklinde yorumlamaktadır. Selman Siret'e göre de evlilik dışı cinsel ilişki yaşamak bir hatadır fakat bu hatayı ancak gerçek sevgi aşar.

Bu diyalogdan çıkarılacak sonuç, aşkı ne kadar özgür yaşamaya çalışırlarsa çalışsınlar, toplumsal cinsiyetçi söylemler ve kalıplar değişmemektedir. Birlikte olmanın adı 'kirlenmek'; bakire olmadığı için kabul edilemez bir geçmişe sahip olan bir kadını kabul eden erkek de 'alçak'tır. Bir kadın evlilik öncesi cinsel ilişki yaşayabilir, romanlar bu tabuyu yıkmaya yönelik söylem üretmektedir. Fakat önemli olan, cinsel ilişkinin yaşandığı erkeğin 'doğru insan' olmasıdır. Doğru insan olup olmamasının ölçütü ise evliliğdir.

Krentz'e göre, 'bakirelik' kalıbının birçok romansta kullanılmasının nedeni, kadın kahramanın doğru adamı seçme yetisiyle ilişkilidir. Bekaret, erkeğin kadını, onun gücünü tanımaya zorlayan, kadının da kendi gücünü denetlemesi ve yönlendirmesini öğreten bir öge olarak işlev görür. (Krentz'den akt. Timuroğlu-Bozkurt, 2006; 28)

Kerime Nadir'in 'Funda' adlı romanında, Fehiman'la evlilik dışı birliktelik yaşayan ve daha sonra yine Fehiman'la, severek evlenen Vedat: "Bizi birbirimize maleden çirkin fakat tatlı mecburiyetin hiç farkında olmadılar" (Nadir, *Funda*, s.52)

diyerek, özgür olarak yaşanan cinselliği ‘çirkin’ olarak nitelendirmiştir. Namus konusu, ‘Funda’da ‘lekelenme’ olarak işlenmiştir. Yurtdışı seyahati sırasında Süha Bey’in Fehiman’dan faydalandığını öğrenen Vedat, bu konuda Fehiman’ı suçlar; “Niçin benden gerçeği sakladın? Lekelenmen gerekmezdi. Ben seni pek kolay sevdiğine terk ederdim”(Nadir, Funda,s.102) ve “Her şeye rağmen namusunu koruyabilirdin! Sen sadece bir günahkar değil, sadece kocasına ihanet etmiş bir vicdansız değilsin. Masum yavrusunun şerefini kirletmiş bir kadınsın” (Nadir, Funda, s.103) sözleriyle Vedat yaşanan durumun sorumluluğunu Fehiman’a yükler. Oysa Fehiman’ın güvenilirliğini denemek için, onu seyahate gitme konusunda Vedat yüreklendirmiştir.

Bütün geleneksel toplumlarda evlilik dışı ilişkiler, gayrı-meşru çocuk doğurma gibi olayların tepkiyle karşılandığını ifade eden İlber Ortaylı, bu durumu Yunancadaki nomos kelimesinin Türkçedeki namus kelimesine benzerliğiyle desteklemektedir ve bu benzerlik, toplumların bu konulardaki ortak tutumunu göstermektedir. (Ortaylı, 2007; 68) Namus kavramının romanlarda yer alan şekli, yüzyıllardır süregelen olduğu anlamıyla aynıdır. Romanlarda yer aldığı anlamıyla, ‘namussuz’ olarak nitelendirilmeye sebep olacak durum, evlilik dışı yaşanan ilişkiden sonra kişinin hamile kalmasıdır. Ailenin şerefini lekeleyecek olan bu tür bir olayın suçu, romanlardan anlaşıldığı üzere, toplumsal izolasyon boyutuna varmayacak bir kınamadır.

Toplumda cinsiyetlere dayalı olarak verilen sıfatlar da romanlarda yer almıştır. Salıncakta sallanmaktan korkan Kenan’a Nalan: “(...)Sen erkeksin.

Erkekler cesur olurlar...” (Nadir, Hıçkırık, s.36) diyerek, onu cesaretlendirmeyi amaçlamaktadır. Nalan’ın arkadaşının düğününde bir erkekten mektup alması üzerine *Nalan*: “ Bana bu kadar karışmaya ne hakkın var?” diyerek Kenan’a kızar. *Kenan*: “Hak değil vazife, bir daha böyle ayıp şeyler yapmanı istemiyorum” (Nadir, Hıçkırık, s.41) der ve kendine yüklenen ‘koruyucu erkek kardeş’ vazifesinin sorumluluğunu duyar. *Çamlar Altında* romanında, Yıldız’ın teyzesi doktor Adnan’a Yıldız hakkındaki hislerini öğrenmek için soru sorar. Adnan önce kaçamak yanıt verir daha sonra doğruyu söyler. Bunun üzerine *Yıldız’ın teyzesi*: “Ha şöyle erkek gibi cevap ver oğlum” (Berkand, *Çamlar Altında*,217) şeklinde konuşarak, kaçamak cevap vermenin erkeklere ‘yakışmadığını’ vurgular. *Dağların Esrarı*’nda, Yıldız ve Cahit Bey, sohbetleri sırasında, mal mülk ve eğlence düşkünü kadınları eleştirirler. Cahit Bey, Semiha’ya annesinden kalan mücevherleri gösterdikten sonra, Semiha’nın değişmesinden endişe duyar. Paranın kendisini asla değiştirmeyeceğini ifade eden Semiha’ya cevaben, *Cahit Bey*: “(...)Memleketimizin vazifesini cidden bilen kadınlara, iyi analara ihtiyacı vardır” (Berkand,*Dağların Esrarı*, s.126) demektedir. Bu söylem, Semiha’yı ehlileştirme misyonunu üstlenen Cahit Oğuz Bey’in, Semiha’dan beklediği vazifeyi dile getirmektedir. Buna göre, toplumsal cinsiyetçi zihniyetin kadına atfettiği en temel rol olan ‘analık’ vasfı Cahit Bey tarafından da yinelenmiştir.

Romanlarda kadınların çalışma yaşamında görünmemesi, toplumsal cinsiyetçi söylemlere yer verilmesi, modernleşmenin yanında gelenekselin de muhafaza edildiğini göstermektedir. Kadın eğitim görsen bile, asıl amacı evlilik olmalıdır. Daha

sonra da, iyi bir eş ve memlekete faydalı bireyler yetiştirmek için iyi bir anne olması gerekmektedir.

4.3.Modernizmin Sembolleri

Öncelikle, Caporal'ın ifade ettiği dönemin 'çağdaş aile profili' romanlarda açıkça yer almaktadır. Roman kahramanlarının hepsi varlıklı, elit ailelerden gelen kişilerdir. Hepsi köşk-villa tipi evlerde oturmaktadır. Giyimlerine özen gösterirler. Kabul, davet ve yemekler Avrupa usulüne göre gerçekleştirilir. Çocuklar iyi bir eğitimden geçirilir. Kız çocuklar, geniş arkadaş gruplarıyla gezmelere katılırlar. Eş seçme hakkı çocuklara verilir.

Bunlarla birlikte, piyano çalmak, ata binmek, spor yapmak, sandal gezintilerine çıkmak, birkaç yabancı dil birden bilmek, yurtdışı seyahatlere katılmak, köşkte hizmetçilerin olması, çocukların dadılar tarafından büyütülmesi de modern/aristokrat aile tipinin göstergeleri arasındadır.

Romanlarda sıkça salon balolarından, kır balolarından ve danslı davetlerden bahsedilmektedir. Kerime Nadir'in Aşka Tövbe adlı romanında, Mübin ve Şehbal bir kır balosuna davet edilir ve Şehbal Mübin'e, Nazan'ın *kavalyesi* olmasını önerir. Muazzez Tahsin'in Bahar Çiçeği isimli romanında, maskeli balolar düzenlenir ve Feyhan bu balolardan birinde *'Anadolu köylüsü kıyafeti'* ile gider. Kerime Nadir'in diğer bir romanı olan 'Dert Bende' de, sık sık partiler düzenlenmekte, kadınlı erkekli danslar edilmektedir. Kır baloları, salon baloları ve maskeli balolardan sonra da,

gençlerin eğlence mekanları pavyonlar da dahil ediliyor. A. Ömer Türkeş de, Kemalizmin sözcülüğünü yapan popüler aşk romanlarında baloların ve dansların memleket modernleşmesinin bir kanıtı olarak görüldüğünü ifade etmiştir.(Türkeş,2006b; 179)

Muazzez Tahsin'in Dağların Esrarı romanında, medenileştirilmek üzere İstanbul'a gönderilen Semiha, İstanbul'da yılbaşının kutlandığını öğrenir. *Semiha*; “(...) Meğer yılbaşını tes'it etmek medeni bir adetmiş ve İstanbul'un yüksek aileleri bu geceyi merasimlerle geçirirlermiş.”(Berkand, Dağların Esrarı, s.84) Bu kutlama medeni bir adet olarak, İstanbul'un medeni aileleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Danslı davet teması da romanlarda sıkça kullanılmaktadır. Örneğin, Aşk Fırtınası'nda *Feriha*: “(...) Bizden uzakta Hristiyan aileleri otelin büyük salonunda çift çift dans ederlerken, biz erkenden yataklarımıza, uykumuza çekiliyoruz. Bazen onların serbest hayatına karşılık bizim esir mahrumiyetimize isyan etmek istiyorum...”(Berkand, Aşk Fırtınası, s.19) diyerek, danslı davetlerin Hristiyan alemine özgü bir alışkanlık olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, bu davete katılanların hayatları özgür olarak nitelendirilirken, kendi yaşantısındaki esaret eleştirilmektedir. Yani bu örnekte, geleneksel yapının esaretçi yapısından modern bir hayata duyulan özleme vurgu yapılmıştır.

Dağların Esrarı'nda Muazzez Tahsin danslı davetlerin Modernizmin simgesi olduğunu Yıldız'ın arkadaşı Nazlı'nın ve Cahit Bey'in ağzından şu sözlerle aktarmaktadır;

Nazlı: “Anne kız pek moderndirler; durmadan davetler yaparlar, davetlere giderler, hiçbir balo hiçbir eğlence onlarsız olmaz.” (Berkand, Dağların Esrarı, s.93)

Cahit Bey: “Başlangıçta baban anneni memnun etmek ve biraz kendi gururunu tatmin etmek maksadıyla modern bir hayatı kabul etti. Hatta karısını bizzat kendi salonlara, davetlere, balolara götürdü.” (Berkand, Dağların Esrarı, s.123)

Danslı davet, aristokrasinin, ‘üst kültür’ün kendini gösterebildiği ritüeller olarak değerlendirilebilir. Bu davetlerde kadınlar Avrupalı görünüşlerini, kıyafetlerini sergilerler ve salon dansları yaparak çağdaşlıklarını sunarlar. Penelope Joan Fritzer, romanlarda işlenen dans temasının toplumsal bir işlevi olduğunu öne sürmektedir. Ona göre dans, birbiriyle samimi olmayan, hatta yeni tanışmış insanların uygun bir toplumsal ritüel içerisinde yer almalarına ve topluluğa verilen sözlerin yeniden onaylanmasına olanak tanımaktadır. Dans etmek, ayrıca kamusal alanda görüşme ve flört için uygun zemini yaratmaktadır. (Fritzer’den akt. Güneş, 2005; 27) Daha önce hiçbir davete, toplantıya katılmayan Türk kadınları, danslı toplantılara katılmaya başlamışlardır. Bu toplantılarda amaç, kadını sosyal yaşama alıştırmak, onu kapalı çevresinden uzaklaştırmaktır. (Kinross’dan akt. Hoş, 2001; 127) Bu romanlarda modernleşme, salon davetleri ve balolarla ifade edilmektedir. Avrupalı tarzda yapılan balo ve davetler kimin ne ölçüde modern olduğunu göstermektedir.

Dağların Esrarı, modern yaşamı tasviri açısından oldukça önemlidir. Başta da ifade edildiği gibi, modern şehirli kadının yaratılması süreci işlenmektedir. Bu süreci işleyerek, okur kadınlara nasıl modern olunacağını ipuçları verilerek ‘adab-ı

muaşeret' kuralları öğretilmekte ve vatanın ihtiyacı olan Türk kadını yaratılmaya çalışılmaktadır. Vahşi hayatından koparılarak 'hakettiği modern yaşamın' içine çekilen Semiha'ya *Nigar Hanım*: "Çantanı öyle acemi insanlar gibi tutmasan Semiha? (...) Sen beni dinle Semiha; bir genç kız için elindeki çantayı, mendil veya yelpazeyi zarif bir surette tutmak çok mühim meseledir ve bunun *salonlardaki manası* büyüktür" şeklindeki uyarısıyla, modern salon kadınının duruşuna ve davranışlarına dair ipuçları vermektedir. *Semiha* ise, "Mükellef bir sofraya oturduk. Çatal ve bıçak kullanırken, meyve keserken bir pot kırmamağa azami dikkat ederek yemeğimi yedim..." (Berkand, Dağların Esrarı, s.168-169) diyerek okurlara sofrada adabı ile ilgili bilgiler vermektedir.

Dinsel motifleriyle ve Cumhuriyet öncesi dönemi işlemeyle diğer romanlardan ayrılan 'Hıçkırık' da danslı davet temasını temayı işlemiştir. Nalan, piyano öğretmeni 'Madam Janet'in kızının nişanına davet edilir.

Kenan: "Peki ama onlar (*Gayrimüslimler*)erkek kadın bir arada eğlenirler."

Nalan: "Evet biliyorum... Fakat ne zararı var? Ben de başımı örter aralarına karışırım."

Kenan: "Fakat bu doğru olmaz Nalan. Kocan bu işe ne der?"

Nalan: " O nereden duyacak?"

Kenan: "Öyle şey mi olur? Hem babandan nasıl izin alacaksın?"

Nalan: "Babama nişanda hiç erkek davetli olmadığını söyledim."(Nadir, Hıçkırık, s.67-68)

Bu örnek, hem danslı davetlerin hangi kültürden geçtiğini, hem de romanın geçtiği dönemde kadının durumunu anlatmaktadır. Buna göre, Nalan dışarı çıkmak için kocasından, babasından ve erkek kardeşinden onay almak zorundadır. Dinin on dört yaş 'kadın' olmak için uygun bir yaş olarak belirlediği ve bu nedenle babası tarafından tesettüre sokulan Nalan modernizmin göstergesi olan danslı davette, erkeklerle aynı salonda yer almaktan çekinmemektedir. Kendi tercihi olmayan bir yaşam yaşamaktadır Nalan.

'Hıçkırık' örneği, Cumhuriyet öncesi dönemle Cumhuriyet sonrası dönemi karşılaştırma bakımından oldukça önemlidir. "*Okulda hoca efendi(...)*", "Hayır hayır *Hoca Efendi* vallahi bir şeyim yok", "(...) üzerinde bağdaş kurup oturduğum minder(...)" gibi ifadeler bize, doğrudan Cumhuriyet öncesi dönemin ipuçlarını vermektedir. Kenan Bey, Arapça eğitim veren bir okulda eğitim almaktadır. Soyadı kanunu, Latin alfabesine geçiş gerçekleşmemiştir.

Roman tamamen dinsel yapılanmaya ve geleneksel, toplumsal cinsiyetçi söylemler üzerine kurulmuştur. Üvey kardeş olan Kenan ile Nalan arasındaki şu diyalog; "Nalan benden kaçmıyorsun bu günah değil mi?" *Nalan*: "Sen daha çocuksun, birkaç sene sonra elbet senden de kaçacağım. Yanına çıkarken başımı örterim, işte o kadar" (Nadir, *Hıçkırık*, s.39) dinsel yapıya örnek olarak sunulabilir. Dinin her türlü motifi, modernleşmeyle çelişkiye düşmekten korkmaksızın kullanılmıştır. Bu romanın 1972 yılında yirmi birinci baskısını yaptığı verisinden yola çıkarak, geleneksel motiflere dayalı bu romanın toplumun çok geniş kesimince kabul gördüğü öne sürülebilir. Romanın 1938 yılında yazıldığı göz önünde

bulundurulduğunda, Kemalist devrimlerin tamamlanmış olduğu bir dönemde böylesi geleneksel bir romanın yazılmış olması, Kerime Nadir'in Modernleşme hareketine katkı sunma çabası içinde olmadığını göstermektedir.

Dinsel temalar 'Hıçkırık' romanında hakim olduğu kadar diğer romanlarda yer almamıştır. Muazzez Tahsin'in Dağların Esrarı romanında yaşlı Namiye Teyze'nin namaz kılmasından, Kur'an okumasından ve tesbih çekmesinden söz edilmektedir. Diğer romanlarda ise, birbirini seven çiftlerin 'ayrılmamak için Tanrıya dua ediyorum, mutluluğumuz bozulmasın diye Allah'a dua ettim' şeklindeki konuşmalarından ibarettir.

Romanlarda anlatılan son bir dönüşüm ise, evlilik konusundadır. Modern toplumun gerektirdiği şekilde, gençler flört edebilmekte, evlenecekleri kişiyi kendileri seçebilmektedir. Çiftler birbirlerine aşklarını ilan ettiklerinde 'nişanlanarak' bu durumu meşrulaştırmakta, kurumsallaştırmaktadırlar. Romanların hiçbirinde evlilik törenine dair bilgi verilmemiştir. Dert Bende'de modern yaşamın bir aşaması olan kişilerin kendi eşlerini kendilerinin seçmesi, romanda geçen 'yaşlı' karakter tarafından eleştiriyle değerlendirilmektedir. *Fatma*: "Evleneceğim ben amca, ama Tarık'la değil, Bülent'le evleneceğim" (Nadir, Dert Bende, s.33) dedikten sonra amcasının kendisine kızmasından çekinir ve ona kızıp kızmadığını sorar. *Fahrettin Bey*: "Hayır Fatma, sana kızmadım. Eğer kızmak gerekirse zaman, zamanın kurallarına kızmak gerek. Aşk da evlilik de bugün çocuk oynacağı haline geldi. Hayatta ciddi bir şey kalmadı." (Nadir, Dert Bende, s.35) Eski kuşak bir Bey olan

Fahrettin Bey, burada modernizmin getirdiği ‘yeni toplum, yeni ilişki’ formlarını eleştirmektedir.

Görgü kurallarında bilgisiz ve eğitimsiz olan Semiha, evlilik konusunda oldukça eleştirel bakabilmekte ve görücü usulü evliliğe karşı çıkabilmektedir.

Semiha: “Ömrümde yüzünü görmediğim ve nişanlanmadan evvel adını bir işitmediğim bir adamla birleşmek ve onun *emri altına girmek* ha! Allah vermesin! Ben kendi kendime serbest yaşamak isteyen bir kızım Nazlı...”(Berkand, Dağların Esrarı,.95)

Semiha: “ Bir erkeğin boyunduruğu altına girmek mi istiyorsun? Bana kalsa elimden geldiği kadar uzun bir zaman serbest kalırım.”(Berkand, Dağların Esrarı, s.58)

Yıldız: “Beni evlendirmek istiyorlar ha? Fakat ben rastgele bir erkekle evlenmek niyetinde değilim.” (Berkand, amlar Altında,12)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, amlar Altında, evlilik konusunda kişilerin özgür karar vermeleri gerektiği konusunda mesajlar taşımaktadır. Dağların Esrarı romanında Muazzez Tahsin, Semiha temsiliyle sunduğu eğitimsiz kadın profilinde dahi, vahşi olmasına rağmen evlilik konusunda kadın hem kalbini dinleyecek hem de mantıklı olarak karar verebilecek seviyededir. İstanbul dışında yaşayan bir kadının ‘ehlileştirilmesi’ sürecini anlatan bu romanda kadın, evlilik konusunda daha özgür ve hatta ‘feminist’ düşünmekle birlikte, ‘yabani’ ve ‘görgüsüz’ yönleri törpülenerek çağdaş bir hale getirilmiştir.

Modernleşmeye ve toplumsal gelişime gösterilebilecek bir diğer örnek de, yapılan yenilik hareketlerinin sanat alanında da sürdürülüyor olmasıdır. Romanlarda sanat teması da işlenmiştir. Muazzez Tahsin'in Bahar Çiçeği adlı romanının kahramanı Feyhan, ilk peyzajist mimar ressamdır. Sanat eğitimini Paris'te alan Feyhan bu konudaki fedakar ve idealist tavrını ortaya koymaktadır. Bu fedakarlık Türkiye Cumhuriyeti'nin sanat yolunda da ilerlemesini sağlamak içindir. Aşağıdaki örnekler, sanatın romanlarda nasıl anlamlandırıldığını göstermektedir;

Feyhan: “Sanatımız uğruna en büyük fedakarlıklar ve yoksulluklara katlanarak aynı emel ve ülküye doğru nihayetsiz bir zevk ve ateşle yürüdük.” (Berkand, Bahar Çiçeği, s.9)

-(Bir gazete haberi): “Bir Türk Hanımın Başarısı-Genç Türkiye Cumhuriyeti her yolda olduğu gibi sanat yolunda da ilerliyor. Bu sene salonumuzda sergilenen tablolar arasında Paris Güzel Sanatlar Okulu öğrencilerinden Feyhan Hanım'ın da güzel bir eseri görülmektedir (...)” (Berkand, Bahar Çiçeği, s.155)

Muazzez Tahsin, Dağların Esrarı'nda, başkahraman Semiha aracılığı ile, sanata bakışın nasıl olması gerektiğini ifade etmektedir. Okuldaki kızlar, bir tiyatro oyununun galasını sosyeteye takdim gibi görürken, Semiha bunu ‘sanat eserini seyretmek ve bundan zevk duymak’ olarak nitelendirmektedir.

Kerime Nadir'in ‘Dert Bende’ isimli romanındaki Süreyya da konservatuarda okumaktadır. Hıçkırık'ta Kenan Bey darbuka ve zurnadan başka her türlü müzik

aletini çalmakta, Alafranga besteler yapmaktadır. Romanlarda sanat alanlarına da yer verilmesi, Kemalist modernleşmenin sanata verdiği öneme gönderme yapmaktadır.

4.4.İstanbul- Taşra Karşılaştırması

Taşra kelimesi, ‘dar’ anlamda idari bir birime işaret etmektedir. Bu anlamıyla taşra, büyükşehirlerin ‘dışı’nı, uzak yerleri ifade etmektedir. (Argın, 2006; 278) Ancak, Türkiye tarihine bakıldığında, kent-taşra ayrışmasının sadece ‘merkezlerin dışı’nda yer alınmasına bağlı olmadığı; din, etnik köken, ırk gibi faktörlere bağlı olarak da şehirlerin/kasabaların/köylerin konumlandırıldığı görülmektedir. İslamiyet’in kabulünden sonra, Osmanlı Devleti’nin merkezi imparatorluk yapısının şekillenerek yerleşmesiyle, Müslim-Gayrimüslim ayrımına dayanarak ayrışmalar başlamıştır. Müslümanlığın kendi içinde taşıdığı Alevilik- Sünnilik mezheplerine mensup olmakla ve milli kimliğin oluşmasıyla Türk- Kürt halkları olarak ayrımların başlamasıyla, farklılıklar daha çok açığa çıkmış, kentler ve köyler bu kimlikler üzerinden tanımlanmaya başlamıştır.

Cumhuriyet döneminde ise, kent-taşra ayrımı ‘modernizme’ dayandırılmaktadır. Cumhuriyet öncesinde ekonomik ve sosyo-kültürel mahrumiyet alanlarını ifade eden taşralar, Cumhuriyet sonrasında geri kalmış, modern olamayan mahrumiyet ve mahcubiyet alanlarına, ‘öteki’ne dönüşmüştür. Cumhuriyet’in yürüttüğü modernleşme projesi taşrayı plana dahil etme tarzıyla, yani modernleşme sürecinin müdahili olan bir özne olarak değil de, muhatabı olabilecek bir nesne olarak görmüştür. Cumhuriyet öncesinde merkez, taşranın asla sahip olamayacağı;

Cumhuriyet sonrasında ise, bir türlü sahip olamadığı vasıflarla donanmıştır. Yani, Cumhuriyetçi modernleşme hamlesiyle birlikte, taşra sözcüğünün anlam ufku iyice daraltılmıştır. (Argın, 2006; 280-281,277)

Popüler aşk romanlarına bakıldığında taşra, tayin ve görev nedeniyle gitmek zorunda olunan yer, ruhsal bunalım ya da kalp acısını dindirmek ve İstanbul'dan uzaklaşmak için kaçılan mekan olarak sunulduğu görülmektedir. Karşılaştırma İstanbul'a göre yapılmaktadır. Gidilen yerler merkezin bakış açısıyla; İstanbullu gözüyle sunulmaktadır.

Romanlarda, taşranın tartıldığı terazinin referansı Türk modernleşmesidir. Taşraya kentten, dolayısıyla bir biçimde tanımlanmış modernlikten hareketle yönelen yazar için taşrayı keşfetmek aslında modern olmayı göstermektir. Böyle bir bakışla geri kalmışlığın, yoksulluğun, cahilliğin nedeni de modernleşememişliktir.(Türkeş, 2006b, 172)

Kerime Nadir'in 'Funda' adlı romanında, Fehiman, Maden isimli bir ilçeye gitmiştir ve gördüklerini anlatır;

Fehima: “(...)Köylüler sabah akşam önümüzden geçip kasabaya gidiyorlar. Fakat bunlar bizim köylülere hiç benzemiyorlar. Erkekleri pek kaba. Kendileri hayvan üstünde gidiyorlar; kadınlar çıplak ayaklarıyla yaya. Hem de çoğunun arkasında küçük çocukları bağlı.” (Nadir, Funda, s.32) Bu örnekte, İstanbullu olan ve bir çiftlikte yaşayan Fehiman, şehirli-köylü ayrımının da üstünde, İstanbul köylüsü ile taşra köylüsü ayrımına, ötekileştirmesine gitmiştir. Kendi köylüleri, İstanbul'da

yaşadıkları için medeniyet görmüş, terbiye edilmiştir. Fehiman'ın taşra köylülerinin erkeklerini kaba olarak nitelendirmesi, 'onların' köylülerinin kibar, kadınlara nazik davranmasını bilen insanlar olduğunu göstermektedir. Yani, İstanbul'un taşrası ve taşralıları bile diğer taşralardan gelişmiştir.

Muazzez Tahsin'in 'Dağların Esrarı' romanı, İstanbul- taşra ayrımını oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bursa'nın Dörtler Çiftliği'nde yaşayan Semiha'nın, vasisi tarafından İstanbul'da eğitiminin sağlanarak 'ehlileştirilmesi, modernleştirilmesi'ni konu alan roman, taşra insanı ile modern insanın profilini çizmektedir. Romanda ayrıca, medeniyetin en üst noktası olarak 'İstanbullu olmak' vurgulanmaktadır. Roman kahramanı *Semiha*; "Ben cahil bir kızım. Dünyayı ve insanları tanımam...Kendi çiftliğimizin dışındaki hayatı bilmem" (Berkand, Dağların Esrarı, s.7) ve "(...) Hiç terbiye görmemiş vahşi tavırlarım ve sözlerim benim on üç yaşından fazla olmadığımı şahadet edebilirdi" (Berkand, Dağların Esrarı, s.12) diyerek kendi cahilliğini, köylülüğünü vurgulamaktadır. Semiha, İstanbul'da eğitimini tamamlayana kadar kendini vahşi, medeniyetten uzak ve görgüsüz olarak tanımlamaktadır. Romanın asıl vurgu yaptığı ise, İstanbul dışında yaşayan herkesin medeniyetten uzak yaşadığıdır. Babasının vasisi olarak tayin ettiği Cahit Oğuz Bey, çiftliğe Semiha'yı almaya gelince *Semiha*; "Bu yabancı birisiydi ve mutlaka bir şehirli idi. Hem de öyle alelade bir şehirli değil... Şüphesiz Bursa'ya İstanbul'dan gelmişti.(...) Ne kadar tecrübesiz ve vahşi olsam gene karşımdaki adamın köylerden değil hatta Bursa'nın yerlisi olmadığını anlamıştım.(...)Fakat ne güzel giyinmiş, İstanbullu olduğu besbelli" (Berkand, Dağların Esrarı, s. 11-12, 20) diyerek 'İstanbullu' insanın kendilerinden farkını ortaya koymaktadır.

Örneklerde de görüldüğü üzere, İstanbul insanı diğer bütün şehirlilerden ayrı tutulmaktadır. İstanbul insanı görünüşünden bile ayırt edilebilmektedir. Semiha'yı eğitim görmesi için İstanbul'a götüren *Cahit Bey*; “Biraz sonra sen de tam bir şehirli olacaksın Semiha. Hem Bursalı değil, İstanbullu” (Berkand, *Dağların Esrarı*, s.57) diyerek yukarıda Semiha tarafından dile getirilen İstanbullu-öteki ayrımını yinelemektedir. Semiha'nın *Okul Müdüresi'nin*; “(...)Birkaç sene sonra seni o yaşadığım hayattan kurtararak *insanların* arasına getirdiğinden dolayı Cahit Bey'e karşı minnettarlık duyacağına eminim” (...) “Allah seni bir köylü değil, bir şehirli olarak yaratmış. Nitekim çiftlikteki kadınlar gibi sen toprak ve mahsullerle meşgul olmuyor, evin küçük hanımı gibi vakit geçiriyordun. Baban memleketin tanınmış bir ailesine mensuptu ve hayatı tam medeni bir insana yakışacak şekilde geçmişti. Annen de okumuş bir kadındı. Senin tesadüfen Bursa'da dağ başında bir çiftlikte (...) bulunman medeni haklardan mahrum kalman için bir sebep teşkil etmez” (Berkand, *Dağların Esrarı*, s.69) şeklindeki yorumlarından da anlaşılacağı gibi, insanca, medeni bir hayat sürmek sadece İstanbul'da mümkün olmaktadır. Önemli olan köydeki vahşi yaşamdan köylülerden kurtulup şehirli olmak değil, tam bir medeni insan; İstanbullu olmaktır. Buradan, İstanbul ile taşranın arasındaki uçurumun nedeni görülebilir; medeniyetin İstanbul dışında bir yerde yaşanmasının mümkün olmadığı düşüncesi.

Okul Müdüresi'nin yukarıdaki sözlerinde göze çarpan bir diğer nokta da, 'yüksek kültür'e ve 'kentli olmaya' Semiha'nın 'zaten doğuştan'hak kazandığıdır. Semiha'nın anne ve babası eğitilmiş, modern kişilerdir fakat talihsizce onları kaybetmesi sonucunda Semiha, Bursa'da bir çiftlik evinde, modern hayattan kopuk olarak yaşamak zorunda kalmıştır. Fakat bu durum, Semiha'nın anne ve babasından

aldığı ‘üst sınıf’ kimliğini yok edemez. Çiftlikte de yaşasa, eğitimsiz de olsa Semiha Çiftlikte yaşayan diğer insanlardan farklıdır. *Semiha*; “(...)Burası belki de dünyanın en tenha yeridir. Binde bir küçük bir çoban, sırtında bir yığın odunla bir ihtiyar kadın veyahut kestane toplamak için gelen bir köylü buradan geçer. Bunların hepsi beni tanır ve çiftliğin hanımını hürmetle selamlarlar.(...) *Çiftliğin hanımının kimseye benzemediği onlarca* da malumdur.” (Berkand, Dağların Esrarı, s.11) Okul Müdiresi’nin de vurguladığı gibi, Semiha zengin bir ailenin kızı olduğu için genetik olarak şanslıdır, asildir. Nerede, ne koşullarda büyüdüğü, yaşadığı önemli değildir. Semiha aristokrat bir babanın kızı olduğu için ‘diğerleri’nden farklıdır, asla bir köylü olarak nitelendirilemez. Semiha da kendini, yaşadığı yerin halkından farklı, üstün görmektedir. Semiha’nın tek şanssızlığı, babasının ilgisizliği nedeni ile taşrada yaşamak zorunda kalmasıdır fakat bu durum, İstanbul’da alacağı eğitim ile tamamen düzeltilecektir ve hakkı olan ‘medeni insan’ statüsüne kavuşturulacaktır.

Muazzez Tahsin’in *Aşk Fırtınası*’nda Anadolu-İstanbul farkını ortaya koyma ve İstanbul’u yüceltme görevi romanın ‘eğitimli fakat kötü kalpli’ karakteri Nermin’e yüklenmiştir. Feriha ile Nermin’in güzelliğini överken *Nermin*: “Güzellikten ne çıkar ki?... Yakında *Anadolu*’ya gidip *ücre bir köşeye gömülecek* olduktan sonra”(Berkand, *Aşk Fırtınası* s.14) ve “Nermin bu güzelliğini *Anadolu*’nun *ücre bir bucağında* çocuk patırtısı içinde yıpratacak” (Berkand, *Aşk Fırtınası*, s.15) gibi yakınmalarla Anadolu’nun mahrumiyet bölgesi olduğunu vurgulamaktadır. Feriha da “Birkaç senelik *mahrumiyetten* ne çıkar ki?” (Berkand, *Aşk Fırtınası*, s.15) diyerek Nermin’in görüşlerine katıldığını belli etmektedir. Fakat Feriha Anadolu’ya daha ılımlı, daha ‘şefkatli’ bakabilmektedir. Savaş sırasında

Kızılay'a giderek gönüllü hastabakıcı olan Feriha, Anadolu askerler hakkında şu yorumları yapmıştır; “*Anadolu*’dan gelen bu basit ruhlu askerler ne kadar temiz, ne kadar alayışsız ve gösterişsiz yükseklikte” (Berkand, *Aşk Fırtınası* s.60) “(Anadolu’*dan* gelen bir asker için) Ben onu evvela cahil ve kaba bir adam sanmışım. Ne kadar yanılmışım! Gazete okuyacak kadar malumatı olan bu *Anadolu* çocuğu anlayışlı ve zeki, duygulu bir insandı.” (Berkand, *Aşk Fırtınası* s.64) Okulu bitirdikten sonra çalışmak üzere Konya’ya giden Nermin’in İstanbullu olmayan insanlarla ilgili şikayetleri babası ile olan konuşmalarına da yansımaktadır. *Nermin*: “Baba, bunların çoğu görgüsüz kimseler! Onlarla ben ne konuşayım.” (Berkand, *Aşk Fırtınası*, s.39) *Baba*: “Kızım hepsi görgüsüz değiller ya! İçlerinde kumandan karıları, paşa kızları bile var.” (Berkand, *Aşk Fırtınası*, s. 39)

Bu örneklerde görüldüğü üzere, roman kahramanları İzmir doğumlu olup daha sonra İstanbul’a taşınmışlardır ya da doğma büyüme İstanbullulardır. *Aşk Fırtınası*’nda Konya, *Dağların Esrarı*’nda Mersin’den söz edilmektedir. *Aşk Fırtınası*’nda Nermin Konya’da öğretmenlik yapmak zorunda oluşuna isyan etmektedir. *Dağların Esrarı*’nda ise Mersin, İstanbul kadar güvenli olmayan bir şehir olarak sunulmaktadır.

Kerime Nadir, köy hayatını Muazzez Tahsin’in ötekileştirdiği, dışladığı şekilde ele almamıştır. Köy hayatının geleneksel, baskıcı ve ıssız olduğunu kabul etmekle birlikte, sadece köyün küçük olmasından ve herkesin birbirini tanimasından ötürü baskı altında hissetmekten rahatsız olmaktadır. *Aşka Tövbe*’de Şehbal’in birlikte olduğu Mübin, bu köy yaşantısından huzursuz olduğunu ifade

etmektedir. Mübin ile Şehbal'in aşklarını yaşayamadıkları Mübin tarafından dile getirilmektedir. *Mübin*: “Şehbal, yaşayış tarzın hiç hoşuma gitmiyor. Fazla baskı altındasın. Sana tekrar sahip olabilmek için, bir an önce nikahlanmaktan başka çıkar yol göremiyorum” (Nadir, *Aşka Tövbe*, s.81) şeklindeki konuşmasıyla, taşranın büyük şehirlere göre baskıcı bir yapısının olduğunu ifade etmektedir.

Romanlarda taşra, İstanbul merkezi üzerinden tanımlanmıştır. Köylü ile İstanbullu insan kıyaslaması, modernizm üzerinden yapılmıştır. Köy-kasaba hayatının gelenekselliği, köylü insanının cahilliği ve vahşiliği gibi temalar işlenerek, taşra sadece görev nedeniyle gidilen yer veya inzivaya çekilme alanı olarak sunulmuştur. Taşranın iyi olan tek özelliği, temiz havası, yeşil kırları ve doğasının güzelliğidir.

Muazzez Tahsin'in *Bahar Çiçeği* romanında ise, Türkiye Batı'nın taşrası olarak nitelendirilebilir. Roman kahramanı Feyhan, Paris'te sanat eğitimi alırken, Batılı insanın Türklere bakışını gözlemlemektedir. *Feyhan*: “(...)Okuldaki öğretmenlerimden, arkadaşlarımdan ve çevremden olanağınca yararlanmak istiyorum. Bunda biraz da milli gururum hakim biliyor musun? Benim bir Türk kızı olduğumu bildikleri için biraz, başka bir alemden gelmişim ve batı uygarlığı ve bilgisini kavrayamamışım gibi zannediyorlar. Belki de aşırı hassaslığım beni böyle bir kuşkuya düşürüyor.” (Berkand, *Bahar Çiçeği*, 74) Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Feyhan, kendisini Avrupalıların yanında öteki gibi hissetmektedir. Oysa romanlarda sunulduğu şekliyle, kadın karakterler, batılı benzerleriyle hemen hemen aynı eğitimleri alan, adab-ı muaşeret kurallarını ve giyinmeyi en az onlar kadar bilen,

kamusal alanda onlar gibi rahatça yer alabilen, danslara ve davetlere özgürce katılabilen yapıdadırlar. Bu karakterler, seyahat amacıyla Avrupa'ya gittiklerinde herhangi bir adaptasyon sorunu çekmemekte, hemen uyum sağlayabilmektedirler. Bahar Çiçeği'nde değinilen Türkiye'nin Batının taşrası olması, Feyhan'ın 'hassas yapısına' bağlanmaktadır. Feyhan tarafından Paris'te yaşanan bu mahcubiyet ya da hassasiyet, onu 'öteki' gibi gören Avrupalılara karşı kendini medeni ve batı uygarlığını özümsemiş çağdaş Türk kadını olarak nitelendirerek adeta Batı karşısında savunmaya geçmesine neden olmuştur. Paris'te eğitim gördüğü sırada, arkadaş grubuyla yaptığı sohbet sırasında bir erkek arkadaşının "Türk kızı ise ne olmuş? İsterse şalvarını giysin ve haremde kafesi arkasında otursun" şeklindeki sözlü sataşmasına Feyhan; "Efendi, sizi tanımıyorum ama, şunu biliniz ki, bir Türk kızı bugün haremde kapalı bir tutsak değil, hür ve kendine hakim medeni bir kadındır" (Berkand, Bahar Çiçeği, s.68) diyerek kendini savunmuştur. Feyhan, kendi içinde yaşadığı 'Türk' ve 'öteki' çatışmasına son noktayı: "Feyhan onların olmayacak!" (Berkand, Bahar Çiçeği, s.52) diyerek koymaktadır.

Aşırı hassasiyetinin mahcubiyete dönüştüğü Feyhan, 'onlar' diyerek ötekileştirdiği yabancılara karşı öfke duymaktadır. Fakat Paris'te sanat eğitimi aldığı, orada arkadaşlıklar kurduğu düşünüldüğünde, bir 'arada kalmışlık'tan söz etmek mümkündür. Feyhan Batı karşısında hem öfkeli, hem de onu 'geri kalmışlık'la suçlayacak herhangi birine karşı savunma halindedir. Bu öfkesini ancak yabancı birisiyle evlenmeyerek bastırabilir.

SONUÇ

İslamiyet öncesi dönemde, kadının erkekle eşit haklara sahip olması durumu, İslamiyet'in kabulüyle ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerilemiş ve hatta dinsel kurallar ve gelenekler çerçevesinde, kadınlar eve kapatılarak, birçok temel haklarından dahi mahrum bırakılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte, Kemalist hegemonyanın kurulma faaliyetleri içinde, kadının toplumsal statü ve haklarının sağlanması yeniden gündeme gelmiş ve devletin ideolojik aygıtları kullanılarak, bir takım değişimler gerçekleştirilmiştir.

Kemalizmin kadınların önünü açtığı, geri kalmışlıklarından nispeten kurtulmalarını sağladığı düşüncesi doğrudur fakat, devrimlerin kadınsız yapılması ve kadınların bu süreçte devletin egemenleri tarafından özne olarak konumlandırılmamaları ile modernleşmenin temel özelliklerine bağlı olarak, 'seçkinci ve tepen inme' yasaların pratikte işlerlik bulması, beklendiği gibi olmamıştır.

Bunda en önemli engel, Türkiye'de ataerkil sistemin, dinin katı ve değişmez kurallarının, gelenek, örf ve törelerin yasaların da önüne geçerek uygulama alanlarını daraltmış olmasıdır.

Kemalizm kadınlar üzerinde hegemonyasını kurarken, devletin hegemonik araçlarından yararlanmışır. Bu araçlar sayesinde Kemalist ideoloji yayılarak, toplumun her kesiminden beklendiği gibi, kadınların da yeni toplumsal sisteme eklemlenmesi amaçlanmışır. Siyasi alanda, eğitim alanında, hukuk alanında modernleşme ideolojisi yasalarla düzenlenmiştir. Fakat mutlak eşitliğin sağlanmadığı bu yasalar, kadının kamusal alanda görünür kılınması projesinde başarılı olamamıştır.

Kemalist modernleşmenin kadınlar açısından önemli bir kriz alanı, Kemalist devrimlerin kadınların çabası olmaksızın tepeden inme, lütuf niteliğindeki yasalarla sağlandığı söyleminin hakim olmasıdır. Kemalizm, Türkiye’de gerçekleşen birinci dalga kadın hareketini görmezden gelmiş, kadınları bu süreçte pasifleştirmiştir.

Kemalist hegemonyanın mücadele alanlarından biri de dil ve dilsel ürünlerdir. Bu tez kapsamında da bir mücadele alanı olarak, çok satan, geniş kitlelere ulaşan popüler aşk romanları incelenmiştir. Kadınlara yönelik olarak yapılan devrimlerin, söz konusu romanlar aracılığıyla kadınlara anlatılmaya çalışıldığı kabulünden yola çıkarak bu romanlar ele alınmıştır.

Bu tezde, toplumsal gerçekliği anlamlandırmak ve çözümlmek için edebi metinlere bakmak gerekliliği savunulmuştur. Yaşanan somut gerçeklikleri yansıtmaya bile, dönemsel ideolojileri içinde saklı tuttuğu öne sürülmüştür.

Bu kapsamda, Cumhuriyet Dönemi'nin en ünlü popüler aşk romanı yazarları arasında sayılan Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir romanları incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, Muazzez Tahsin'in, Cumhuriyetin modernleşme projesini yaymada misyoner görevi gördüğü, Kerime Nadir'inse Cumhuriyet'e karşı olmamasına rağmen, romanlarında kadının modernleştirilmesine yer vermekten ziyade, erkek- kadın ilişkilerini öne çıkardığı ortaya çıkmıştır.

Yazarlar, içinde büyüdükleri somut koşulları romanlarında yansıtmışlardır. Modernleşmenin önemli eksiklerinden biri olan 'taşra'nın dışlanması, ötekileştirilmesi, Muazzez Tahsin romanlarında daha yoğun olarak okunmuştur.

Toplumsal cinsiyet örüntülerinin de modern kadın imajını savunmakla birlikte, etkisini sürdürdüğü görülmektedir. Kemalist modernleşmede de düzenlemeler tam da bu zihniyetle gerçekleştirilmiştir. Kadına sınırlı haklar sınırlı özgürlükler getirilmiş, erkek egemenliği sürdürülmüştür.

Sonuç olarak, Kemalist modernleşmenin gerçekleştirildiği dönem, popüler aşk romanlarına da yansımıştır. Kemalist modernleşmenin adab-ı muaşeret romanları olarak da adlandırılabilir bu romanlar, kadınların kamusal ve özel alanda nasıl davranmaları gerektiği konusunda öğütler, öğretiler sunmaktadır. Ulaştıkları kitle ve yazı dilinin kolay anlaşılabilirliği göz önüne alındığında, bu romanların Kemalist modernleşme projesinde üst-kültür yaratma işlevine katkı sundukları öne sürülebilir.

Modernizmi yayma görevi üstlenen Muazzez Tahsin'de bu öğeler daha fazla yer alırken, Kerime Nadir bu şekilde bir kaygı taşımadığı için, kapsamlı olarak işlememiştir. Fakat bir toplumsal sistem çözümlenirken, dönemin popüler kültür ürünlerinin sınırlı da olsa faydalı olabileceği görüşü bu tezle birlikte desteklenmiştir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, Nermin(1985); ‘Toplumsal Değişme ve Türk Kadını’, içinde ‘**Türk Toplumunda Kadın**’, Der.:Nermin Abadan Unat, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Agacinski, Sylviane(1998); ‘**Cinsiyetler Siyaseti**’, Çev.:İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Akal, Cemal Bali(1994); ‘**Siyasi İktidarın Cinsiyeti**’, Ankara: İmge Yayınları.

Alpargu, Mehmet; Özçelik, İsmail ve Yavuz, Nuri(2001); ‘**Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi**’, Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.

Althusser, Louis (2003); ‘**İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**’ çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki Yayınları.

Altınay, Ayşe Gül(2004); ‘ Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm’, içinde ‘**Vatan, Millet, Kadınlar**’, Der. Ayşe Gül Altınay, İstanbul: İletişim Yayınları.

Altındal, Aytunç(2004); ‘**Türkiye’de Kadın**’, İstanbul: Alfa Yayınları.

Ana Britannica, 1998.

Argın, Şükrü(2006); ‘Taşraya İçeriden Bakmak Mümkün müdür?’, içinde ‘**Taşraya Bakmak**’, der.: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.

Arsel, İlhan(2006); ‘**Şeriat ve Kadın**’, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Bele, Tansu(2001); ‘**Kadın- Yazın- Siyasa**’, İstanbul: Pencere Yayınları.

Belge, Murat(2006); ‘Mustafa Kemal ve Kemalizm’, içinde, ‘**Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**’, Cilt 2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları.

Berkand, Muazzez Tahsin(1980); ‘**Bahar Çiçeği**’, Altıncı Baskı, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Berkand, Muazzez Tahsin(1982); ‘**Dağların Esrarı**’, Dokuzuncu Baskı, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Berkand, Muazzez Tahsin(1982); ‘**Aşk Fırtınası**’, Dokuzuncu Baskı, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

Berkand, Muazzez Tahsin(1982); ‘**Çamlar Altında**’, Yedinci Baskı, İstanbul ve Aka Kitabevleri.

Bhasin, Kamla(2003); ‘**Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”**’, Çev.:Kader Ay, İstanbul: KADAV Yayınları.

- Caporal, Bernard(1999); **‘Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını’**, Cilt III, Çev.: Ercan Eyüboğlu, Cumhuriyet Gazetesi Kitap Eki.
- Caporal, Bernard(2000); **‘Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını’**, Cilt I-II, Çev.: Ercan Eyüboğlu, Cumhuriyet Gazetesi Kitap Eki.
- Connell, R.W.(1998); **‘Toplumsal Cinsiyet ve İktidar’**, Çev.:Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coward, Rosalind; Ellis, John (2008); **‘Dil ve Maddecilik: Göstergibilim Alanındaki Gelişmeler ve Özne Kuramı’** çev.: Veysel Kılıç, İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Çağın, Kenan(2004); ‘Sanat ve Edebiyatın Toplumsal Perspektifi-Siyasal ilişkilerine Dair Genel Bir Çözümleme’, **Hece Dergisi**, Yıl:8 Sayı:90/91/92 Haziran/ Temmuz/Ağustos 2004.
- Çelik, Nur Betül(2006); ‘Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem’, içinde, **‘Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce’**, Cilt 2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çerçioğlu, Gözde(2006); ‘Edebiyat ve Kadın’, **Agora Dergisi**, Eylül- Ekim 2006, Sayı: 10.
- Çetin, Halis(2003); **‘Modernleşme ve Türkiye’de Modernleştirme Krizleri’**, Ankara: Siyasal Yayınları.
- Çıkla, Selçuk(2002); ‘Romanda Kurmaca ve Gerçeklik’ **Hece Dergisi**, Yıl:6, Sayı: 65/66/67 Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002.
- Derse, Soner(2006); **‘Türk Sinemasında Aşk’**, Ankara: Şubat Yayınevi.
- Doğramacı, Emel(1989); **‘Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü’**, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Donovan, Josephine(2001); **‘Feminist Teori’**, Çev.:Aksu Bora ve diğerleri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dökmen, Zehra Y.(2004); **‘Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar’**, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Ecevit, Yıldız(2003); ‘Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir?’, **C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi** 25(4), 2003 Özel Eki.
- Fiske, John (1996); **‘İletişim Çalışmalarına Giriş’** çev.: Süleyman İrvan, Ankara: ARK Yayınları.

- Geray, Haluk(2004); **‘Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş’**, Ankara: Siyasal Yayınları.
- Gök, Fatma(1995); ‘Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar’ içinde, **‘Kadın Bakış Açışından 1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar’**, Der.:Şirin Tekeli, İstanbul: İletifim Yayınları.
- Gramsci, Antonio(2007); **‘Hapishane Defterleri’**, Çev.: Adnan Cemgil, İstanbul: Belge Yayınları.
- Günel, Burhan(2006); ‘Romanda Tarih, Tarihte Roman’, **Damar Dergisi**, Ekim 2006, Sayı: 187.
- Güneş, Aslı(2005); **‘Kemalist Modernleşmenin Adab-ı Muāřeret Romanları: Popüler Aşk Anlatıları’** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi.
- Güneş-Ayata, Ayşe(1995); ‘Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı’, **‘Kadın Bakış Açışından 1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar’**, Der.:Şirin Tekeli, İstanbul: İletifim Yayınları.
- Hall, Stuart (1997); ‘The Work of Representation’ in **‘Representation: Cultural representations and Signifying Practices’** Ed.: Stuart Hall, London: Sage Publications.
- Hall, Suart (2003); ‘Kodlama ve Kodaçım’ çev. Barış Çoban, içinde **‘Söylem ve İdeoloji’** Der.: Barış Çoban, Zeynep Özarıslan,İstanbul: Su Yayınları.
- Hall, Stuart (2005a); ‘Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post-Yapısalcı Tartışmalar’ içinde **‘Kitle İletifim Kuramları’** Çev. ve Der.: Erol Mutlu, Ankara: Ütopya.
- Hall, Stuart (2005b); ‘İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü’ içinde **‘Medya, İktidar, İdeoloji’** Çev. ve Der.:Mehmet Küçük, Ankara: Bilim ve Sanat.
- Hoş, Hüsniye(2001); **‘Türk Kadını ve Cumhuriyet Dönemi Kadın Hakları’**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- İnal, M.Ayşe (1996); **‘Haberi Okumak’**, İstanbul: Temuçin Yayınları.
- Jay, Martin(2005); **‘Diyalektik İmgelem’**, Çev.:Ünsal Oskay, İstanbul: Belge Yayınları.
- Kejanlıoğlu, D.Beybin;(2005); **‘Frankfurt Okulu’nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletifim ve Medya’**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Köker, Levent(2006); ‘Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi’, içinde, ‘**Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**’, Cilt 2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Michel, Andrée(1984); ‘**Feminizm**’, Çev.:Şirin Tekeli, İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.
- Moran, Berna (1981); ‘**Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**’, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Morley, David (2005); ‘Psikanalitik Teoriler: Metinler, Okurlar ve Özneler’ içinde ‘**Kitle İletişim Kuramları**’ Çev. ve Der.: Erol Mutlu, Ankara: Ütopya.
- Mutlu, Erol(1995); ‘**İletişim Sözlüğü**’, Ankara: Ark Yayınevi.
- Mutluay, Rauf (1973); ‘**50 Yılın Türk Edebiyatı**’, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nadir, Kerime(1972); ‘**Hıçkırık**’, Yirmibirinci Baskı, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Nadir, Kerime(1981); ‘**Romancının Dünyası (Yazarlık Anıları)**’, İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Nadir, Kerime(1985); ‘**Aşka Tövbe**’, Dokuzuncu Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Nadir, Kerime(1985); ‘**Dert Bende**’, Dördüncü Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Nadir, Kerime(1987); ‘**Funda**’, Onbeşinci Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Oktay, Ahmet(1993); ‘**Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı 1923-1950**’, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Oktay, Ahmet(2002); ‘**Türkiye’de Popüler Kültür**’, İstanbul: Everest Yayınları.
- Ortaylı, İlber(2007); ‘**Osmanlı Toplumunda Aile**’, İstanbul:Pan Yayıncılık.
- Özbudun Sibel(2007); ‘Kadınların ‘Vaadedilmiş Topraklar’ı: Üniversiteler’, içinde ‘**Küreselleşme, Kadın ve ‘Yeni’-Ataerki**’, Sibel Özbudun, Cahide Sarı ve Temel Demirer, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Parla, Jale(2005); ‘Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi?’ içinde ‘**Kadınlar Dile Düşünce**’ Der.: Sibel Irzak, Jale Parla, İstanbul: İletişim.
- Parla, Taha(2006); ‘Kemalizm Türk Aydınlanması mı?’, içinde, ‘**Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**’, Cilt 2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sağ, Vahap(2001); ‘Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk’, **C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1.

- Sancar-Üşür, Serpil(1997); **‘İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme’**, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sancar-Üşür, Serpil(2004); ‘Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi’, **Doğu-Batı Dergisi**, Sayı:29, İdeolojiler-2/2004)
- Saraçgil, Ayşe (2005); **‘Bukalemun Erkek’**, çev.: Sevim Aktaş, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saussure, de Ferdinand (2001); **‘Genel Dilbilim Dersleri’** çev. Berke Vardar, İstanbul:Multilingual.
- Schorer, Mark (2004); ‘Teknik ve Öz İlişkisi’ içinde **‘Roman Teorisi’** der.: Philip Stevick, çev.: Sevim Kantarcıoğlu, Ankara:Akçağ.
- Smith, Philip(2005); **‘Kültürel Kuram’**, Çev.: Selime Güzelsarı ve İbrahim Gündoğdu, İstanbul: Babil Yayınları.
- Şerifsoy, Selda(2004); ‘Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi, 1928-1950’, içinde **‘Vatan, Millet, Kadınlar’**, Der. Ayşe Gül Altınay, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taner, Haldun (1986); **‘Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil’**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tanilli, Server(2006); **‘Ne Olursa Olsun Savaşıyorlar: Kadın Sorununun Neresindeyiz?’**, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Tekeli, Şirin(1985); ‘Türkiye’de Feminist İdeolojinin Anlamı ve Sınırları Üzerine’, **Yapıt Dergisi**, Sayı 9, Şubat-Mart 1985.
- Timuroğlu-Bozkurt, Senem (2006); **‘Esat Mahmut Karakurt’un Roman(s)larında Erkek Kahramanlar’** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi.
- Tudor, Andrew (2005); ‘Kültür, Kitle İletişimi ve Toplumsal Etken’ içinde **‘Kitle İletişim Kuramları’** Çev. ve Der.: Erol Mutlu, Ankara: Ütopya.
- Tunçay, Mete(2006); ‘İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama)’, içinde, **‘Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce’**, Cilt 2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Turan, İlter(2002); ‘Cumhuriyet Devrimleri’ içinde **‘Çağdaş ve Demokratik Türkiye Arayışları: Pera Palas Toplantılarından Seçmeler- 2 (1995- 2002)’** Yay. Haz.: Mehmet Kabasakal, İstanbul: Büke Yayınları.

- Türkdoğan, Orhan(1992); ‘Türk Ailesinin Genel Yapısı’ içinde **‘Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi’**, Cilt-I, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Türkeş, A.Ömer(2006a); ‘Güdük Bir Edebiyat Kanonu’, içinde, **‘Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce’**, Cilt 2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkeş, A.Ömer(2006b); ‘Orada Bir Taşra Var Uzakta...’, içinde **‘Taşraya Bakmak’**, der.: Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Watt, Ian (2006); ‘Gerçekçilik ve Romansal Biçim’ içinde **‘Gerçekçilik ve Romansal Biçim’** der. ve çev.: Mehmet Sert, İstanbul: Yirmidört Yayınları.
- Wichterich, Christa(2004); **‘Küreselleş[tiril]en Kadın’**, Çev.: Tunç ve Füsun Tayanç, Ankara:Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Yalçın, Alemdar(2002); **‘Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı (1920- 1946)’**, Ankara: Akçağ.
- Yalçın, E. Semih; Turan, Mustafa ve diğerleri(2004); **‘Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri’**, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yaraman, Ayşegül(1999); **‘Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili’**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yaraman, Ayşegül(2001); **‘Resmi Tarihten Kadın Tarihine’**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Yeğen, Mesut(2006); ‘Kemalizm ve Hegemonya?’, içinde, **‘Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce’**, Cilt 2: Kemalizm, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, Ahmet Doğan(2004); ‘Popüler Kültür Çerçevesinde Popüler Roman ve Hayat’, **Hece Dergisi**, Yıl:8 Sayı:90/91/92 Haziran/Temmuz/Ağustos 2004.
- Yuval-Davis, Nira(2003); **‘Cinsiyet ve Millet’**, Çev.: Ayşin Bektaş, İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZET

Polat, Gamze, Cumhuriyet Dönemi Popüler Aşk Romanlarında Kadın Temsilleri: Muazzez Tahsin Berkand ve Kerime Nadir Romanlarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç.Dr.Bedriye Poyraz, 131 s.

Türkiye’de kadının toplum içindeki yeri, yaşanan her türlü sosyal-siyasal değişime bağlı olarak şekillenmektedir. Göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçiş ve İslamiyet’in kabulünden, Cumhuriyet’in ilanına kadar geçen süre içinde kadın, devamlı olarak ataerkil sistem çerçevesinde, ikinci sınıf vatandaş olarak konumlandırılmıştır. Kemalist modernleşme projesi de kadına ‘hakkı olan statüyü geri verme’ misyonuna dayanarak birtakım düzenlemeler yapmıştır. Fakat bu düzenlemeler gelenek, din, toplumsal cinsiyetçi yaklaşım gibi kültürel örüntüler ve Kemalist modernleşmenin eksik kalan yönleri nedeniyle, uygulamada işlerlik kazanamamıştır.

Popüler aşk romanları Kemalist ideolojinin ‘medeniyetçilik’ ve ‘milliyetçilik’ temelleri üzerinde inşa edilen ‘yeni yurttaş- yeni kadın’ kimliğinin sunulduğu metinlerdir. Popüler aşk romanı yazarları arasında öne çıkan Muazzez Tahsin ve Kerime Nadir romanlarında, Kemalist devrimlerle yaratılmak istenen modern Cumhuriyet kadını imajına vurgu yapıldığı, dönemin aile tipi olarak yansıtılan ‘çağdaş aile’nin işlendiği fakat aynı zamanda geleneksel, İslami öğelerin kullanıldığı aile tipine de yer verildiği; roman kahramanlarının seçkin, eğitilmiş aileler olduğu, bunlarla birlikte toplumsal cinsiyetçi rollere de bağlı kalındığı görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Kemalizm ve Kadın, Toplumsal Cinsiyetçilik, Dil, Temsil, Roman ve Gerçeklik, Aşk Romanı.

ABSTRACT

Polat, Gamze, Women Representations in Popular Romances in Republican Period: Investigating The Novels of Muazzez Tahsin Berkand and Kerime Nadir, Master's Thesis, Advisor: Assoc. Prof. Bedriye Poyraz, 131 p.

Women's place in the Turkish society is shaped in accordance with all types of social-political changes. During the period from the transition from the nomadic society to settled life and adoption of Islam to the declaration of the Republic, women were continuously positioned within the patriarchal system as second-class citizens. The Kemalist modernization project also effectuated certain regulations on the basis of the mission "to redeliver to women their deserved status". However, these regulations could not gain functionality in practice due to such cultural patterns as traditions, religion and gender approach and the shortcomings of the Kemalist modernization.

Popular romances are text that present the "new citizen-new woman" identity built on the 'civilizationism' and 'nationalism' bases of the Kemalist ideology. In romances authored by two prominent romance authors, Muazzez Tahsin and Kerime Nadir, it is observed that an emphasis is placed on what was then wished to be created with the Kemalist revolutions as the modern, Republican woman image; that "the contemporary family" is addressed as the reflection of the family type of the time, while the family type incorporating traditional, Islamic elements is accommodated at the same time; and that the elite, well-educated family background of the novel characters is contrasted with a devotion to gender roles.

Keywords: Kemalism and Women, Gender, Language, Representation, Novel and Reality, Romance.